

Teološki časopis, broj 7, 2007. godine

Izdavač: Teološki fakultet Novi Sad

Kolo srpskih sestara 24, 21000 Novi Sad

Tel: +381.21.469410

Elektronska pošta: nsts@nscable.net

Internet stranica: www.nsts-online.org

Glavni i odgovorni urednik: dr Dimitrije Popadić, dekan

Urednik broja: Nikola Knežević

Prelom: Saša Pešić

Štampa: MBM-plas, Novi Sad

Tiraž: 500 primeraka

ISSN: 1451-0928

IZ UVODNIKA PRVOM BROJU ČASOPISA

Teološki časopis je godišnjak Teološkog fakulteta – Novi Sad, u kome se objavljuju radovi profesora i studenata, istorijski dokumenti kao i letopis rada fakulteta. Međutim, osmišljen je tako da uskoro može da preraste kategoriju godišnjaka. Čeznja duše mi je da vidim kako *Teološki časopis* strategijom kvasca, nenametljivo i nezadrživo, postaje platforma teološkog promišljanja ovde i sada: u našem duhovnom i kulturnom kontekstu. Upravo ovaj i ovakav kontekst nameće obavezu ozbiljnog pristupa i tretmana pravoslavne teološke misli i to u punini njene istorijske dimenzije. Kontekstualna teološka promišljanja, koja ovaj časopis priželjkuje, opravdaće svoj pridev jedino ako budu odražavala pluralizam hrišćanskih denominacija koji karakteriše vojvođansku i širu domaću stvarnost. Iz tog razloga, ljubazno pozivam kako pravoslavne tako i katoličke i protestantsko/evanđeoske teologe i crkvene služitelje da svoja bogoslovska razmišljanja izraze u *Teološkom časopisu*. Poučite nas i poučimo se. Samo istinotražitelji su istinski Bogotražitelji.

Prof. dr Dimitrije Popadić, dekan
Teološki fakultet – Novi Sad

SADRŽAJ*Članci*

Dušan Beređi	FUNKCIJE MENTORSKIH ODNOSA	5
Aleksandar Birviš	DOPUNA KNJIZI „LUDOST PROPOVEDANJA”	21
Rada Pejić Sremac	O KRITICI OBLIKA MARTINA DIBELIJUSA	25
Pavel Hanes	DID JACOB STEAL THE BLESSING? EXEGESIS ON GEN 27 – 28	30
Sanja Stanković	DIJALOG SA NAZARENIMA	40
Dimitrije Popadić	NOVI POČETAK U SVETLU SVETOPISAMSKE OBJAVE	57
Igor Đurčik	CRKVA U SAVREMENOM SVETU	62
Dimitrije Popadić	PREPORUKA KNJIGE KOMUNIKACIJSKA TEORIJA ZA HRIŠĆANSKO SVEDOČANSTVO ZA OSNIVAČE CRKAVA BALKANSKE MISIJE	66
Nikola Knežević	KRATAK PREGLED PRAVOSLAVNE ANTROPOLOGIJE	75
Ruth Lehotsky	PSIHOLOŠKI ASPEKTI RELIGIJSKOG ISCELJIVANJA	88

Sergej Beuk	HRISTOLOŠKO – EKLISIOLOŠKE PARADIGME PODUČAVANJA I VOĐSTVO SVETOG DUHA	98
Srdan Sremac	SVETOPISAMSKA PARADIGMA OBRAĆENJA	104
Christoph Tapernoux	OBNOVLJENJE	122
Jasmin Milić	BOŽIĆNO VRIJEME U PROTESTANTSKOJ LITURGIJSKOJ TRADICIJI	141
Tomislav Žigmanov	SVIJEST O KRIVNJI – PRETPOSTAVKA ZA DIJALOG I SURADNJU	155
	KRATAK PREGLED RADA TF-NS-A AKADEMSKE 2006/07	163

Dušan Beređi, mag. teol.
FUNKCIJE MENTORSKIH ODNOSA

UVOD

Pisanjem ovog članka želim odgovoriti na nekoliko uočenih potreba. Na prvom mestu, objasniću pojam i značaj mentorskih odnosa. Iako sam za dvanaest godina, koliko sam aktivno uključen u vođstvo crkve, imao više za mene značajnih mentora, odnos sa njima je građen spontano, bez definisanog cilja i smera. Verujem da je u sličnoj situaciji bila i većina vođa u Srbiji. Ovaj rad je izraz moje lične težnje tome da se situacija promeni, i izraz nade da će nove generacije hrišćanskih vođa odrastati uz pomoć iskusnih vernika, koji će im biti mentori.

Takođe, razlog pisanja ovog članka jeste i da posluži kao osnova razvoja vođa kućnih grupa u Hrišćanskoj Zajednici, Novi Sad.

Kao osnova rada je poslužio model mentorskih odnosa koji su razvili Robert Klinton (Robert Clinton) i Pol Stenli (Paul Stanley). U radu ću prikazati i imenovati funkcije mentorskih odnosa, elemente vođinog Bogom – danog kapaciteta, prikazaću mogućnost korišćenja mentorskih funkcija u razvoju vođinog Bogom – danog kapaciteta, kao i moguće oblasti razvoja mentorskih odnosa.

VOĐA – OSOBA SA UTICAJEM

Šta znači, u biblijskom smislu, biti vođa? Koje su odgovornosti vođe? U ovom poglavlju ću objasniti biblijsku definiciju vođe, imenovati i objasniti elemente hrišćanskog vođstva i ukazati na potrebu za građenjem mentorskih odnosa.

Šta znači biti vođa?

Vođstvo je, u svojoj suštini, uticaj. Klinton definiše vođu, u biblijskom kontekstu, kao „osobu koja sveukupnim Bogom-danim kapacitetom i Bogom-danom odgovornošću utiče na određenu grupu ljudi u pravcu

ispunjenja Božije volje za tu grupu.”¹ Vođstvo je definisano uticajem, pošto vođa da bi bio vođa, mora da ima sledbenike na koje utiče. Tu izjavu potvrđuje i sledeća poslovice: „Onaj koji misli da vodi, a nema sledbenika, samo je izašao u šetnju.”² („Ako je vaš život na bilo koji način povezan sa životima drugih ljudi, vi ste osoba sa uticajem.”³ piše Džon Maksvel (John Maxwell). Svako ljudsko biće vrši uticaj na druga ljudska bića, ali to ne znači da su svi vođe. Vođa je samo ona osoba koja koristi svoj uticaj da bi vodila ljude ka određenom cilju.

Ovakvo definisanje uticaja i vođstva se razlikuje od uobičajenog, u kojem se uticaj povezuje sa formalnom pozicijom u određenoj organizaciji. Činjenica je da pozicija upravljanja pruža vođi određeni autoritet – silu položaja,⁴ a time i određeni stepen uticaja – uticaj položaja. Problem je što ovakav uticaj može biti samo prividan. Sledbenici su, u određenim situacijama primorani da poslušaju naredbu vođe, i promene svoje ponašanje, no ako vođa svojim karakterom i sposobnostima ne utiče na njih, sledbenici neće promeniti svoje motive i stavove. U tom slučaju, po prestanku pritiska naredbe, prestaje i određeno ponašanje. Sama sila položaja ne može stvoriti životno-menjajući uticaj, i zato hrišćanske vođe ne mogu i ne smeju samo na sili položaja graditi svoj autoritet i uticaj.

Posmatrano sa biblijskog stanovišta o vođstvu i uticaju, pravi, životno menjajući uticaj na sledbenike zavisi od vođine Bogom-dane odgovornosti (odgovornog ponašanja) i vođinog Bogom-danog kapaciteta (sposobnosti).

„Hrišćansko vođstvo je dug i dinamičan proces u kome, kroz različite životne situacije, vođa, svojim Bogom – danim sposobnostima i odgovornim ponašanjem, utiče na misli i dela specifične grupe ljudi (svojih sledbenika); a sve u pravcu ispunjenja Božije volje za tu grupu ljudi, na obostrano zadovoljstvo i korist i sledbenika i vođe.”⁵

Bogom – dana odgovornost vođe

Hrišćanski vođa je odgovoran prema grupi koju vodi i odgovoran prema Bogu koji ga je postavio u poziciju vođstva. Osim ova dva elementa odgovornosti, iako se u do sada navedenim definicijama to ne spominje, podrazumeva se da je vođa odgovoran i prema ljudima koji su ga postavili na

1. Popadić; 2006:5.
2. Maksvel; 2003:43.
3. Maksvel; 2005:15.
4. Vidi Popadić; 2006:6.
5. Popadić; 2006:5.

određeno mesto, i kojima je u hijerarhiji podređen. Kao poseban element odgovornosti smatram da je vođa odgovoran i prema sebi samome.

Vođa je odgovoran prema Bogu jer mu je sam Bog poverio određenu grupu ljudi da ih vodi, dao mu je zadatak i odredbe o tome kako da ih vodi. Zato vođa, u svome vođstvu, mora da pruži svoje najbolje. Reči iz Knjige proroka Jeze kijela 43.2-10 su večna opomena svim vođama:

2. Teško pastirima Izrailjevim koji pasu sami sebe! Ne trebaše li stado da pasu pastiri. [...] 4 Slabe među njima ne krepiste i bolesne ne lečiste, ranjene ne zavijaste, odagnane ne dovodiste natrag, izgubljene ne tražiste, nego silom i žestinom gospodariste nad njima. 5 One ne rastaše, jer nemaše pastira, i raspršivši se postaaše hrana zverima poljskim. [...] 9 Zato, pastiri čujte reč Gospodnju: 10 ovako govori Gospod, večni: Evo me na te pastire, tražiću ovce svoje iz ruku njihovih, i neću im više dati ovce moje da pasu, i neće više oni sami sebe pasti.⁶

Vođa je odgovoran i prema grupi, i ta odgovornost proizilazi iz vođinog Bogom-danog osećaja poziva⁷ za konkretan zadatak vođenja određene grupe i njegove svojevoljne odluke da to čini. Vođa je odgovoran da pripadnike grupe vodi do ispunjenja Božije volje ili svrhe za tu grupu.

Kao element vođine odgovornosti prema grupi, posebno želim da navedem poziv vođama iz poslanice Efescima 4.11-12: „I on je dao jedne za apostole, a jedne kao proroke, jedne kao jevanđeliste, jedne kao pastire i učitelje, na usavršavanje svetih za delo službe, i za uzdizanje tela Hristovog.”⁸ Na osnovu ovih stihova, može se zaključiti da je jedan od ciljeva vođe, da u saradnji sa drugim vođama, izgradi poverene mu ljude, da sami vrše delo službe. Vođa treba da vodi sledbenike do određenog stepena zrelosti,⁹ tako da su sposobni da se brinu za sebe a i za druge ljude. Endi Stenli (Andy Stanley) objašnjava ovo pravilo na sledeći način: „Poslovica, „ako želiš da se nešto uradi kako treba, uradi to sam” je samo delimično tačna. Potroši se manje vremena, i lakše je nešto uraditi sam, nego naučiti drugog da to uradi. No vođstvo nije uvek vezano za to da se stvari urade „kako treba”. Vođstvo znači uraditi stvari kroz druge ljude.”¹⁰

6. Prevod Lujo Bakotić

7. Popadić; 2006:6.

8. Isto

9. Rimljanima 12.3: „prema meri vere koju je Bog svakom dodelio”

10. Stenli; 2003:23.

Posebna vođina odgovornost jeste vođina odgovornost prema samom sebi. Vođa je odgovoran za svoje duhovno stanje i ljubav prema Bogu. Bil Hajbels (Bil Hybels), u knjizi „Hrabro vođstvo”, o toj dužnosti vođe govori sledeće:

„Da li si u skorije vreme podsetio sebe čija je dužnost da dospe gorivo plamenu tvoje ljubavi? Da li je to posao crkve? Posao tvog supružnika? Posao tvoje male grupe? Ne. To je tvoj i moj posao, da se pobrinemo da naša ljubav prema Bogu i drugim ljudima raste. Niko to ne može uraditi umesto nas.”¹¹

Odgovornost vođe je da učini sve što je do njega kako bi završio dobro svoju životnu trku. Pod dobrim završetkom životne trke smatram sledeće: da vođa do kraja svog ovozemaljskog života ne učini takvu vrstu greha i ne dospe u takvu poziciju da naruši svoju službu i uništi svoj ugled (osnovu vođinog autoriteta). Sledeće oblasti¹² su prepoznate kao osnovni uzroci narušavanja vođinog ugleda i službe:

1. zloupotreba sile položaja,
2. finansijske malverzacije,
3. seksualni gresi (preljuba, pornografija...),
4. ponos (neodgovarajući (različit od samopoštovanja) i samo-centrican ponos),
5. porodični problemi (stalni sukobi i loši odnosi sa supružnikom i sa decom),
6. plato rasta (prestatu sa stalnim razvojem veština, znanja, odnosa sa Bogom...)

U knjizi „Povezati”, Klinton prikazuje komparativnu analizu 100 svetopisamskih vođa¹³ Poražavajući zaključak ove analize je da je većina vođa iz Svetog pisma doživela pad i narušila svoje vođstvo. Klinton je, takođe, u analizi izdvojio grupu vođa koji su ostali postojani do kraja svog zemaljskog života i na osnovu njihovog primera definisao sledeće karakteristike koje su bile zajedničke za tu grupu vođa:

1. jasna perspektiva budućnosti im je održavala fokus,
2. gajili su intimno zajedništvo sa Hristom i doživeli su više puta obnovu unutrašnjeg čoveka,
3. bili su disciplinovani u važnim oblastima života,

---

11. Hajbels; 2002:195.

12. Klinton; 1993: 6.

13. Klinton; 1993:215.

4. održali su tokom celog života pozitivan stav stalnog učenja,
5. izgradili su mrežu značajnih odnosa i razvili mentorski odnos sa nekoliko značajnih mentora u toku svog života.

Sve nabrojane karakteristike su vezane za lični život vođe, a ne za njegovo služenje. Razlog je, verujem, u tome što jedino ako je vođa odgovoran prema samom sebi, ako održi svoj žar, i završi trku do kraja, on će ispuniti svoju odgovornost prema grupi i svoju odgovornost prema Bogu. Iz tog razloga, vođina prioriteta odgovornost mora da bude njegov lični razvoj.

Bogom-dani kapacitet vođstva

Bogom – dani kapacitet predstavlja sveukupan potencijal vođe da izvrši određeni uticaj. Činioci Bogom – danog kapaciteta¹⁴ su prirodne sposobnosti, darovi Duha Svetog, stečene veštine, iskustvo, autoritet (duhovni autoritet i autoritet funkcije) i ličnost (karakter, temperament, plodovi Duha, suverenost Duha).

Ilija Vidanović definiše prirodne sposobnosti, tj. talenat, kao „natprosečno razvijena specifična sposobnost koja omogućava brzo i lako sticanje neke veštine, kao i visoko postignuće uspeha na određenom polju”.¹⁵ Talenat je urođen, dat od Boga prirodnim rođenjem i jedinstven za svaku osobu.

„Darovi Duha su jedinstveni kapacitet da se kanališe sila Svetog Duha u službu.”¹⁶ Darovi Duha Svetog su: 1) određene sposobnosti¹⁷, 2) namenjene izvršavanju zadataka službe i napretku tela Hristovog, 3) koje osoba nije naučila, niti su one posledica talenta, 4) nego su toj osobi date Bogom-danim novim rođenjem.

Stečene sposobnosti i veštine ljudsko biće usvaja i razvija u toku života. Mogu biti naučene u toku školovanja, treningom, ili ih osoba razvija u toku vremena, rešavanjem određenih zadataka i problema.

Iskustvo vođe, koje je deo Bogom-danog kapaciteta vođe, može da bude životno ili radno iskustvo. Životno iskustvo je skup pojedinačnih, ličnih doživljaja, koje je vođa iskustio u svakodnevnom životnim okolnostima, koje je

14. Vidi Popadić; 2006:6. Slika elementi hrišćanskog uticaja – sredstva uticaja.

15. Vidanović; <http://sr.wikipedia.org/sr-el, Sajt sam pristupio 23.3.2007>.

16. Klinton; 1988:91.

17. Spisak darova Duha se nalazi u Svetom pismu u I Korinćanima 12, Efescima 4; Rimljanima 12.

zapamtio, kao i lekcije koje je iz tih okolnosti naučio. Definicija radnog iskustva je slična, s tim što su doživljaji, sećanje i lekcije, vezani za službu vođe. Poseban element iskustva vođe je i njegovo znanje.

Autoritet vođe je vođin priznati ugled ili dopušteni uticaj od strane drugih ljudi. Autoritet vođa stiče i na osnovu položaja,¹⁸ i takav autoritet se naziva funkcionalni autoritet. Duhovni autoritet predstavlja priznanje vođinom integritetu, prepoznavanje vođinog bliskog odnosa sa Bogom i lične pobožnosti od strane vođinih sledbenika.

Vidanović, sa stanovišta sekularne psihologije, definiše ličnost kao „jedan od temeljnih pojmova psihologije koji se odnosi na neponovljiv, relativno čvrsto integrisan, stabilan i kompleksan psihički sklop osobina, koji određuje karakteristično i dosledno ponašanje individue.”¹⁹ Elementi ličnosti koje prepoznajem u ovoj definiciji su temperament i karakter. Kod hrišćanskih vođa, kao posledica suverenosti Duha u vođinom životu razvijaju se i plodovi Duha, kao još jedan element vođine ličnosti.

Svi do sada navedeni činioци grade vođin potencijal uticaja. Uglavnom su u pitanju sposobnosti, veštine potrebne za vođenje i poučavanje ljudi. Autoritet i iskustvo predstavljaju vođino zaleđe, daju čvrstinu vođinoj poziciji jer stvaraju poverenje kod sledbenika i time se povećava vođin uticaj. Bez svakog od tih činilaca je nemoguće voditi.

Što se tiče ličnosti, a posebno kvaliteta karaktera, situacija je različita. Istorijski izvori crkve navode primere vođa velikog uticaja, a da je u isto vreme njihov karakter bio prepun mana. Takve vođe ili podlegnu mračnoj strani svog vođstva²⁰ ili opstaju u vođstvu manipulišući sledbenicima u cilju ostvarenja svojih ličnih ciljeva. Sve to govori da vođin uticaj može biti kako pozitivan tako i negativan. No za hrišćanskog vođu, smatram, nije bitno samo postići cilj, nego je i važan način kako je cilj postignut, kao i motivi koje je vođa imao. U tome se slažem sa Stenlijem koji kaže: „...ti možeš voditi bez karaktera. No, karakter je ono što te kao vođu čini vrednim sleđenja.”²¹

Oblast Bogom – danog kapaciteta je oblast u koju vođa može, i treba, najviše da ulaže. Vođa je dužan da razvija svoje talente, duhovne darove, da stiče novе veštine i novo znanje. Time se i njegovo iskustvo i autoritet

18. Hrišćanske vođe takođe stiču autoritet na osnovu položaja. Primer je Jevrejima 13.17: „Slušajte svoje vođe i poštuјte ih...” što jeste autoritet na osnovu položaja.

19. Vidi <http://sr.wikipedia.org/sr-el>, saјtu sam pristupio 21.3.2007.

20. Vidi Mekintoš&Rima

21. Stenli; 2003:111.

povećavaju. No, posebno veliki akcenat vođa mora da stavi na razvoj svog karaktera (ličnosti), pošto će ga lični integritet i Hristolikost učiniti vrednim sleđenja.

DEFINICIJA MENTORSKIH ODNOSA

Biti vođa jeste odgovoran zadatak. Mnoge vođe ne izdrže pritisak i dožive slom. Smatram da su mentorski odnosi ključna pomoć u prevazilaženju tih i takvih prepreka. U ovom poglavlju ću objasniti definiciju mentorskih odnosa, imenovati i objasniti mentorske funkcije i ukazati na moguće oblasti za građenje mentorskih odnosa.

Pojam mentorskih odnosa

„Mentorski odnos predstavlja relacioni proces između mentora s jedne strane, koji poseduje određeno znanje ili iskustvo, i učenika s druge strane; i u tom procesu mentor, na odgovarajući način i u odgovarajuće vreme, prenosi određene resurse (mudrost, informacije, iskustvo, pouzdanje, uvid, odnose, status i slično) na svog učenika, sa ciljem da podstakne njegov razvoj i osnaženje.”²²

Mentorski odnos je proces učenja u kom moraju postojati dve strane, mentor i njegov učenik ili učenici. Cilj procesa jeste učenikov napredak u oblasti života ili službe, zbog koje je i započet mentorski odnos.

Klinton naglašava da mentorski proces treba da bude jasno vremenski definisan; ima početak, kraj, kao i određeno vreme zajedničkih sastanaka. Takođe, značajno pravilo je da se mentorski odnos gradi oko konkretnih potreba učenika. Prednost ovakvog pristupa je kontrolisani, merljivi napredak učenika. Učenik može da izvrši procenu svog napretka i time bude ohrabren za dalji razvoj svog potencijala vođstva.

---

22. Klinton; 1993:40.

Mentorske funkcije

Klinton²³ je identifikovao i definisao devet mentorskih funkcija: učitelj²⁴ (discipler), duhovnik (spiritual guide), trener, savetnik, nastavnik (teacher), pokrovitelj (sponsor), savremeni model (uzor), istorijski model (uzor) i Božanski kontakt. Svaka od funkcija odgovara određenoj potrebi koju učenik može da ima.

Tip	Definicija
1. Mentor učitelj	<u>Mentor učitelj</u> je osoba koja odvaja značajan deo svog vremena da bi ga proveo (jedan-na-jedan) sa svojim učenicom, u cilju izgradnje osnovnih navika Hrišćanskog života. To je relaciono iskustvo, između dva učenika Isusa Hrista, u kojem iskusniji učenik prenosi na manje iskusnog osnovne pojmove, veštine i obaveze, potrebne za poznavanje i pokornost Isusu Hristu kao Gospodu.
2. Mentor duhovnik	<u>Mentor duhovnik</u> je pobožni, utemeljeni učenik Isusa Hrista koji prenosi na svog učenika znanje, veštine, i osnovnu filozofiju o tome kako razviti, u svim oblastima života, rastuću i postojanu Hristolikost. Osnovni doprinos duhovnika uključuje razvijanje odgovornosti učenika prema duhovniku, savetovanje i sagledavanje u vezi sa konkretnim pitanjima, obavezama, i smerom, i time utiče na duhovnost (motivi unutrašnjeg čoveka) i zrelost (integrisanje istine sa životom) učenika.
3. Mentor trener	Trening je relacioni proces ohrabriranja učenika i treniranja učenikovih veština, potrebnih za ostvarivanje određenog zadatka.
4. Mentor savetnik	<u>Mentor savetnik</u> je osoba koja, u pravo vreme, na mudar način savetuje učenika i nepristrasno procenjuje učenikov doživljaj sebe, drugih, okolnosti i službe.

23. Klinton; 1999:5.

24. Zbog razlike između srpskog i engleskog jezika, neke od termina je nemoguće doslovno prevesti i bio sam prinuđen da tražim srodne izraze u srpskom jeziku (duhovnik, pokrovitelj). Poseban problem je prevod reči discipler i teacher koje u srpskom prevedimo istom reči – učitelj. Da bih ipak napravio razliku između ova dva pojma koristim nazive učitelj za osnovnu pouku, a nastavnik za pouku u kasnijim fazama duhovnog razvoja, praveći paralelu sa školskim sistemom Republike Srbije.

5. Mentor nastavnik	<u>Mentor nastavnik</u> je osoba koja učeniku prenosi znanje i razumevanje određene oblasti u momentu kada je to učeniku potrebno.
6. Mentor pokrovitelj	<u>Mentor pokrovitelj</u> je osoba koja podstiče razvoj i promociju službe (karijere) svog štićenika, koristeći sopstvene resurse, kredibilitet, poziciju i ts.
7. Mentor model (savremeni)	<u>Mentor savremeni model</u> je osoba koja svojim delom i životom modelira određene vrednosti, metodologije i ostale karakteristike vođstva na takav način da to inspiriše druge da se uporede sa njim.
8. Mentor model (istorijski)	<u>Mentor istorijski model</u> je osoba čiji život (autobiografski ili biografski izvor) modelira određene vrednosti, metodologije, i ostale karakteristike vođstva na takav način da to inspiriše druge da se uporede sa njim.
9. Mentor Božanski kontakt	Osoba čiji uticaj, u datom značajnom momentu našeg života, mi doživljavamo kao posebno Božije vođstvo. Ona može, ali i ne mora, da bude svesna značaja njene intervencije u našem životu i mi možemo, ali i ne moramo, da imamo dalje mentorske kontakte sa tom osobom.

SLIKA 1

DEVET MENTORSKIH ODNOSA²⁵

Podela mentorskih odnosa na devet funkcija je izvršena na osnovu grupe potreba koju učenici mogu imati, na osnovu nivoa predanja koji se očekuje od mentora²⁶, i intenziteta sastajanja. Ovakva podela omogućava lakše pronalaženje potencijalnog mentora: „Nema dovoljno idealnih mentora koji mogu sve da urade. Međutim ima mnogo ljudi koji mogu da ispune jednu ili više mentorskih funkcija. Sve što treba da uradiš je da identifikuješ određenu oblast za koju ti je potreban mentor.”²⁷ Vođa u tom slučaju samo treba da pronađe osobu koja može tu potrebu da ispuni.

25. Klinton: 1999:21. Pun naziv slike u originalu je „Devet mentorskih odnosa koji se mogu odvijati u četiri kvadrata”. Pošto u ovom radu ne predstavljam model sazvežđa mentorskih odnosa, skratio sam originalni naslov.

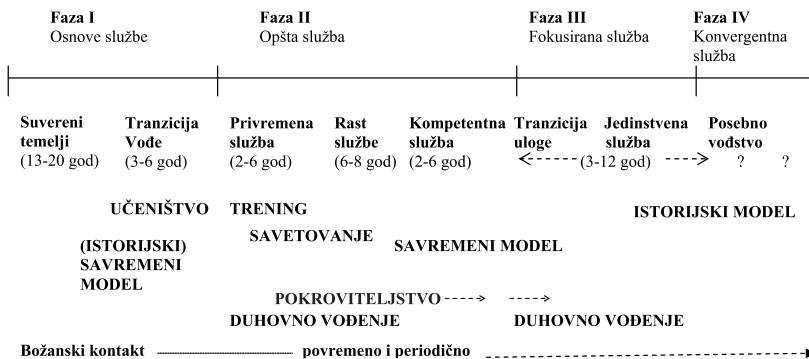
26. Vidi Klinton&Stenli; 1993:40.

27. Klinton&Stenli; 1993:40.

Ne postoji učenik Isusa Hrista kome nije potrebna pomoć u napredovanju; vođama je takva pomoć još više potrebna. Brajan Davd (Brian Dowd) slikovito oslikava tu potrebu:

Kao vođa, ti se krećeš u određenom pravcu, ka mestu na kome nikada do sada nisi bio. Ti počinješ svoje putovanje od mesta na kome se nalaziš, no putovanje zahteva nove elemente da bi se stiglo do cilja. Možeš sam da sakupljaš sposobnosti, resurse, i odnose, ili možeš da ideš bržim putem i koristiš elemente za putovanje osobe koja poznaje tu teritoriju. Svako ko već poznaje tu teritoriju postaje potencijalni mentor²⁸

U procesu duhovnog rasta i razvoja službe, vođa gradi mentorske odnose sa različitim ljudima u zavisnosti od trenutnih potreba vođe. Te potrebe se menjaju u toku vremena.

SLIKA 2

UOBIČAJNI REDOSLED POTREBA ZA MENTOROM U RAZVOJNOJ ŽIVOTNOJ LINIJI²⁹

Na slici 2. je prikazan redosled³⁰ potreba za mentorima i tipom mentorskih odnosa u toku života vođe. Zaključak jeste da vođa u toku celog

28. Vidi Davd, „Pet mitova u vezi mentorstva“; www.nextstepcoach.com. Sajtu sam pristupio 23.3.2007.

29. Vidi Klinton; 1997:5.

30. Prema teoriji razvoja vođa, vođa prolazi u svom razvoju kroz više faza, idući od opšte službe (u kojoj vođa nije svestan svog poziva, nego se postavljaju temelji njegove službe i ličnosti) ka više specifičnoj službi (službi koja je u skladu sa elementima vođinog Bogom-danog kapaciteta).

svog života ima potrebu za određenim mentorskim odnosima. Potreba se menja u skladu sa razvojem samog vođe i potrebama sa kojima se vođa suočava.

Mentorski odnosi su posebno značajni u prvim fazama razvoja vođe. Na slici 2., vidi se da je većina mentorskih funkcija grupisana u početnim godinama razvoja vođe. Razlog je u tome što se tada postavljaju temeljni vođine ličnosti, karaktera. Karakterne mane se mnogo teže ispravljaju kada vođa zauzme određenu poziciju, i stoga je potrebno da vođa na samom početku razvije određene navike, disciplinu i prepozna „mračne” elemente svoga vođstva.

Mentorske funkcije i razvoj Bogom-danog kapaciteta vođe

Iako se mentorski odnosi mogu razviti u raznim oblastima ljudskog života, za hrišćanskog vođu su posebno značajni mentorski odnosi u oblasti razvoja Bogom-danog kapaciteta. Na slici 3. sam prikazao, na osnovu pročitane literature, kao i dosadašnjeg iskustva kao mentora i kao učenika, predlog građenja mentorskih odnosa. Slika sadrži sledeće elemente: kolona jedan – elementi Bogom-danog kapaciteta; kolona dva – moj predlog mentorskih funkcija koje mogu da posluže u razvoju određenog elementa vođinog Bogom-danog kapaciteta; kolona tri – moguće oblasti određenog elementa Bogom-danog kapaciteta koje se u mentorskom odnosu razvijaju.

Mentorske odnose istorijskog i savremenog modela, kao i Božanskog kontakta nisam posebno navodio pošto nisu vezane za određenu oblast Bogom-danog kapaciteta i mogu da odgovore na razne vrste potreba vođa.

Element Bogom-danog kapaciteta	Mentorska funkcija	Moguća oblasti mentorskih odnosa
Talenat	Trener	– Razvoj i trening u oblasti talenta
	Pokrovitelj	– Omogućava učeniku da eksponira svoje talente

Darovi Duha Svetog	Učitelj	<ul style="list-style-type: none"> – Razjašnjenje pojma darova Duha Svetog – Upoznavanje sa karakteristikama pojedinačnih darova Duha Svetog – Prepoznavanje i definisanje učenikovih početno vidljivih darova Duha
	Trener	<ul style="list-style-type: none"> – Razvoj korišćenja prepoznatih darova – Uklapanje učenikovih darova i njegove službe – Pomoć u prepoznavanju manje vidljivih darova
	Nastavnik	<ul style="list-style-type: none"> – Proširenje znanja o pojedinačnim darovima i načinu njihovog korišćenja
Stechene sposobnosti i veštine	Trener	<ul style="list-style-type: none"> – Razvoj novih veština potrebnih za službu: govorništvo, pisanje, egzegeza biblijskog teksta, evangelizacija, savetovanje... – Razvoj veština koje vođa već poseduje
	Učitelj	<ul style="list-style-type: none"> – Pouka u vezi određenih veština i sposobnosti, načina njihovog korišćenja
Iskustvo	Učitelj i nastavnik	<ul style="list-style-type: none"> – Naučavanje u cilju povećanja opšteg znanja vode
	Savetnik	<ul style="list-style-type: none"> – Razvoj samopouzdanja vode – Razvoj discipline vode
	Trener	<ul style="list-style-type: none"> – Trening u vezi sa planiranjem, organizacijom vremena i povećanjem efikasnosti vode
Autoritet	Pokrovitelj	<ul style="list-style-type: none"> – Delegiranje mentorovog autoriteta učeniku – Povezivanje sa drugim vođama – Promocija službe vode
Ličnost	Učitelj	<ul style="list-style-type: none"> – Pouka u vezi osnove odnosa sa Bogom i razvoj zdravih navika: čitanje Svetog pisma, molitva, odnosi sa ljudima, svetost života

	Duhovnik	<ul style="list-style-type: none"> – Procena učenikove duhovnosti i karaktera – Razvoj integriteta vođe – Zahtevana odgovornost u vezi sa određenim oblastima koje su izvor mogućih problema u životu vođe
	Nastavnik	<ul style="list-style-type: none"> – Pouka i izazov u vezi sa predanošću, disciplinom, razvijanjem novih i zdravih navika
	Savetnik	<ul style="list-style-type: none"> – Razvoj određenih oblasti karaktera – Razvoj vodinog porodičnog života

SLIKA 3

Bogom-dani kapacitet i mentorski odnosi

ZAKLJUČAK

Sveto pismo, istinito i iskreno, kakvo ono jeste, prikazuje da hrišćanske vođe nisu savršene. Mnoge vođe ne ispune zadatak, dožive određenu krizu, ne postignu puninu uticaja koju su mogli postići. Smatram da je razlog nespremnost ili nemogućnost vođe da se suoči sa manama karaktera, i uloži napor u sopstveni razvoj.

Vođa je odgovoran prema Bogu, grupi koju vodi ali i prema sebi samom da završi zadatak koji je uzeo na sebe. To može da ostvari samo ako razvija elemente svog Bogom-danog kapaciteta. U tome velika pomoć mogu biti drugi vernici koji su stekli određena iskustva u toj oblasti života ili službe, a koji prihvataju da budu mentori u toj oblasti. Mentorski odnosi su brži i sigurniji put postizanja uspeha u službi.

Malo je mentora koji mogu sve da pruže novom vođi. No, s druge strane puno je onih koji mogu nešto da pruže, da budu mentori u jednoj oblasti službe i života i da vrše jednu ili više mentorskih funkcija. U tom slučaju, potrebno je da vođa identifikuje oblast koju treba da razvije, i mentora koji u toj određenoj oblasti može da bude mentor.

Poseban akcenat vođa mora da stavi na razvoj karaktera. Mentorski odnosi predstavljaju neophodan alat u procesu razvoja karaktera kroz: građenje odgovornosti vođe prema mentoru, savetovanje u vezi

problematičnih oblasti karaktera vođe, ispovest i zajedničku molitvu, pouku, trening i tome slično.

Završiću ovaj rad citiranjem izjave vizije Luzanskog komiteta za svetsku evangelizaciju, a koja je vezana za odgoj vođa crkve i time i vezana za temu ovog rada:

„Zamisli svetsku crkvu: gde je svaki vođa mentor mlađem vođi, gde su vođe Hristolike ali i u kontekstu svoje kulture, gde vođe partnerski saraduju preko granica, gde milioni budućih vođa rastu – noseći evanđelje u ceo svet.

Kako bi to izgledalo? Šta bi se desilo? To bi bila galaktička eksplozija – umesto našeg jednostavnog vatrometa”³¹

Štampani izvori

Bil, Hajbels (Bill, Hybels)

2002 Hrabro vodstvo (Courageous Leadership). SAD, Grand Rapids; Zondervan

Dimitrije, Popadić

2006 Odgoj Hrišćanskih vođa, beleške za predavanje. Srbija, Novi Sad; Teološki fakultet – Novi Sad

Endi, Stenli (Andy, Stenley)

2003 Vođa sledeće generacije (The Next Generation Leader). SAD, Sisters; Multimah pablišers

Geri, L. McIntoš&Samuel D. Rima (Gary, L. McIntosh & Samuel, D. Rima)

2006 Pobeda nad mračnom stranom vodstva. Srbija, Novi Sad; MBM-Plas

Raju, Abraham & Olusegun, Adekoja & Grejs A. Johanson i drugi (Raju, Abraham&Olusegun, Adekoya&Grace, A. Johnson)

2004 Poziv na razvoj Hristolikih vođa, iz dokumenta No. 41. Tajland, Patia; Lusane komiti for world evangelizejšn.

Robert, J. Klinton (Robert, J. Clinton)

1988 Izgraditi vođu (The making of leader). Kolorado Springs, SAD; Navpres

31. Vidi dokument No. 41, Luzanski komitet za svetsku evangelizaciju

- 1993 Mentorov ogrtač (The Mantle od the Mentor). iz zbirke članaka *Čitanje o mentorima – Klintonovi članci o mentorstvu* (Mentor rider – Klinton Artikles on Mentoring). Izvor: www.bobyclinton.com.
- 1997 Mentorstvo: razvijati vođe kroz odnose osnaženja (Mentoring: developing Leaders trough Empowering relationships), iz zbirke članaka *Čitanje o mentorima – Klintonovi članci o mentorstvu*. Izvor: www.bobyclinton.com.
- 1997 Mentorstvo može pomoći (Mentoring can Help). iz zbirke članaka *Čitanje o mentorima – Klintonovi članci o mentorstvu*. Izvor: www.bobyclinton.com.
- 1999 Mentorstvo – neformalni trening model (Mentoring – an informal Trening model), iz zbirke članaka *Čitanje o mentorima – Klintonovi članci o mentorstvu*. Izvor: www.bobyclinton.com.
- Robert, J. Klinton& Paul, D. Stenli (Robert, J. Clinton&Paul, D. Stanley)
- 1993 Povezati (Connecting). SAD, Kolorado Springs: Navpres
- Džon, K. Maksvel & Džim, Dornan (John C. Maxwell & Jim, Dornan)
- 2004 Kako da postanete osoba sa uticajem. Srbija, Beograd; Algoritam izdavaštvo.
- Džon, K. Maksvel (John C. Maxwell)
- 2007 Neguj odnose sa ljudima u tvome vodstvu, iz skripte Opremi (Equip). Nezvaničan prevod, Srbija, Novi Sad; Hrišćanska Zajednica,

Internet stranice

- Brajan, Davd (Brian, Dowd)
Pet mitova u vezi mentorstva. sa www.nextstepcoach.com.
- Ivan, Vidanović
Talenat, iz Rečnik socijalnog rada; sa <http://sr.wikipedia.org/sr-el>,
- Ivan, Vidanović
Ličnost, iz Rečnik socijalnog rada; sa <http://sr.wikipedia.org/sr-el>,

SUMMARY

The basic goal of this work is to show what is the benefit of mentoring relations in a leader's development. Model of mentoring relations developed by Robert Clinton and Paul Sanley served as the base of this work. Presented and named are the functions of mentoring relations, elements of leader's God-given capacity, possibility of using mentoring functions in developing leader's God-given capacity, and also possible areas of developing mentoring relations.

Prof. dr Aleksandar Birviš
DOPUNA KNJIZI „LUDOST PROPOVEDANJA”

Pokojni profesor Stjepan Orčić nije stigao da obradi sva predavanja u svom tečaju o propovedništvu. Budući da sam sarađivao pola stoleća, usuđujem se da dopunim neobrađena predavanja (br. 22,23 i 24). Nadam se da ću dosledno slediti njegove zamisli i te se tako odužiti i njemu i čitaocima njegove vredne knjige.

Predavanje 22

NAIZGLED SPOREDNI ČINIOCI

Ljudski govor se obavlja glasom. To važi i za propoved. Postoji i bezglasno propovedanje za gluvoneme, ali to ne spada u naš tečaj.

Glas ima svoju neponovljivu prirodu. Svaka osoba govori svojim glasom. Dete ima svoj glas, dečak ima svoj glas, devojčica ima svoj glas, svaki odrasli pojedinac ima svoj glas (muški i ženski u skladu sa godinama, očuvanošću, negovanjem ili zapuštenošću itd.), a i u starih lica glas je izmenjen i -razume se- istrošen. Upotreba glasa zavisi od ovih, prirodnih, okolnosti i od kulture govora i drugih navika, neposredno ili posredno vezanih za govor.

Sve ovo se može uvažiti prilikom čitanja biblijskog teksta na bogoslužjenju. Svako javno čitanje je -ili bi trebalo da bude- razgovetno izgovaranje. Reč Božija valja da bude reč, a ne mumljanje. Svaki slog ima svoje mesto i svoje vreme. Ne valja ga izgovarati kao prilepak bilo uz prethodni, bilo uz potonji slog.

Izuzetak su eklitike i proklitike. One postoje u svakom jeziku. Negde su određene pravopisnim pravilima (npr. u češkom, slovačkom i grčkom, gde glavni naglasak biva obeležen i on povlači ostale naglaske prema sebi), a negde se (kao u ruskom) mora po stihu naučiti. Kod Srba, Hrvata, Bošnjaka i Crnogoraca enklitike i -pogotovo- proklitike zavise od zvanično ili nezvanično priznatih govornih navika. (ukoliko se neko od jezičkih stručnjaka potrudio da ih uobliči).

Enklitika dolazi od grčkih reči en (y) i klino (naginjem). To je reč koja svoj naglasak prebacuje na reč ispred sebe. Obe se u sintagmi i u rečenici

ponašaju kao jedna reč, odnosno izgovaraju se zajedno, a naglasak je na prvoju od njih. Tako na primer nenaglašeni oblici glagola jesam u srpskim jezicima ne mogu imati sopstvenog naglasaka. To su: sam, si, je, smo, ste, su. Ovamo spadaju i oblici glagola biti: bih, bi, bi, bismo, biste, bi; ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će. Enklitike su i ne naglašeni oblici ličnih zamenica: me, mi, te, ti, se, (si), ga, je, ju, joj, nas, nam, vas, vam, ih, im. Na sve ovo treba paziti pri čitanju tekstova iz Svetog Pisma.

Proklitika dolazi od grčkih reči pro (pre, ispred, napred, pre) i klino (naginjem). Proklitika, za razliku od enklitike, svog naglasaka nema. Ona se izgovara zajedno sa rečju posle nje. U javnom čitanju se ne kaže „Kad se trgao iz sna” nego „Kad se trgao iza sna”. Takođe se kaže „Doputovao je negde pred zoru”, „To ne znamo ni ti ni ja”. Proklitik je kada kažemo „Teško ti je biciklom uz brdo”. Moramo se, ipak, prihvatiti gramatičkih naglasaka iz dva razloga: prvo-da bismo izbegli nesporazume, drugo-da ne oprostaćimo crkvi. Naporno jeste, ali nam jamči da nikog nećemo odbiti zbog neukusa jezičke smućenosti.

Pored gramatičkih naglasaka, postoje i logički naglasci. To su reči koje posebno ističemo u okviru jedne ili nekoliko rečenica. Evo jednog primera (Mt 25:1-13):

Tada će biti carstvo Nebesko kao deset devojaka, koje uzeše svetiljke svoje i izidoše u sretanje ženiku. A pet njih bejahu mudre, i pet lude. Jer lude zevši svetiljke svoje, ne uzeše sa sobom ulja. Mudre uzeše ulje u posudama sa svetiljkama svojim.

A budući da ženik odocni, zadremaše sve, i pospaše.

A u ponoći stade vika: Evo, ženik dolazi, izlazite mu u sretanje.

Tada ustadoše sve devojke one i ukrasiše svetiljke svoje. A lude rekoše mudrima: Dajte nam od ulja vašega, jer se naše svetiljke gase. A mudre odgovore govoreći: Da ne bi nedostalo i nama i vama, bolje idite prodavcima i kupite sebi. A kad otidoše da kupe, dođe ženik, i spremne udoše s njim na svadbu, i zatvoriše se vrata. A posle dođoše i one druge devojke govoreći: Gospodaru! Gospodaru! Otvori nam. A on odgovarajući reče im: Zaista vam kažem: Ne poznajem vas.

Stražite, dakle, jer ne znate dana ni časa u koji će Sin čovečiji doći.

U ovakvom štivu logički naglasci idu prirodnim redom zato što je cela Hristova priča potčinjena zapovesti: Stražite! Međutim, logički naglasak se

može usmeriti prema temi propovedi, pogotovo ako je tekst kratak i poletan. Npr. (PZak 6:4):

-Čuj, Izrailju, Gospod je Bog naš, Gospod jedini!

Ako neko želi da propoveda o važnosti slušanja Božije reči, on će naglasiti reč: Čuj. Bude li neko hteo da propoveda o veri naroda Božijeg, naglasiće reč: Izrailju. Propovednik koji namerava da izloži Božije postojanje, naglasiće reči: Gospod je (ovde je druga reč enklitika). Slična je i s rečima: Bog naš. Njih treba naglasiti ako će propoved biti sa opštim prihvatanjem Boga: Gospod pripada svim ljudima, svi ljudi treba da pripadaju Bogu Svevišnjemu. Konačno, reč: jedini naglasiće neko ko će propovedati o izuzetnosti Gospodnjoj (jedan, trojički, samobitan, neizmenljiv, savršen, nezamenljiv, večan, svudaprisutan, nematerijalan/duh, sveznajući, premudar, slobodan/nezavisan, svemoćan, presvet, svepravedan, sveljubiv, preblažen i dr.).

Čitanje Svetog Pisma na bogosluženju je u većoj ili manoj meri svečano. Najmanje svečano je čitanje biblijskog odeljka kojim se određuje predavanje. Najsvečanije je čitanje namenjeno prazničnoj propovedi. Ni jedno čitanje nesme biti dugačko. Propoved može obuhvatiti više od jednog poglavlja, ali za bogoslužbeno čitanje treba uzeti ključni stih i nekoliko stihova koji s njim sačinjavaju jednu celinu. Drugo čitanje postaje dosadno i ne može biti svečano. Ako slušaocima umrtvimo pažnju pre propovedi, slaba je nada da će ona oživeti.

Sa ovim naizgled sporednim stvarima povezana je i intonacija. Svaki jezik ima svoju melodiju. U nekim jezicima (pa i kod nas) svaki kraj ima svoju rečeničnu intonaciju. Jezik na bogosluženju, javno čitanje odeljka i Svetog Pisma, ima svoju muziku. Dobar čitač to zna. On prati ritam i melodiju govora, naročito na radiju. To su mu merila za ispravno čitanje. Ukoliko se tih merila ne drži, njemu samom neće biti jasno zašto neki slušaoci napuštaju bogoslužjenje kad se tek počela čitati Božija Reč. Intonacija se ne sme zanemariti. Pored toga, kad je budemo naučili i kad je počnemo primenjivati, zavolećemo je.

Sav naš govor će postati prirodniji:

Ovo je prilika da se podsetimo: Šta je sintagma? Sintagma je reč iz grčkog jezika. Sastoji se od dve reči: syn (s, sa) i tagma (uređenje, dobar poredak). Osnovno značenje reči sintagma je sastav, spis, propis, (vojni) odred. U gramatici – a to je ono što interesuje bogoslove – to je grupa reči koja označava jedan pojam. Pojam: (npr.: Carstvo Božije, Duh Oca mojega,

taština nad taštinama, sva carstva ovoga sveta i sl.). Sintagma nije rečenica, nego je deo rečenice, ukoliko nema neku samostalnu ulogu (kao što je naslov).

U vezi sa čitanjem na bogoslužjenju treba upozoriti na razliku između poezije i proze. Druga je intonacija za poeziju, a druga za prozu. Poezija je govor u slikama i u određenom ritmu. Čitač treba da izrazi i jedno i drugo. Proza je pripovedanje ili razgovor u kom se odvija neka radnja. U prvom slučaju to je naracija, a u drugom to je drama. Za čitača je to višestruki napor: čitanje nesme da postane jednolično, ali ni preterano zabavno, jer sluge Božije nisu zabavljači.

Toliko o jeziku. Ostaje da u ovom predavanju obradimo glas i držanje (pozu i gestikulaciju).

Glas je nekada bio veliki problem za propovednike. U zdravoj mesnoj crkvi broj slušalaca raste, a propovednikov glas slabi. Zato su na ceni bile ljute bombone, sredstva za ispiranje grla i sl.

Danas se to rešava prikladnim ozvučenjem. Propovednik govori svojim prirodnim glasom, a audio-tehničar rešava sve ostalo. Teškoća je biti prirodan, jer većina ljudi, čim stane pred slušaoce počinje da se ponaša kao loš glumac. Takođe, zaboravili smo kako izgleda biti prirodan. Novorođenče, prvo što shvati oko sebe, vidi majku. Majčine oči su prekrivene trepavicama koje su veštački obojene ili potpuno veštačke. Mati umesto obrva ima neke izvučene crte, kosa joj je neprirodne boje, a koža neprirodno preplanula. Dalje da ne govorim... Ispada da jedino prirodno u životu ljudskom je: biti neprirodan.

Kao što glas i govor treba da budu prirodni, tako treba da bude i propovednikovo držanje, njegov stav i pokreti. Šire gledano, svaki hrišćanin i hrišćanka valja da veruje prirodno, da živi neusiljeno i da se tako ponaša.

Kako to postići? Jedan od proverenih postupaka je ponašanje blaženog čoveka opisanog u prvom psalmu (Ps 1:1-3): prvo-izbegavanje, drugo-prihvatanje, treće-razmišljanje, četvrto-usađenost u Božiju reč, peto-duhovni rodovi, šesto-sve to kao primer drugima. Tečaj propovedništva nije tu-maćenje Svetoga Pisma, ali bi svaki korisnik trebalo da pročita neki dobar komentar na prvi psalam, te da pročitano primeni u propovedanju i u životu.

Rada Pejić Sremac, mag. teol.

O KRITICI OBLIKA MARTINA DIBELIJUSA¹

Nakon I svetskog rata primetne su promene u studijama o istorijskom Isusu². Teolozi Rudolf Bultman [Rudolf Bultmann] i Martin Dibelijus [Martin Dibelius], pioniri novozavetnog kriticizma, počeli su da primenjuju metod kritike oblika³ na Evanđelja. Dominantno pitanje u istraživanjima o istorijskom Isusu u 19. veku je bilo pitanje o najranije napisanom izvoru o Isusu, međutim kritika oblika je prepoznala da je pre bilo čega napisanog o Isusu, sećanje na ono što je On radio ili govorio sačuvano i prenošeno usmeno. Kritika oblika je pokazala da se usmena tradicija ponašala na predvidiv način.

1. Martin Dibelijus (1883-1947) nemački teolog i profesor Novog zaveta na Univerzitetu u Hajdelbergu.
2. Potraga za istorijskim Isusom je pokušaj da se koriste više istorijske neko teološke metode u konstruisanju tačne Isusove biografije. Potragu za istorijskim Isusom je definisao Albert Švajcer [Albert Schweitzer] (*Potruga za istorijskim Isusom* 1906), a započeo ju je Herman Samuel Raimarus [Hermann Samuel Reimarus] u 18. veku koji je smatrao da je Isus bio običan jevrejski učitelj, a da su njegovi učenici napisali evanđelja kako bi promovisali sopstvenu novu religiju, koju su svesno utemeljili na podvali, jer su ukrali Isusovo telo i zatim tvrdili da je on živ. U ovom veliko pokretu proučavalaca Novog zaveta poznati su David Fridrih Štraus [David Friedrich Strauss] (*Isusov život kritički istražen* 1836), Rudolf Bultman, Martin Dibelijus... Potraga se obično deli u nekoliko etapa (Prva, Druga i Treća potraga), a danas je nastavljaju naučnici kao što su sledbenici Isus Seminara koji smatraju da su i nekanonska evanđelja poput gnostičkog Tominog evanđelja jedan rani i nezavisan pogled na Isusovo učenje, te podjednako vredan kao sinoptička i Jovanovo evanđelje.
3. *Formgeschichte* što doslovno znači „istorija oblika” a ne „kritika oblika”, postavlja pitanje šta se dešava sa predanjima o Isusu u vremenu između njegove smrti i vaskrsenja i njihovog očuvanja u vidu zapisanih evanđelja. Kako je teorija o dva izvora naišla na opšti prijem kao najverovatnije objašnjenje „mehanike” pisanja evanđelja, počeo je iskrsavati čitav niz drugih pitanja, a među njima i pitanje o predanju o Isusu između vaskrsenja i evanđelja. Ovo pitanje postavilo je više naučnika u Nemačkoj, a u pokušaju da na njega odgovore osmislili su novi metod analiziranja biblijske književnosti. To je uglavnom bila tvorevina Hermana Gunkela [Hermann Gunkel] (1862-1932) koji je shvatio da Biblija nije nastala u kulturnom vakumu, stoga je Gunkel proučavao književne oblike u nadi da će moći da dosegne i ono izvan teksta, te da tako na nov način osvetli i istoriju samog teksta. Gunkelova primena ovog metoda na knjigu Psalama učinila je prvi korak na ovom polju, pa su ispitivači Novog zaveta ubrzo počeli da ga primenjuju na Evanđelja. Među njima se naročito ističu Šmit, Dibelijus i Bultman.

Prema čuvenom Dibelijusovom delu *A Fresh Approach to the New Testament and Early Christian Literature* iz 1936. godine tipovi književnih oblika koji se pojavljuju u Evanđeljima su zasnovani na usmenoj tradiciji bliskog Istoka. Ti oblici su preuzeti iz narodne književnosti i uglavnom su to legende, priče, mitovi i parabole. Najpoznatiji i najjasnije definisan oblik u Evanđeljima je upravo parabola. Svi ovi književni oblici, naglašava Dibelijus, su uslovljeni istočnjačkom usmenom tradicijom. Sinoptička Evanđelja, koristeći navedene oblike, dokazuju da je tradicija ujedinjena i da se pokazuje kroz ove književne oblike.

U svetlu činjenice da Isus nije ostavio nikakve zapise, javlja se i pitanje o poreklu Evanđelja. Dibelijus tvrdi da na Istoku nije bilo potrebe da se koristi pisani materijal. To nije bilo ništa neobično za proroke ili propovednike, što nam pokazuje i primer Jovana Krstitelja. Na istoku je jednostavno bilo uobičajeno da se tradicija prenosi usmeno. Isto se desilo i sa onim što je Isus radio i govorio. Stoga, tvrdi Dibelijus, ono što je Isus govorio i radio, prvenstveno je bilo sačuvano u usmenoj tradiciji i dalje prenošeno od usta do usta. Dokaz za to su upravo književni oblici koji su preuzeti iz usmene tradicije. Ovo je jasno uočljivo u sinoptičkim Evanđeljima. Ali, bez obzira na to, smatra Dibelijus, nema potrebe sumnjati u istoričnost Isusa, tj. u njegovo stvarno postojanje, njegov istorijski identitet.

Ono oko čega Dibelijus polemiše je zapravo istorijska tačnost Evanđelja.⁴ Njegova kritika istorijske tačnosti je uglavnom temeljena na analizi književnih oblika koji se javljaju u Evanđeljima. Naime, kao što smo već rekli, primarni izvor priča u Evanđeljima je usmena tradicija, a kako su prvi hrišćani bili „prosti ljudi”, a njihov stil više popularan i naivan, i s obzirom na to da narodna književnost ima tendencije da skraćuje i pojednostavljuje, ne možemo očekivati objektivnu tačnost u modernom smislu reči. Štaviše, priče u Evanđeljima nam ne daju hronologiju događaja niti prave vezu sa istorijskim beleškama. Dibelijus daje nekoliko primera iz Evanđelja u kojima nema zabeleški o imenima, mestu ili vremenu u kojem su bile izrečene određene Isusove reči. Tako, tvrdi on, sve je usmereno na to šta je Isus rekao ili uradio; ono šta su drugi rekli ili uradili jedino je važno ukoliko

4. Najstariji delovi Evanđelja mogu da se rekonstruišu iz zajedničkog izvora Evanđelja po Mateju i Luki, koje specijalisti za Novi zavet nazivaju Q (prema nemačkoj reči Quelle – izvor).

pokazuje Njegovu natprirodnu intervenciju.⁵ Razlog za to je svrha tih priča – one treba da služe propovedanju spasenja, da svedoče o Isusu, rečju, njihov smisao je da služe potrebama crkve. Sve ono što nije potkrepljivalo taj cilj nije u pričama razvijano, a sve ono što je služilo u tu svrhu je naglašavano. Glavni cilj ovih priča nije bila istorijska tačnost, već im je cilj bio da motivišu ljude na akciju u hrišćanskom misiološkom radu. Sa ovog stanovišta, Evanđelja nisu sveobuhvatni izveštaji Isusovih dela ili njegovih reči, već izbor iz sećanja na njega napravljen na osnovu daleko obimnijeg raspoloživog materijala. Jedini osnov po kojem su priče o Isusu izabrane i sačuvane bila je njihova važnost za značajna pitanja i rasprave iz života ranohrišćanskih zajednica. Dakle, evanđelisti su u suštini pisali iz pragmatičnih pobuda, kako bi zadovoljili potrebe ranohrišćanske zajednice.⁶

Prema ovome, Dibelijusov stav je da su priče o Isusu, i šta više, same Isusove reči modifikovane kako bi zadovoljile potrebe crkve i kako bi regulisale praktičan crkveni život. Iz toga sledi da ne možemo da budemo sigurni da je Isus rekao sve što Evanđelja kažu da je rekao. „Ranohrišćanska crkva je na Isusove reči gledala kao na uputstva, pravila za ispravan život, te ih je sa tog stanovišta prikupljala i razvrstavala u kategorije.”⁷ Stoga, osnovno Dibelijusovo stanovište je da su priče o Isusu i Evanđelja prvenstveno sakupljana i pisana iz pragmatičnih razloga i ona nemaju nameru da budu istorijski tačna.

Evandeoski teolozi ovakav stav ne prihvataju, a posledice ovog stanovišta su već na prvi pogled jasno vidljive. Suočeni sa ovakvim faktografskim pristupom Svetom pismu i Božijoj objavi, i takvim njegovim predstavljanjem, sledeći neminovan korak je sumnja u istinitost Božijih reči, potom istinitost celokupnog Evanđelja, i na kraju i same Božije objave. Kako

5. Vidi: Dibelius, 1936: 40.

6. Pre nastanka kritičkih studija, Evanđelja su shvatana kao Isusovi životopisi, napisana da sačuvaju istorijski prikaz njegovih dela i reči. Takvo stanovište napušteno je još početkom kritičkih studija, a smenilo ga je gledište da su evanđelisti pisali iz u suštini pragmatičnih pobuda, kako bi zadovoljili potrebe ranohrišćanskih zajednica. Te potrebe su se uglavnom odnosile na evangelizaciju, liturgiju, katihezu i paranezu i razrešenja sukoba. S ovog stanovišta Evanđelja nisu sveobuhvatni prikazi Isusovih dela ili njegovih reči, već izbor iz sećanja na njega napravljen na osnovu daleko obimnijeg raspoloživog materijala, a jedini osnov po kome su te priče o Isusu izabrane i sačuvane bila je njihova važnost za značajna pitanja i rasprave iz života ranohrišćanskih zajednica.

7. Dibelius, 1936: 41.

bi najblaže rečeno, bilo neozbiljno nekritički odbaciti tvrdnje profesora Dibelijusa, ali i nekritički ih prihvatiti (čemu su hrišćani u oba slučaja nažalost skloni), otkrića do kojih je Dibelijus došao zahtevaju temeljno promišljanje, ali pre svega izlazak iz uskog empirijsko-naučnog pristupa i vraćanje ovog problema na teološko stanovište sa kojeg mora biti razmatran.

S obzirom na sve rečeno, s profesorom Dibelijusom se možemo složiti u svega nekoliko stvari. Činjenica je da je na Istoku u tom periodu bila dominantna i odomaćena usmena tradicija u očuvanju kulture i istorije. Takođe, ne možemo sumnjati u istoričnost Isusa na temelju toga što ne posedujemo ništa što je On lično napisao. Nadalje, svakako da dominantni književni oblici u Evanđeljima vuku poreklo iz narodne književnosti, te su ih tako Evanđelisti i uobličavali.

Međutim, ono čega moramo biti svesni je da je metodologija profesora Dibelijusa u analizi ovog problema suštinski pogrešna. Stoga, kao rezultat te metode, ima puno tvrdnji sa kojima ne bi mogli da se složimo. Iako metode savremene nauke ne mogu da budu ignorisane u proučavanju biblijskih istina, s druge strane one ne mogu ni da budu nekritički primenjivane u teološkim istraživanjima. Utisak koji stičemo dok čitamo *A Fresh Approach to the New Testament and Early Christian Literature* je da je profesor Dibelijus uradio upravo to – nekritički primenio naučne metode (u ovom slučaju kritiku oblika) i jednostavno previdio činjenicu da su **pisci Evanđelja bili Bogo-nadahnuti!** Ova činjenica vere nas istog momenta vodi u oblast u kojoj naučna metodologija više ne može da bude primenjivana iz prostog razloga jer je manjkava – čisto ljudska tvorevina koja ne može nasilno da bude nametnuta božanskom.

U svetlu toga, puno je problematičnih posledica takvog Dibelijusovog stanovišta i metoda: Isusove reči su menjane i prilagođavane iz pragmatičnih razloga i po potrebi rane crkve, mašta pisaca igra veću ulogu u nekim pričama nego u nekim drugim ..., a skoro skandalozno i jerečki zvuči Dibelijusova tvrdnja da je verovatno da su „paganske priče o čudima pripisane Isusu”⁸. Ovakve tvrdnje i stavovi otvoreno isključuju učešće i vođstvo Svetog Duha u nastanku Božije reči i podrazumeva neverovanje u osnovne biblijske istine. One su otvoreni skepticizam. Posledice prihvatanja ovakvog stanovišta snažno bi uticale na naša hrišćanska verovanja i praksu. Na prvom mestu mogli bi da otvoreno sumnjamo u božansko nadahnuće cele Biblije, a ovo bi

8. Dibelius, 1936: 42.

vodilo ka sumnji u sve izjave vere uključujući i sam temelj hrišćanske vere – božansko nasleđe našeg spasitelja Isusa Hrista.

Na kraju, možemo se složiti sa jednim od najpoznatijih protestantskih teologa 20-og veka Polom Tilihom [Pol Tilich] koji, iako je priznao snažan istorijsko-kritički učinak liberalne teologije, kaže „...težak, čak nepronalaziv mi je ostao pristup liberalnoj dogmatici, za koju na mesto razapetog Hrista stupa istorijski Isus, a paradoksalnost oproštaja rasplinjuje se kroz moralne kategorije.”⁹

Summary

In the article the author is engaged in rethinking of the form criticism of Martin Dibelius and the implication which liberal theological thinking has on comprehending the authority of the Holy Scripture. The author has a critical viewpoint toward the methodology of Martin Dibelius which makes an attempt to grasp God's inspiration by the scientific- historical method.

KEY WORDS: Gospel, form criticism, historical Jesus.

CITIRANA DELA

Dibelius, Martin. *A Fresh Approach to the New Testament and Early Christian Literature*, London: Ivor Nicholson and Watson, 1936.

Hartman, Valter. Paul Tilich, u: *Tendencije teologije u 20. stoleću: Istorija u portretima*, Veternik: LDI, 1996.

Pavel Hanes

DID JACOB STEAL THE BLESSING?

EXEGESIS ON GEN 27 – 28

Summary It looks like there is consensus among the Old Testament commentators that Jacob was successful in his attempt to steal the blessing of his father and that with it he stole also the blessing given by Yahweh to Abraham. The thesis of this article is that Jacob may have been successful in stealing the right of the firstborn according to the contemporary law, but the blessing spoken over him by Isaac in Gen 27:27-29 was so different from what Yahweh promised to Abraham in Gen 12:1-3 that it cannot be considered „stolen” blessing. The „real thing” was given to him in Gen 28:3-5.

It looks like the overwhelming opinion amongst exegetes is that, with the help of his mother Rebekah, Jacob managed to steal the blessing, which his father Isaac had planned to give to his firstborn twin son – his brother Esau (Gen 27:27-29). According to the answer the mother had received from the Lord, to her question while she was still pregnant, (Gen 25:23) the „the elder shall serve the younger” (RSV), and Rebekah understood it to mean that the firstborn twin, Esau, did not ought to receive the blessing of the firstborn and so she did everything possible to make sure that her favourite, Jacob, got what was his by rights. This led to the deception of the twenty seventh chapter where Isaac assuming that he is giving Esau the blessing, in reality pronounces the father’s blessing on Jacob.

The event of the stolen blessing is in no way framed to make the Israelite patriarchs, Isaac and Jacob, look ideal. On the contrary, as VON RAD comments, „the comic and ridiculous characteristics are emphasized”¹ There arises here a very powerful tension between the seriousness of God’s intention with the descendants of the patriarchs, the doubtful characters of two rival brothers, the tragic dispute between the Lord and Isaac and the strife of Isaac and Rebekah. On Esau’s side is his father Isaac, and on Jacob’s side is his mother Rebekah, but from the reader’s view neither of them should receive the Lord’s blessing. The first despises the birthright (Gen 25:32 „...of what use is a birthright to me?” – RSV) and because of the birthright, the second uses his brother’s hunger and later deceives him. „

1. VON RAD, G. *Genesis* p. 265

Jacob receives the blessing because of the Lord's faithfulness to his promise to Abraham. To put it in a New Testament language „not by works but by him who calls” (Rom 9:12, NIV). In spite of the fact that the blessing is not supposed to be a reward for Jacob's good deeds, nor approval of his noble character, the question still remains whether the way in which his father gave it to him was the realization of God's will according to the adage *hominum confusione et Dei providentia*,² or whether it was more like a dead end which revealed where the dispute of the patriarchs with God is leading.

Theory 1: Theft of the blessing was successful

In spite of the fact that in the commentaries doubts appear about Isaac's blessing which he gave to Jacob when he was dressed up as Esau, most of them agree on the opinion that Rebekah's contrived plot was successful.

On the side which confirms the failure of the theft we can quote RASHI who comments on Isaac's words „and he will be blessed” like this: „So that you may not say that had Yaakov not tricked his father he would not have received the blessings, therefore he affirmed it and [now] knowingly blessed him.”³ (27 April 2007) It seems that RASHI is implying here that the blessing pronounced for Esau was pronounced in such a way that „some would be left for Jacob”. On the contrary his comments on verse 27:35 say that the term „deception” (*mirmah*) means „wisdom” (*khokhmah*), thus confirming the validity of the realized transaction. On one side then, RASHI doubts the significance of Jacob's theft (if he had not stolen it he would still have been blessed), but on the other side he does not doubt the content of the stolen blessing in fact he calls its theft „wisdom”.

AUGUSTINE remarks that this blessing cannot lose its prophetic significance,⁴ he even claims that it is the preaching of Christ (*Benedictio igitur Iacob praedicatio est Christi*) to all nations.⁵ He identifies Christ with the heavenly dew which is spoken of in Isaac's blessing the fruitfulness of the earth according to AUGUSTINUS is the gathering of the nations and grain with wine means the body and blood of Christ in the sacraments. AUGUSTINUS points out that Isaac is horrified when he realizes that he has blessed the one he did

2. This is the slogan of the Swiss federation, and reads in full: *Hominum confusione et Dei providentia Helvetia regitur*
3. <http://www.tachash.org/metsudah/b06r.html>
4. „nullo modo vacare arbitramur a significatione prophetica” (AUGUSTINUS, *Questionum in heptateuchum libri septem*, I/79)
5. AUGUSTINUS *De Civitate Dei XVI/37*

not want to, but he does not complain that he has been deceived. According to AUGUSTINUS then Jacob was successful in receiving the blessing by deception.

CALVIN similarly sees the fulfillment of God's promise in Isaac's blessing. Isaac, in the role of father, is the instrument of the Holy Spirit, with which God's will is fulfilled: „these are not bare wishes, such as fathers are wont to utter on behalf of their children, but that promises of God are included in them; for Isaac is the authorized interpreter of God, and the instrument employed by the Holy Spirit; and therefore, as in the person of God, he efficaciously pronounces those accursed who shall oppose the welfare of his son.”⁶ CALVIN claims literally that this blessing was valid and effective and repeating it in chapter 28:3 was only to support Jacob's faith. CALVIN, as we can see, gives the full weight of God's promise to the blessing as it was pronounced in 27:27-29.

Although WESLEY, in his *Notes on the Old Testament*, observes that Isaac dedicates two great Abrahamic promises to Jacob in ch 28 he in no way doubts the deceptive way the blessing was acquired. Isaac confirms the blessing which he gave to Jacob and „Either recollecting the Divine oracle, or having found himself more than ordinarily filled with the Holy Ghost when he gave the blessing to Jacob, he perceived that God did as it were say Amen to it.”⁷ From this note it is evident that in spite of Isaac's disagreement with the LORD he is considered the agent of his blessing.

KEIL, in a well known commentary from the 19th century says that Isaac's blessing „could not rise to the full height of the divine blessings of salvation”,⁸ and that Jacob does not receive the blessing until chapter 28:3-4. In spite of this we can already see two elements of Abraham's blessing in chapter twenty seven: here, according to KEIL, *in abundance*, includes possession of the land and, *in rule over the nations*, a blessing of descendants. KEIL sees the problem as being mainly in the third part of the blessing which instead of blessing the nations starts by cursing those who curse him. It seems from KEIL's interpretation that Jacob did steal *a part* of Abraham's blessing after all, although it was not until the twenty-eighth chapter that he got it in full.

6. CALVIN Genesis, 27:29.

7. WESLEY, J John Wesley's Notes on the Old Testament, 27:33

8. KEIL, C F – DELITZSCH, F. Commentary on the Old Testament, The Pentateuch, p. 276.

The Czech ecumenical translation of the Bible with commentary only sees the difference in the format of Isaac's blessing. „Dew, together with other gifts spoken of, points to the promised land”⁹ and freedom and Gods' protection also belong to the blessing. Jacob receives all of this in chapter 27.

VON RAD evaluates Isaac's blessing in chapter 27 as „...strangely independent of the otherwise rather uniformly formulated patriarchal promises (12:1-3; 13:14-16; 22:17; 26:24; 28:3f, 13-15etc.)”.¹⁰ In accordance with the critical division of the text into its sources, VON RAD does not consider the blessing in chapter 28:3-4 to be a continuation of chapter 27. He also claims that „the speaker is convinced, that in the human battle to gain a blessing from a dying man, God's plans are, in the end, realised”.¹¹ Jacob, therefore, is seen as successful in stealing the blessing.

Contemporary commentator V.P.HAMILTON (NICOT 1995) hardly mentions the value of the stolen blessing, but from the way in which he interprets it, it would seem that doubts about its content do not come into consideration. He says of the blessing in chapter 28 that „To Isaac's credit, the blessing he gives to his son is the blessing of *Abraham*. This is the only time Isaac mentions his father. ...Isaac recognizes his role as that of a link in a chain, a transmitter”.¹² The author does not compare the blessing spoken in the twenty eighth chapter with the one in the twenty seventh, but states that, „...his son took advantage of him and deceived him”.¹³

One of our Slovak commentators, ¼. FAZEKAŠ says on the one hand that „Rebekah and Isaac achieved what they wanted by their own lie...God fulfilled his promise through this human confusion”,¹⁴ but on the other hand he gives only to the blessing in 28:3-4 the title of „God's blessing” as opposed to the „father's blessing” in chapter 27.¹⁵ In the background of the first, („father's”), blessing, nature is blessed by God, whereas in the second, („God's”), the Lord is the centre. This exposition is a very close claim that Jacob did *not* steal the blessing, he only made sure of his father's confirmation of the right of

9. Genesis p.168

10. VON RAD, G. Genesis p. 278

11. VON RAD, G. Genesis p.280

12. HAMILTON V.P. The Book of Genesis 18 – 50, p.235

13. Ibid. p.234

14. FAZEKAŠ, ¼. ¼*udskí ¼*udia, p.107

15. Ibid., p.118

the firstborn. It seems to me that with this the expositor is in conflict with the above quoted claim that here God fulfilled his promise.

Critique

The opinion of exegetes, who say that Jacob was successful in stealing the blessing, are, as it were, confirmed by Isaac's own words in 27:33 „and he will be blessed”. We need to ask though, to what degree the words of a surprised patriarch are a reliable interpretation of what actually happened and what Jacob really was after. If it was about Jacob wanting the right of the *first-born* confirmed by his father's last blessing, we have to say that he *was* successful. If, in Chapter 27, Isaac by *blessing* understood the position of the blessed within his family, we need to state the same. The problem is that this understanding of the blessing, (as the legal emplacement of precedence), is not in agreement with the way the Old and New Testaments see the blessing from the point of view of the history of salvation. Abraham's blessing, which meant salvation for mankind, *could not be stolen*.

The theft of the blessing is seemingly confirmed in the New Testament also when it speaks of how Isaac blessed Jacob and Esau *in faith*. This assertion is, of course, rather brief for us to be able to apply it to the act of Jacob's deception alone. Under the words „By faith Isaac blessed Jacob and Esau” (Heb 11:20) it is necessary to include the blessing from 28:3-4, especially when we realise that Isaac's disagreement with the LORD in the twenty seventh chapter of Genesis can hardly be called a sign of his *faith*.

The same can be said of Heb 12:17 (”He could bring about no change of mind” NIV). Even though some commentators see Esau's repentance here, the logical interpretation is that it is about a change of mind in his father (as NIV translated). Isaac imagined that he was blessing Esau. When he realised that he was tricked he was terribly upset¹⁶ and it looks like he immediately changed his opinion in favour of Jacob. The fact that he did not grant Esau's request, is no proof that the blessing pronounced over Jacob was right as regards God's promise. It was only the proof, that he has given up his attempt to

16. The interpretation of Isaac's reaction is, in a large sense, an act of psychological exegesis which is always very problematic. Modern commentators see here the „angry disturbance” (HAMILTON V.P. The Book of Genesis 18–50, p.223.) VON RAD claims though that it is about a „shock described using such a superlative as is hardly heard in the narrative from Genesis (VON RAD, G. Genesis, p.278.)

put Esau before Jacob. Isaac claims that the father's blessing is final and from this finality it is not possible to derive its Abrahamic content. Esau here, no doubt, loses his birthright, which he scorned before, but Jacob still does not get what, according to the LORD'S decision, should be his, and that is the blessing of Abraham.

Problems related to „the stolen blessing”

This complicated question would not be so important if there were not several serious exegetical, theological and ethical problems linked in with it.

(1) First, it is necessary to introduce the problem of exegesis: is it possible to interpret 27:27-29 as one of the expressed patriarchal blessings spoken for the first time in 12:1-3?

(2) Further problems are theological: the stolen blessing is in the hands of man – Jacob simply *must* do something so that God's blessing will not miss the mark! Isaac is in control of the blessing and can give it to whoever he pleases. Can the LORD help get out of this problem without the help of man? Isaac is in dispute with God. He favoured the energetic Esau, while God's oracle received by his wife, prefers the stay-at-home Jacob. Maybe he thought that it was just a woman's mistake, in any case – he dared to go against God's decision. How is it possible that in this state of mind he was able to pass on God's blessing? Is it possible to *believe and not obey*?

Another theological question: what is the character of the blessing? Isaac was blessing Jacob and thinking of Esau – is it possible then that he could bless Jacob? Is God's blessing of a physical nature that it could be transferred independently of intentions?

(3) I guess that the ethical problem of lying is the most serious. Even though it is clear from the whole testimony of the Bible that God's election and blessing never follow human merit, it is also clear that sin and God's blessing cannot coexist. In the situation where Jacob even lied about the fact that „the LORD, your God gave me success (NIV)” could he be the recipient of God's blessing? This problem is also closely linked with the psychology of faith: is it possible to desire the true blessing of God and lie because of it?

Theory 2: The theft of the blessing was not successful

These problems do not arise if Jacob did not steal the blessing. To support this claim it is possible in the first place to show the comparisons between the original patriarchal (Abrahamic) blessing of Gen 12:1-3, the „stolen blessing” in Gen 27:27-29, and the „Abrahamic blessing” in Gen 28:3-4. (NIV)

PATRIARCHAL BLESSING	”Stolen” blessing
<p>Gn 12:1-3 The LORD had said to Abram, „Leave your country, your people and your father’s household and go to the land I will show you. 2 „I will make you into a great nation and I will bless you; I will make your name great, and you will be a blessing. 3 I will bless those who bless you, and whoever curses you I will curse; and all peoples on earth will be blessed through you.”</p>	<p>Gn 27:27-29 So he went to him and kissed him. When Isaac caught the smell of his clothes, he blessed him and said, „Ah, the smell of my son is like the smell of a field that the LORD has blessed. 28 May God give you of heaven’s dew and of earth’s richness— an abundance of grain and new wine. 29 May nations serve you and peoples bow down to you. Be lord over your brothers, and may the sons of your mother bow down to you. May those who curse you be cursed and those who bless you be blessed.”</p>
<p>Gn 28:3-4 May God Almighty bless you and make you fruitful and increase your numbers until you become a community of peoples. 4 May he give you and your descendants the blessing given to Abraham, so that you may take possession of the land where you now live as an alien, the land God gave to Abraham.”</p>	

Looking at the comparisons, first of all (1) the motive steps to the foreground. At the beginning of the „stolen blessing” (2:27-29) is Isaac’s relationship towards Esau who, „is like the smell of a field that the LORD has blessed”.

Indeed the name of the God of the patriarchs is mentioned but the central point is clearly Esau and the smell of the field. (2) The inheritance of the land is not even mentioned, as if it was already certain, or else, it did not matter about *where* the blessing took place. Instead there is a list of signs of fruitfulness: dew, rich earth, grain and new wine.¹⁷ Progeny also seem to be a matter of course. The blessing is mainly about Esau's superiority over others – nations are to serve him and he is to be lord over the other children of his mother who will bow down to him (directed against Jacob). Superiority here is taken to mean ruling whereas in the Abrahamic blessing the greatness of his name is linked with the essential blessing of others. Abraham is not only *blessed* but he is a *blessing* and in this is his greatness. Esau (or Jacob, if he could have stolen it) does not get anything like this, his greatness is in his ruling over others. (3) This "stolen blessing" draws closest to the Abrahamic one in its images used at the end where Isaac introduces his own version of the relationship between cursing and blessing in relation to Esau. The significant difference can be seen in that Abraham being a blessing to others is not dependent on whether or not he is being received positively. The Lord does say though in 12:3 "I will bless those who bless you, and whoever curses you I will curse; (NIV)" but even here the sympathy vote for Abraham is the condition of blessing *sine qua non*. Different to this, Esau is supposed to be protected by the curse so that no one will curse him and his being a blessing for others is totally dependent on their preliminary sympathy towards him – "May those who curse you be cursed and those who bless you be blessed. (Gen 27:29 NIV)" In the Abrahamic blessing the deciding factor is God whereas in Isaac's blessing intended for Esau the deciding factor is the attitude towards Esau. To summarize we could say that Esau should be a wealthy lord who is a blessing for others only if they first bless him whereas Abraham is a blessing independent of whether people bless him or not although he is also protected from their curses by the terror of the Lord.

Comparing Gen 12:3 with 28:3-4 – the blessing looks significantly different. (1) The motive in chapter 28 is to pass on the blessing *of Abraham* who is mentioned twice. It is as if Isaac had not been entirely sure of himself, he does not pronounce his own blessing but uses the blessing his father received from the LORD. (2) Jacob is supposed to become „community of peoples”

17. This wording is so similar to the ugarit text that one commentator does not see here grain and wine but the gods Dagan and Tirosh.

(NIV) but nothing is said about them ruling over others, which was his central point with Esau. (This agrees very well with the basic motive for life of the patriarchs which was always about plain survival – barrenness, physical and religious danger – and not about superiority over other nations. It is about expanding on the words of the blessing in Gen 12:2 where the Lord says „I will make you into a great nation”. (3) Similarly in the question of inheriting the land the sound of a fight can be heard. Isaac stresses that „you and your descendants . . . may *take possession* (J-R-Sh) of the land” (NIV). This word does not only mean *to inherit according to the inheritance law* (Gen 15:3-4), but also *to own, or to expropriate* (Gen 24:60). While the blessing meant abundance for Esau, for Jacob it meant victory in the fight for the land which had been promised to Abraham.

We can also see from Esau’s reaction that Jacob has been given the true blessing now. Along with this blessing, (as opposed to the stolen blessing), comes the prohibition to take a wife from the daughters of Canaan, and in connection with this is the sending of Jacob to Padan Aram. Isaac uses this to tie in with his own „wooing” and returns to an exclusive faith in Yahweh, which he had blessed before and Esau broke away from.

The blessing from 28:3-4 is again repeated in 28:13-15 where the Lord speaks to Jacob in a dream. These words contain again three elements from ch 12: (1) land, (2) descendants and (3) blessing for other nations. Not a word about a curse, just the promise of protection which clearly compensates it.

Concluding remark

According to the above given analysis of the patriarchal blessings I think that it is safe to say that Jacob did *not* steal the *blessing*. According to the customs of those times he may have stolen the birthright which had very little in common with the promise of the LORD to bless Abraham’s descendants. Esau could have been given this and still not „have the real thing”. Rebekah and Jacob need not to have made such an effort, because by stealing this blessing Jacob did not receive anything from the LORD, he only gained the true standing of the firstborn in the family law of that time.

Jacob’s effort to steal the blessing was a sign of his desire for the right things whereas Esau despised his birthright. The event was a strict punishment of Isaac’s foolishness and Esau’s flippancy, but it had nothing to do with the passing on of Abraham’s blessing.

Bibliography

- AUGUSTINE: www.sant-agostino.it/latino/cdd/ (29 February 2004)
- AUGUSTINE: www.sant-agostino.it/latino/questioni_ettateuco/ (29 February 2004)
- CALVIN, J. *The John Calvin Collection*. Albany : AGES Software, 1998.
- HAMILTON, V. P. *The Book of Genesis (18-50)*, Grand Rapids: Eerdmans, 1995.
- KEIL, C. F. – DELITZSCH, F. *Commentary on the Old Testament*. Grand Rapids : Eerdmans Publishing Company, 1988.
- VON RAD, G. *Genesis*. London : SCM Press, 1976.
- WESLEY, J. *John Wesleys Notes On The Whole Bible The Old Testament*. Albany : AGES Software, 1997.

SAŽETAK

Summary It looks like there is consensus among the Old Testament commentators that Jacob was successful in his attempt to steal the blessing of his father and that with it he stole also the blessing given by Yahweh to Abraham. The thesis of this article is that Jacob may have been successful in stealing the right of the firstborn according to the contemporary law, but the blessing spoken over him by Isaac in Gen 27:27-29 was so different from what Yahweh promised to Abraham in Gen 12:1-3 that it cannot be considered „stolen” blessing. The „real thing” was given to him in Gen 28:3-5.

Sumarizacija članka.

Čini se da među starozavetnim komentatorima postoji saglasnost da je Jakov bio uspješan u svom pokušaju da ukrade blagoslov svog oca i da je zajedno sa njim ukrao i Jahvin blagoslov dat Avramu. Ovaj članak želi pokazati, da je možda Jakov uspješno ukrao pravo prvorođenstva prema tadašnjem zakonu, ali Isakom izgovoren blagoslov nad njim u Gen 27:27-29 bio je toliko drugačiji od onoga šta je Jahve obećao Avramu u Gen 12:1-3, da se u opšte ne može smatrati „ukradenim” blagoslovom”. „Prava stvar” mu je data u Gen 28:3-5.

Sanja Stanković DIJALOG SA NAZARENIMA

„Kao što je čovek sklon grehu, a vernik verskom padu, tako i religijska zajednica često sklizne sa religioznog puta i izopači se. Treba brižljivo proučavati svaku religijsku zajednicu i ustanoviti meru njene verske suštine.”¹

Ove reči našeg poznatog sociologa religije, Dragoljuba B. Đorđevića su me podstakle na promišljanje o verskoj suštini jedne protestanske verske zajednice na našim prostorima, koja nosi naziv „**Hrišćanska nazarenska zajednica**”.

Zahvaljući **Romanu Mizu** autoru priručnika: „**Verske zajednice u Srbiji**”² saznajemo podatak po kome u Srbiji postoji 8.000 vernika koji pripadaju ovoj zajednici. Takođe nas Roman Miz dalje obaveštava: „Podeljeni su u dva glavna ogranka čija su sedišta u Novom Sadu i u Petrovaradinu. Mesna skupština ili molitveni dom je osnovni oblik organizovanja nazarena. Na njenom čelu nalazi se „sluga” – propovednik, koji tu dužnost obavlja volonterski. Propovednici su laici i za svoj rad ne primaju nikakvu materijalnu nagradu. Starešinski sabor je najviše upravno telo Hrišćanske nazarenske zajednice. Sve odluke Sabora sprovodi starešinski savet kojeg sačinjavaju 19 đakona odnosno starešina. Nazareni ne izdaju nikakve publikacije, jer se to protivi njihovom učenju. Pesmaricu Harfa Sionska su, po prvi put objavili 1876. godine. Početkom 2000- tih objavili su Sveto pismo i Novi zavet sa Psalmima u prevodu Daničić – Karadžić krupnim slovima, pogodnim za starije vernike koji slabo vide. U Indiji imaju starački dom za žene. Ne služe vojsku i spadaju u grupu tzv. non – resistant crkava. Žive povučeno i ne uzimaju udela u javnom životu.”³

Prvi ozbiljan pokušaj da se male verske zajednice (a među njima naravno i ona koja je ovde predmet našeg interesovanja) registruju i tipološki razvrstaju našinjen je u radu: „**Male verske zajednice u Vojvodini**”, grupe autora: **dr Sergej Flere, dr Dragomir Pantić i dr Dragan Koković** - u izdanju

1. Đorđević, 2003 . str. 4

2. Miz, Novi Sad , 2007.

3. Isto, str. 23

Instituta društvenih i pravnih nauka Pravnog fakulteta na Univerzitetu u Novom Sadu, 1986. godine.

U pomenutoj istraživačkoj studiji autori ističu da nisu uspjeli da prikupe željene podatke od starešine Hrišćanske nazarenske zajednice u Novom Sadu⁴ a na pojedinim mestima ističu kako su ispitanici nazareni bili najverovatnije instruirani.⁵ Ovaj podatak me je naveo na ideju da pokušam da uradim razgovor sa starešinom Hrišćanske nazarenske zajednice u Novom Sadu, i da „iz prve ruke” saznam njihov stav bar prema jednom delu informacija koje sam doznala čitajući ono što su drugi pisali o njima. Starešina Hrišćanske nazarenske zajednice je pristao na razgovor koji je u celosti prenet na stranice ovoga rada.

DRUGI O NAZARENIMA

Da bi stekli što objektivniju i najnepristrasniju sliku o nazarenima i nazarenskoj zajednici, u ovom delu rada iznose se podaci o nazarenima iz najrazličitijih izvora.

Prvi, i svakako nezaobilazan izvor podataka o nazarenima koji treba spomenuti, je studija etnologa **Sanje Đorđević** koja nosi naziv: „**Hrišćanska nazarenska zajednica**”.

Ova studija je nastala kao rezultat terenskog istraživanja ove verske zajednice u Zemunu. Studija obuhvata: istorijski aspekt postojanja nazarena na našim prostorima, elemente nazarenske dogmatike, njihove obredne rituale i praksu, i socijalnu strukturu njenih pripadnika.

Izdvojiću pojedine podatke iz svakog od ova četiri aspekta.

U uvodnom delu, gde se Sanja Đorđević bavi istorijskim razvojem nazarena, možemo saznati da je osnivač nazarenstva **Simuilo Henrih Frelih (1803 – 1857)**, rođen u Brugu, u Švajcarskoj. „Od svoje najranije mladosti vaspitavan je za kalvinističkog sveštenika. 1823. godine upisuje novoosnovanu bazelsku bogosloviju. Po sopstvenom svedočenju, Frelih u ovom periodu svog života živi neobraćenim životom, odnosno u hrišćansko–etičkom smislu grešnim načinom života. U izvesnim trenucima slabosti, pomišlja čak i na samoubistvo. Prekratnica u Frelihovom životu jeste 1825. godina, upravo uskršnji raspust, koji provodi u svom rodnom mestu,

4. Flere, Pantić, Koković, 1986, str. 29

5. isto, str. 81

gde je u toku jednog dana doživeo poziv Božiji za obraćanje. Istog trenutka odgovara na poziv, molitveno se obećavajući Bogu na vernost”.⁶ Dalje iz Sanjinog izlaganja saznajemo da je Frelih nakon što je postao kalvinistički pastor, došao u sukob sa sopstvenom verskom zajednicom i zbog nekih doktrinarnih pravila poput krštavanja dece, premešten u Lajtvil, gde se priključuje baptistima. U Lajtvilu 1833. g. Osniva svoju „Svetu Opštinu” čime počinje istorija nazarenstva.

Kod nas se prvi nazareni pojavljuju 1865. godine u Karlovcima, a prvi propovednik nazarenstva je u ovom kraju bio izvesni vinogradar Mato Rebić.

„Po jednom austrougarskom popisu s kraja devetnaestog veka na teritoriji čitave carevine bilo je 6.829 nazarena, od čega je 4.000 pripadalo srpskom entitetu.”⁷

Širenje nazarenstva na našim prostorima Sanja Đorđević naziva „zlatno doba nazarenstva” i to je period od 60 – ih godina 19. veka pa sve do početka Prvog svetskog rata. Tzv. Period „stagnacije nazarenstva” trajao je između dva svetska rata.

„Po pojedinim podacima, ratove koje je Srbija vodila protiv Turske od 1875. do 1878. godine usloveli su izvesnu stagnaciju širenja nazarenstva zbog njihovog stava o odbacivanju uzimanja oružja, što je pod datim okolnostima izazvalo drastične mere represije nad principima ove verske zajednice.”⁸

Što se tiče elemenata nazarenske dogmatike, Sanja Đorđević navodi da je bazična dogma: „stav da je spasenje ljudima omogućeno isključivo čovekovom verom u Hrista, kao istinsku žrtvu, prinesenu radi ljudskog greha, za buduću pravednost”⁹, „shvatanje da je primarni i jedini izvor verskog života i bogoslužbene prakse Biblija, ponajviše novozavetni spisi”¹⁰, „verovanje u zagrobnu egzistenciju ljudske duše nakon čovekove smrti”¹¹.

Prilikom opisivanja obredne prakse u nazarenskoj zajednici (krštenje i „večera gospodnja”), S. Đorđević napominje da su ovi obredi zatvorenog karaktera, i da njima mogu prisustvovati samo pripadnici zajednice.

6. Đorđević, 2003, str 12.

7. Isto, str. 13

8. Isto, str. 13

9. Isto, str. 19

10. Isto, str. 19

11. Isto, str. 20

Studija je obuhvatila i socijalnu strukturu pripadnika nazarenske zajednice: „Zemunska nazarenska zajednica broji 70 članova pretežno ženskog pola. Članstvo je u proseku iznad 40 godina starosti. Donju starosnu granicu čine članovi iznad 20 godina, a gornju iznad 80 godina kada se radi o ženskim članovima. Takođe, globalno, starosna i obrazovna struktura pokazuje niže vrednosti varijable. Većina vernika ima niže i srednje obrazovanje, pa s obzirom na ovu okolnost nije teško zaključiti da radno aktivni članovi (u manjini su) rade na poslovima niže i srednje stručne spreme, dok većina članstva sačinjavaju penzioneri i domaćice. Osobe koje su dugogodišnji članovi zajednice pristupili su joj još u mladosti, i to su po profesionalnom profilu domaćice. Svoju pripadnost zajednici svi vernici smatraju primarnim zadatkom u životu, jer time zadovoljavaju svoju osnovnu duhovnu potrebu za pripadnošću Hristu, čime ostvaruju lično spasenje.”¹²

Kako bih otkrila da li se podaci dobijeni iz posmatranja Zemunske nazarenske zajednice razlikuju bitno ili ne od situacije u Hrišćanskoj nazarenskoj zajednici u Novom Sadu, (nažalost nisam bila u mogućnosti da uradim istraživanje poput Sanje Đorđević u Zemunu), prisustvovala sam dvema službama u Hrišćanskoj nazarenskoj zajednici (ul. Valentina Vodnika 12, Novi Sad). Prvi put u novembru 2006. godine (nedeljna služba), i u martu 2007. godine (četvrtak). Nedeljna služba (novembar) je bila održana u njihovoj skupštini, a služba održana u četvrtak (mart) odvijala se u nešto manjoj sali koja se nalazi iza skupštine, u istom dvorištu i koja može da primi oko 80 ljudi.

Službi je prisustvovalo 14 muškaraca (uključujući i propovednika), od kojih je samo njih četvorica imalo oko 20–25 godina; 34 žene, od kojih su 4 male devojčice, a 8 devojaka ima između 20 i 25 godina.

U neformalnom razgovoru sa vernicima sam saznala da je njihova obrazovna struktura niske vrednosti poput članova zemunske nazarenske zajednice.

Služba se sastojala iz čitanja odlomaka iz Biblije, njihovog tumačenja od strane starešine, dveju molitvi i nekoliko otpevanih duhovnih pesama iz

---

12. Isto, str. 51

pesmarice „Harfa Siona”.¹³ Opis službe nazarenske zajednice u Novom Sadu se podudara sa onim koji opisuje Sanja Đorđević u Zemunu.

Svako ko je pisao o nazarenima i spomenuo dotičnu pesmaricu „Harfa Siona”, nužno je spomenuo i Jovana Jovanovića – Zmaja koji je preveo nazarensku pesmaricu, u kontekstu pesnikovih simpatija prema nazarenima, ili u kontekstu navodnog pesnikovog pokajanja zbog učinjenog prepeva.

Ja sam se u ovom radu odlučila na uzdržavanje od sličnih komentara, odnosno odlučila sam da umesto iznošenja vlastitog mišljenja o pomenutom Zmajevom postupku samo priložim Zmajevu izjavu koja je štampana u novosadskoj „Zastavi”, 23. juna, 1899. godine, kao odgovor na pismo G. Gligorija Obrenova, karlovačkog bogoslova, koji je Zmaja pitao, da li je on stvarno preveo pesme za nazarensku „Harfu Siona” i kako opravdava taj svoj postupak.

„Na pitanje vaše evo kratka odgovora: Zna se ko je preveo „Harfu Siona” - vidim da i vi to znate. Kako vam je rekao G. prof. Sandić, tako je.

Ima, čujem (pri kraju), nekoliko pesama, koje sam ja preveo. Onda ja nisam ni znao, da će to u kakvoj knjizi štampano izići. Meni je rečeno, da neki pobožni ljudi hoće te pesme u svome užem krugu da pevaju.

Ono nekoliko pesama, koje sam ja preveo; meni se dopadahu, ja ih se ni danas ne stidim. Svaka ta pesma mogla bi se pojeti u pravoslavnoj crkvi pred ukupnim arhijerejsvom našim, i niko ne bi mogao reći, da se i najmanje kosi sa čistim pravoslavljem.

Za knjigu „Sionska Harfa”, kao što nisam znao da će izići, tako je ni posle nikad mojim očima nisam video.

Ja sam hteo da 3–4 od tih pesama moga prevoda uđu i u moju drugu „Pevaniju”. Al to je izostalo, kao što je izostalo i više drugih pesama, jer je određeno bilo, koliko tabaka ta knjiga sme iznositi. Rukopisi tih pesama ostali su u Beogradu, kod G. Milutina Dragutinovića, koji je tu knjigu „Drugu Pevaniju” uredio. Ako je kome volja, neka ih izište od istog gospodina, pa, kad pesme pročita, slobodno, ako može, neka baci kamen na mene i na moje pravoslavno osećanje.

No i to priznajem, da sam ja onda znao što više o nazarenstvu i da sam predviđao štetu, koju ono sada nanosi pravoslavlju, ja ih ne bih prevodio, ma kako lepe bile. - Al meni to onda ni na kraj pameti nije bilo, - nisam ni snivati

13. Zbirka pojanja i svapoja za skupštine VERUJUĆIH U HRISTA, izdanje: WINDSOR, ONTARIO, CANADA, 1994.

mogao, da bi te nevine i pravo pobožne pesme mogle nekada pasti kao neka krivica na mene.

Ja se dakle te nekolicine pesama, kao pesama, ni danas ne stidim, kao što se ne stidim ničega, što sam u mome veku napisao ili preveo, - a što neko i sa srebrnim časnim krstom može nekome glavu razbiti, - tome kujundžija nije kriv. On je krst za celivanje skovao.”¹⁴

Na tribini Pravnog fakulteta „Nomokanon” (09. 10. 2006.), koja je nosila naziv „Verske sekte u Srbiji „, Andrija Tadić, sektolog, govorio je o nazarenima u Srbiji kao o „uvoznom proizvodu.” Prva planski uvedena sekta, kada je reč o oblastima naseljenim srpskim življem, je nazarenska sekta, tj. nazareni. Velika Britanija je u prvoj polovini 19. veka dovela nazarenske misionare na područje austrijske vojne granice koju su naseljavali Srbi, službovavši kao vojnici. Time je Britanija nastojala da pacifikuje Srbe krajišnike i uspori proterivanje Otomanske imperije sa Balkana,, kako bi se u Rusiji onemogućilo zauzimanje moreuza „Bosfor i Dardaneli i slobodan izlazak na toplo more.”¹⁵

Iz rukopisa za studente teologije u Budimpešti saznajemo kakav je sukob postojao između nazarena i državne vlasti na mađarskim prostorima: „Tradicionalna crkva osumnjičila je nazarene da propagiraju socijalističke ideje - *Postoji bojazan da njima vladaju ideje Roberta Ovena!* - Ovim je crkva htela da okrene državu protiv nazarena. Kao rezultat ove optužbe od strane crkve, za vreme austrougarske monarhije pripadnici ove zajednice bili su pod neprekidnom policijskom prismotrom.”¹⁶

Ivan Lazić u hrestomatiji „Religija i društvo”, piše o tome da je Vidovdanski ustav (28. 06. 1921.), rešio pitanje verskih zajednica na sledeći način: „Po tom sistemu vjerske zajednice su javne ustanove sa specijalnim položajem u državi i specijalnim privilegijama. One umjesto države vrše i određene državne poslove koje im je država povjerila...Usvojene i priznate su bile slijedeće verske zajednice: srpskopравoslavna, rimokatolička sa grkokatoličkom, protestantske (luterani, kalvini, baptisti, metodisti i **nazareni**), starokatolička, islamska (muslimani) i Mojsijeva (jevrejska). Sve ostale vjerske zajednice su bile zabranjene, a njihovi vjernici proganjeni.”¹⁷

14. Maksimović, 1911, str. 23

15. <http://www.nomokanon.org.yu/tribine.php?id=12>

16. Bajusz, 1979, str. 35

17. Lazić, 1969, str. 225

Ipak, kako su se osećali nazareni u staroj ili novoj Jugoslaviji, a kako se osećaju danas, najobjektivnije je protumačiti u dijalogu sa njima samima.

NAZARENI O SEBI

Razgovor sa gospodinom Karlom Hrubikom (starešinom Hrišćanske nazarenske zajednice, u Novom Sadu, u ulici Valentina Vodnika) koji vrši dužnost Božijeg sluga od 1992. godine, vođen je nakon službe u njihovim prostorijama, u martu mesecu 2007. godine. Razgovoru je prisustvovao i učestvovao u njemu i otac gospodina Hrubika, Karlo Hrubik (u ovom tekstu: Karlo Hrubik stariji).

- **Kakav je stav nazarena prema praroditeljskom grehu?**

Karlo Hrubik: *Svaki čovek je telesan; telo se protivi duhu, duh se protivi telu. Svaki koji je u telu ima taj praroditeljski greh. Međutim taj greh se često puta pogrešno razume pa se smatra za nešto što on suštinski i nije bio. Ono što je Bog kazao da je bilo dva drveta u vrtu edenskom pa se to naziva praroditeljski greh, da je Eva uzela jabuku i da je dala mužu i muž okusio, tu se uopšte ne govori o jabuci. To nije ta vrsta greha; ako mi pod tim podrazumevamo telesnost a pod telesnošću putenost i sve što telo nosi. Čovek prema tom praroditeljskom grehu mora da se bori i da sebe pobedi. Isus je kazao da je telo čoveku najveći neprijatelj.*

Karlo Hrubik – stariji: *Kad je Bog rekao čoveku ne jedi s drveta poznanja dobra i zla, to je bio praroditeljski greh. To je bilo duhovno drvo. On mu je kazao da ne traži da poznaje već da bude kao dete i da se oslanja na Boga koji će mu dati sve što mu je potrebno. Ali kad je on odlučio u svome srcu, da on određuje šta je za njega dobro a šta zlo, a ne da iz Božije ruke prima to što mu Bog daje da je najbolje, onda je učinio greh, odbacio je Boga.*

Adam kad je stvoren, on je stvoren kao živa duša; a kad je odlučio da on želi da određuje šta je za njega dobro a ne da prima od Boga, onda je postao mrtva duša. Odvojio se od Boga. Kada se vi rodite, i svako ko se rodi, on odrasta i u njemu jača njegovo JA. Svako želi da se trudi za sebe, tako ga vaspitavaju, da bude dobar, da ljubi sebe, ima porodicu, tako ga uče da treba. A Božiji zakon nije da ljubiš sebe nego da ljubiš bližnjeg. E tu je ta razlika, to ne mogu mnogi da shvate. Adamov greh je znači to što ja ljubim sebe, živim za sebe. Svi živite za sebe, ne živite za Boga i ne trudite se da gledate ko je u nevolji od braće i sestara i

da se za njih žrtvujete kao što se Isus žrtvovao za nas na Golgoti kad smo bili grešnici.

Karlo Hrubik: *Znači vi u slici malog deteta vidite to što je Adam imao u raju. Dete sluša svoga tatu i mamu. On ne prosuđuje šta to znači, ne zna. Tako treba i ono tako radi. I dete je bezbrižno. A kad počne samo da odlučuje – onda brige. Šta sada kada mora da preuzme odgovornost? Jer kad dete nešto uradi, nijedan sud ne poziva dete nego roditelje, jer su oni odgovorni.*

- **Zašto nazareni ne propovedaju svoju veru?**

Karlo Hrubik: *Mi nećemo možda izaći, ovako, na gradski trg i propovedati, to je činjenica. Možda tu i, ajde da kažem, grešimo što se te strane tiče. Jer nikad se ne može pogrešiti ako se propoveda: „Pokajte se ljudi od grehova!” Ali samo propovedanje Isusa Hrista nema svrhe ako se mi ne pokajemo. Apostol Pavle je to u Atini propovedao ljudima i počeli su mu se ljudi smeјati: „Ajde da čujemo ponovo o tom tvom vaskrsenju.” Neki su verovali a neki su se ismevali toj propovedi.*

Nazareni kad se nađu u određenoj sredini, gledaju prvo da pripreme teren, da vide koji je taj koji želi da primi veru a koji se ismeva. Jer Gospod kaže: „Ne bacajte bisere pred svinje!” Pa tako možda možemo nešto kazati a posle moramo da se povučemo. Jer takav je danas duh vremena, neprijateljski. Mi u ovim našim krajevima nismo bili priznata vera. I za nas, recimo, kada se spominje (oni koji su pravoslavne veroispovesti), oni spominju ono što je nekad bilo i stav koji su nekada zauzimali prema nama. Nas često izjednačavaju sa sotonskim zajednicama. Mi smo, kažu, isključivi. Zašto smo isključivi? Jer neko ko se poziva na Pismo, a ne živi po Pismu, traži da mi napravimo kompromis s nečim s čim se ne može napraviti kompromis. Znači ako živite u grehu... Kako ćemo napraviti kompromis s nekim ko živi u grehu. Mi, recimo, ne prihvatamo čak ni pušenje. A neko, recimo, sveštenik je, pa puši. Kod nas je to nespoјivo.

- **Znači pušenje spada u greh?**

Karlo Hrubik: *Ne kažemo mi da pušenje spada u greh. Sve što je štetno za telo je greh. Kaže: „Telo je stan Svetog Duha.” Znači mi moramo telo da očistim, ne smemo da mu škodimo.*

- **A koji su po nazarenima smrtni gresi?**

Karlo Hrubik: *Po definiciji Svetog pisma svaka nepravda je greh. Znači svaki greh koji se ne ispovedi i ne pokaje i ne pobeđi je smrtni greh.*

- **Ako pretpostavimo da jedan od članova nazarenske zajednice poćini jedan od smrtnih grehova (tj. grehova za koje nazarenska zajednica veruje da su smrtni) da li on moće da se pokaje i da pokajanjem stekne šansu za ostanak u zajednici, ili u tom slućaju biva izopšćen?**

Karlo Hrubik: *Mi pravimo klasifikaciju po težini grehova. Znaći, slabost, greh, greh smrtni. I prema toj, uslovnoj klasifikaciji, ako neko poćini smrtni greh, bio bi izopšćen iz zajednice. Zato što onaj koji je poloćio zavet s Bogom, da će živeti ćivotom bez greha, ako ućini greh nema povratka. Znaći, slagao sam – mogu da popravim lać; ukrao sam – mogu da vratim, itd. Ubio sam ćoveka – ne mogu da vratim ćivot. Znaći poćinio sam smrtni greh, a poloćio sam zavet kao Nazirej, znaći moje nazirejstvo je prestalo.*

- **A u koju kategoriju spada greh preljube?**

Karlo Hrubik: *Preljuba je smrtni greh. S tim što postoji duhovna preljuba koja znaći idolopoklonstvo, ćaranje, vraćanje, itd. a telesna preljuba je ako npr. postoji braćni zavet ili ne postoji, a ućini se preljuba, to je za nas smrtni greh.*

- **Da li je kod nazarena preljuba razlog za razvod?**

Karlo Hrubik: *Kakav razvod?! Ne postoji razvod. Ko vas u crkvi razvodi? Gde ste vi ćuli da je neko u crkvi razveden? U opšćtini se razvode. Henrih VIII je hteo da se od svoje ćene razvede pošto nije mogla da mu rodi mućkog naslednika; onda je on traćio naćina da se prećeni i da mu to papa da. Mećutim, papa nije mogao da mu da, jer vi nemate nikakvog osnova za razvod. Bog sastavlja, crkva ne rastavlja, i ako rastavi ne moće viće da sastavi. Ako se i odvoji od ćene, on nije osloboćden zauvek time što je druga strana prekrćila zavet, da on moće ponovo da se ćeni.*

- **Da li ćlan nazarenske zajednice moće da stupi u brak sa nekim ko nije ćlan nazarenske zajednice?**

Karlo Hrubik: *Ne moće. Zato što je poloćio zavet, da ako će se i ćeniti, mora se ćeniti samo sa sebi ravnim.*

- **Kakav je stav nazarenske zajednice prema praćenju radio i TV programa ili čitanju svetovne literature?**

Karlo Hrubik: *Mi nismo zakonskom odredbom protiv. Jer mi ne možemo nikog zakonskom odredbom naterati protiv toga. Znači, nismo policajci, nismo vojska, odredi smrti – idemo i govorimo šta je neko uradio i šta neko nije uradio. Naša je uloga savetodavna. Savetujemo da u svetu ima dobrih i loših stvari.*

Ali, recimo, ako nešto služi, recimo, kao puška za ubistvo, nema druge svrhe, to ne pripada nazarenima. Ako nešto služi zabavi... čemu će tebi zabava ako ti imaš Sveto pismo ili svoj zavet, šta će ti nešto drugo? Prema tome, te zabave, ići na igranke, diskoteke, noćni život, bioskopi, pozorišta, baleti itd. toga nema kod nas.

- **Da li nazareni glasaju na izborima**

Karlo Hrubik: *Suštinski nazareni ne glasaju. Jer smo izabrali duhovno i nebesko i nemamo šta da na ovom svetu biramo. U jednom momentu istorije mi smo glasali. Kralj Aleksandar nam je omogućio da ne moramo da damo zakletvu, nego samo obećanje ali da zauzvrat glasamo i to za onu struju koja je vlastima pogodovala. Ta praksa je trajala do dolaska komunista na vlast.*

- **Da li nazarenska zajednica zabranjuje kontrolu rađanja, i da li bi u slučaju da neka žena namerno prekine trudnoću bila izopštena, tj. isključena iz zajednice?**

Karlo Hrubik: *Da. Abortus je smrtni greh. Bila bi isključena. Po tom pitanju i katolička crkva je još zadržala taj neki tvrdi stav. Mi smo tog gledišta da ako postoji brak i bračni zavet, u tom bračnom zavetu se ljudi ne rukovode samo svojim telesnim nagonima. Nego taj brak treba da ima i neku svrhu. Šta je svrha braka? Da se rodi dete. Znači ne može bračni par nazarena da kaže: Mi ćemo da imamo dvoje dece. Vi ste sedeli na službi pored jedne žene koja je rodila četrnaestoro, a ispred vas su sedele devojke koje imaju desetoro braće i sestara. I svi živi. Kod nas nema kontrole u tom smislu. Kontrole može biti samo ako Bog nekom ne da porod. Ima brakova u kom muž i žena nemaju dece, ali oni u tom slučaju nisu išli kod određenih lekara da uzimaju određene terapije da bi dobili decu, nego su ostali na tome da je to Božija volja.*

- **Koji su izvori finansiranja nazarenske zajednice?**

Karlo Hrubik: *Samosefinansiramo; to znači sve što imamo, to je od dobrovoljnih priloga. Skupljamo priloge za te naše, da kažemo, telesne potrebe: za grejanje, čistoću, poreze i te stvari što moramo da platimo, struju, vodu, kanalizaciju i za davanje siromašnima.*

- **Znači vi pomažete vaše siromašne članove?**

Karlo Hrubik: *Jeste. Osnova je skupljanja da se pomogne siromašnima.*

Karlo Hrubik – stariji: *Kako vi možete biti moja sestra a da ja dozvolim da vi budete u nemaštini.*

Karlo Hrubik: *Ja jedem tri puta na dan a vi ćete da gledate da li ćete svakog trećeg dana moći da jedete. To ne bi smelo da bude.*

Na početku Svetih Apostola, kada su osnovane prve hrišćanske zajednice, tamo su svi sve svoje prodavali i svi su imali da jedu. Živeli su u nekim vrstama kibucu u Izrailju. Mi danas, recimo, nismo na tom stupnju.

- **Da li nazareni veruju da je Bog stvorio čoveka „ za sedam dana „?**

Karlo Hrubik: *Mi Bibliju gledamo u simbolu. To ne znači da svi nazareni gledaju u simbolu. Zavisi od duhovnog razvoja. Sa godinama i s vremenom, čovek bi trebalo da dođe do nekog duhovnog sazrevanja i saznanja. Ja recimo, smatram da je sve od prve do zadnje reči, sve napisano u simbolu. Znači kad kaže: sedam dana, to je simbolično. Dan nema stvarni smisao. Pred Bogom termin vremena ne postoji.*

- **Da li nazareni smatraju da su moralniji od drugih ljudi, i da će oni po dolasku „strašnog suda” jedini biti spašeni?**

Karlo Hrubik: *Ima pojedinaca koji to veruju. Posebno nekih starih ljudi: Ja, pa ja. Toliko samo veruju. Ali znate kako je, nijedan nazaren suštinski, po pravu, ne može da kaže JA. I ako se pokaju, oni moraju svoje ja da sahrane.*

Karlo Hrubik – stariji: *Ako se pokajao, pa se krstio, iz vode ustao kao novorođeno dete Božije, primio je Sveti Duh da ga vodi, da ga čuva za večni život. A to ne znači da on neće upasti u neki greh i poništiti sve. Mnogi su poverovali, bili nazareni, pa otpali i otišli. Nazareni se, recimo, vode od 1820 – 1830. godine. A šta ćemo sa onim vakuumom koji imamo od Apostola u tom periodu. Ne znamo da kažemo ko su bili ti nazareni. A i od tih će biti spašeni. Znači, onaj koji živi, kao u komuni, za zajednicu, ne misli o zlu, hoće da pomogne bližnjem, da se*

žrtvuje, on je suštinski kao novi čovek. Što hoćeš da tebi čine, prvo ti učini drugima. Bez obzira šta tebi čine. Ko tebe kamenom, ti njega hlebom.

- **Da li mislite da je moguće da jedan smrtnik živi principom „Ko tebe kamenom, ti njega hlebom?“**

Karlo Hrubik: Naravno. Zavisi kako se usmerite, kako se vaspitavate. Uzmite, recimo, dete koje je odgajila vučica, ne može više da progovori.

- **Da li mislite da veliki razvoj nauke pogoduje religiji i ideji o postojanju Boga ili opovrgava ideju o postojanju Boga?**

Karlo Hrubik: Nauka ne može da opovrgne postojanje Boga. U srednjem veku, recimo, crkva je bila nosilac nauke, tako što je vodu terala na svoju vodenicu. Znači ako nešto nije odgovaralo onome kako su oni razumeli svet; ravna ploča, četiri kipa i slično,; „To nije nauka, to je đavoljsko!“ I onda kada se taj pokret nauke odvojio od crkve nastao je antagonizam između naučnika i katoličke crkve. I onda je ukinuta neko vreme inkvizicija ali je ostala naučna inkvizicija. Crkva je organizovala za svoje članove da vide sve šta se u nauci radi, u ovom svetu, i da pokušavaju da kontriraju ili da se na neki način usaglase, nađu neko rešenje. A nauka je sebi postavila postulate: ono što nisam video – ne verujem, i ono što nisam mogao da dokažem – to ne postoji. Iako je očigledno. Nauka negira i pravi se slepa samo zato što je izašla iz tog antagonizma, borbe s crkvom. A dotle kod vernika postoji: Ja verujem. Nije potreban dokaz.

Karlo Hrubik – stariji: Ajnštajn je bio veliki naučnik ali je verovao u Boga.

Karlo Hrubik: *Ima naučnika kojima nauka pomaže da shvate veličinu Božiju, a ima onih koji u nauci traže potvrdu da Bog ne postoji.*

Karlo Hrubik – stariji: *Ne mogu pobiti da čovek ima dušu. Samo šta nauka kaže: dušu ima živo biće, kad umre, nema šta više da proizvodi dušu i duše nema. Nema zagrobnog života, nema, duhovnog sveta, nema Boga, nema Isusa Hrista...*

Karlo Hrubik: *Bog je, recimo, stvorio veliku raznolikost svega, i da kažem pogrešnih stvari, i od tih pogrešnih stvari traži jedinstvo. Pomoću ljubavi. Ljubav je sveza koja spaja svet. Tamo gde postoji strah, nema ljubavi.*

- **Koji je stav nazarena prema dominantnoj crkvi?**

Karlo Hrubik: *Mi smo od te dominantne crkve, i od pravoslavne i od katoličke bili veoma proganjani. Naše su crkve zatvarali. Recimo, kralj*

Aleksandar, pre nego što je otišao u Marsej, on je obilazio Mitrovački zatvor i onda je sreo tamo jednog nazarena, koji je odbio pušku i zbog toga otišao na robiju. I kad su mu rekli „Ovo je nazaren”, on mu je rekao: „Bolje da sam video đavola nego tebe.” Znači i kralj Aleksandar i crkva su nas veoma proganjali, ali mi iz toga nismo uzeli ni da mrzimo pravoslavnu, ni katoličku, ni bilo koju drugu crkvu. Jer onda bismo bili u suprotnosti s onim jevanđeljem koje nam je Isus Hristos ostavio: da ljubimo čak i neprijatelje.

- **Da li je zabranjeno pripadnicima nazarenske zajednice da prisustvuju liturgiji, misi, ili bilo kom obredu pravoslavne, katoličke i bilo koje druge crkve?**

Karlo Hrubik: *Znate zašto je zabranjeno? Nema osnova po Svetom pismu da bi bilo zabranjeno nego je čisto zabranjeno iz, ajde da kažem, praktičnih razloga. Pošto su nas jako proganjali, i u ono vreme kad je bila kraljevina, tad nije bilo građanskog braka i recimo, ako se neko i zavetovao na bračni zavet u skupštini, on je pred građanskim zakonom živeo u vanbračnoj zajednici. I, recimo, deca rođena u takvom braku su pisana na prezime majčino. Kad je dete trebalo da krene u školu, ono nije moglo da se upiše dok se roditelji nisu izjasnili ili kao pravoslavci ili kao katolici. Znači morali su pripadati jednoj od tih crkvi koje su bile priznate u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. I onda su se, recimo, nazareni prijavljivali kao pravoslavci, ako su živeli tamo gde preovlađuju pravoslavci. Jer zakon nije prihvatao formulaciju nazareni. To ne postoji. I, prema tome, da jedan nazaren kaže: „Ja sam nazaren i idem na recimo, misu, to ne može, iz recimo, tog razloga da neko ko je, recimo, krenuo u nazarene, pa video nazarene u pravoslavnoj ili katoličkoj crkvi, pa će pomisliti: znači treba ići tamo.*

Karlo Hrubik – stariji: *Da se slabe duše ne bi kolebale.*

Karlo Hrubik: *A pravoslavni sveštenici su pre morali da prate rad nazarene, subotara i tih malih zajednica, i da izveštavaju vlasti. I onda su sveštenici bili nosioci, da tako kažem, progona.*

- **Kakva je vaša prognoza za budućnost i opstanak nazarenske zajednice? Da li se ona polako gasi kao što neki prognoziraju?**

Karlo Hrubik: *Ako čitate Sveto pismo, vi ćete tamo naći Poslanicu Korinćanima, Solunjanima i Efescima. Da li ste, recimo, bili u Efesu, u crkvi? Ne. Zato što je srušena. Znači kada neko kaže nazarenstvo se gasi, to ne znači da se nazarenstvo uopšte gasi. U Mađarskoj se, recimo, sada razmnožava i buja.*

- **Da li je možda moguća neka reformacija nazarenstva?**

Karlo Hrubik: *Pa mi moramo stalno da se reformišemo. (smeh)*

Karlo Hrubik – stariji: *Po rečju Božijoj, drugi duhovni dan se završava, nastupa treća duhovna noć. Vrata od vere za neznabožce se zatvaraju. I u ponoć Izrailjski narod treba da bude priveden Bogu. Da oni poveruju. Deseta glava Svetog Mateja.*

Karlo Hrubik: *U ono vreme su Jevreji izabrali da budu prognanici Božiji da bi neznabožci primili spasenje. Da bi se vera proširila na ceo svet. Apostol Pavle kaže: Šta zadržava da ne bude kraj sveta? Pa Duh Sveti. Kada Duh reči Božije izađe iz hrišćana. A hrišćani, nažalost, kroz celu istoriju samo ratuju. Toliko su krvi prolili koliko nisu ni neznabožci.*

A recimo, nazareni, i još neki, npr. od subotara, su i svoje živote davali da ne uzmu oružje u ruke. Oni su bili, ajde da kažemo, mali plamićak u hrišćanstvu, koji priča o ljubavi. I kod nas se malo uvlači, ajde da kažem, neka spoljašnjost. Ali je Gospod kazao: Ja umirem svaki dan. Jer je Bog ostavio i Apostolima i nama da živimo u telu i da svaki dan pobeđujemo svoje telo. E sad, nekog telo savlada. Mi znamo da će to jednoga dana prestati; ali to neće biti npr. odsečeno nožem, nego to ide postepeno. I taj postupak ide tako što suštinski, članovi ili sami hrišćani sebi oduzimaju spasenje.

- **Kakav je vaš stav prema ekumenizmu?**

Karlo Hrubik: *Pa mi ne gledamo lepo na to, ne prihvatamo ga oberučke, nego smo veoma rezervisani.*

- **Iz kog razloga ste rezervisani?**

Karlo Hrubik: *Pa, iz razloga tog što je papa još pokrenuo ekumenski pokret a on nije uključio samo hrišćanske zajednice nego je uključio čak i ateiste i muslimane, znači ne bira koga.*

Karlo Hrubik – stariji: *Mi ne možemo priznati katoličku i pravoslavnu crkvu za ispravne.*

Karlo Hrubik: *Mi bi morali da odstupimo od našeg stava da ne krstimo decu da bi se izjednačili ili npr. svaki čovek bi morao biti pravoslavac.*

Karlo Hrubik – stariji: *Vi sad imate dva ekumenska pokreta. Jedan pod vođstvom pape i velikih hrišćanskih zajednica, i ekumenizam malih crkvi (duhovničari, baptisti, subotari).*

- **Da li postoji šansa za sjedinjavanje s tim malim zajednicama?**

Karlo Hrubik – stariji: *Ne. Taj mali pokret je za to da se oni sjedine da bi se lakše priključili velikim, dominantnim crkvama.*

Karlo Hrubik: *Mi smo za onaj pokret da se vratimo na temelj jevanđelja. Mi ne tražimo da budemo jedno samo radi jednog. Nije to cilj. Cilj Svetog pisma je da čovek postane Dete Božije. Duhovan. Ne materijalan. Šta danas, recimo, industrija radi. Ako ima, recimo, lek da izleči rak, neće ga koristiti. Zašto? Zato što bolesnik i onaj ko boluje od raka je više isplativiji za industriju nego lek. Jeftinije je i isplativije za industriju da se vode ratovi i da bude gladi. Na tome počiva kapitalizam. Znači ako može da postoji nekakav pokret za ujedinjavanje, onda samo može ići na to da se vratimo na taj nivo. Znači da budemo prvo jedno, ne samo u smislu: jedno smo pa se ne mrzimo, ne ratujemo, a šta ja u sebi mislim to je sporedna stvar. Nego baš da budemo jedno sa Bogom. A kad smo jedno s Bogom onda nemamo šta da se raspravljamo čija je ovo granica, čija je ovo zemlja, čiji je ovo narod.*

- **Hvala vam puno što ste mi omogućili ovaj razgovor.**

Karlo Hrubik: *Molim. Želim vam puno sreće i uspeha u vašem daljem radu.*

ZAKLJUČAK

Htela bih da naglasim da ovaj razgovor nije nastao u cilju prikupljanja informacija i saznanja o karakteristikama nazarenske zajednice i o osobenostima nazarenstva, već iz potrebe sagledavanja argumenata, i iznošenja stavova od strane verskog vođe Hrišćanske nazarenske zajednice o stavovima i informacijama koje sam prikupila i proučila pre razgovora.

Moja percepcija nazarenstva je u izvesnom stepenu zaokružena nakon ovog razgovora i u velikoj meri dopunjuje utiske, a koje sam stekla izučavajući nazarenstvo čitajući tuđe utiske i zapažanja.

Iako sam na svoja pitanja dobila možda nedovoljno precizne odgovore; ti odgovori nisu bili primaran povod za ovaj intervju, već moj uvid u celokupnu atmosferu službe Hrišćanske nazarenske zajednice kao i sticanje sopstvenog utiska o starešini jedne ovakve zajednice; možda njegovoj harizmi, elokvenciji i drugim karakteristikama, a za koje verujem da jedan propovednik treba da ih poseduje.

Ipak u ovom radu će izostati eksplicitnija ocena i prikaz mojih najintimnijih utisaka o celokupnom događaju i o izloženim problemima jer verujem da prikazani razgovor govori dovoljno sam za sebe.

LITERATURA

- B. ĐORĐEVIĆ, DRAGOLJUB, (2003) – *Sekte i kultovi*
Beograd; IP Žarko Albulj.
- BJELAJAC, BRANKO, (2003) – *Protestantizam u Srbiji: Prilozi za istoriju reformacijskog nasleđa u Srbiji - I deo.*
Beograd; Alfa i Omega.
- ĐORĐEVIĆ, SANJA, (2003) – *Hrišćanska nazarenska zajednica*
Niš; Junir Punta.
- LAZIĆ, IVAN, (1969) – *Religija i društvo*
Zagreb; Ognjen Prica.
- MAKSIMOVIĆ, JOVAN, (1911) – *Zmajevo nazarenstvo*
Beograd; Sava Radenković i Brat.
- MIZ, ROMAN, (2007) – *Verske zajednice u Srbiji*
Novi Sad; Ekumenska humanitarna organizacija: MBM – plas
- FLERE, S; PANTIĆ, D; KOKOVIĆ D, (1986) – *Male verske zajednice u Vojvodini*
Novi Sad; „ABCD” – BIRO ZA OFSET ŠTAMPU, PREPISE I FOTOKOPIRANJE.

Sanja Stanković,
Novi Sad

DIALOGUE WITH THE NAZARENES

Interview with the religious leader of Christian nazarene community in Novi Sad

Summary

This work presents conversation with a religious leader of Christian religious community, with the official name: Christian nazarenes community. The first part of this work, with the name: Others about nazarenes includes details from various sources which speaks about the nazarenes, and nazarene community; and second, the main part, with the name: Nazarenes about themselves, includes the whole interview with the leader of Christian nazarenes community in Novi Sad.

Key – words

Religious community, nazarenes, religious leader, interview.

Sažetak

Rad prikazuje razgovor sa verskim vođom hrišćanske verske zajednice, koja nosi oficijalni naziv: „Hrišćanska nazarenska zajednica”. Prvi deo rada pod nazivom: „Drugi o nazarenima”, obuhvata pojedinosti iz različitih izvora koji govore o nazarenstvu i nazarenskoj zajednici; a drugi, glavni deo rada, koji nosi naziv: „Nazareni o sebi”, obuhvata celokupan intervju vođen sa starešinom Hrišćanske nazarenske zajednice u Novom Sadu.

Prof. dr. sc. Dimitrije Popadić
NOVI POČETAK U SVETLU SVETOPISAMSKE OBJAVE

U ovom kratkom osvrtu na temu novoga početka u svjetlu svetopisamske objave prvenstveno želim da usmerim pažnju čitalaca na suočavanja i izazove, mogućnosti, lepotu i nadu novih početaka u životu ljudskog bića.

Ovo činim iz dva osnovna razloga. Prvo, verujem da je ljudski rod bolestan. Klasična medicina, kao akumulirano i multidisciplinarno iskustvo, znanje i umeće, samo delimično može pomoći telu, dušu tek dodiruje a duh ubedljivo ostaje izvan domašaja. Da se razumemo: ja sam Bogu zahvalan za klasičnu medicinu; ali, ruku na srce, ona nije dorasla izazovu mistične mešavine prirode ljudskog roda koji je progresivan i u čitavom spektrumu greha, zla i zlodela. Svakodnevno se nemilice prolivaju neđužne suze i nevinna krv. Svako od nas – kad-tad, neznatno ili snažno, na ovaj ili onaj način – bio je i biće i zločinac i žrtva, i uzrok i posledica buntovništva i odbačenosti, ponosa i sebičnosti, boli i beznađa. Svi smo bolesni i ne možemo sami sebi adekvatno i potpuno pomoći.

I drugo, verujem da nema orijentisanog i delotvornog *slova o ljudskom biću* bez autentičnog *bogoslovlja*. Pod autentičnim bogoslovljem podrazumevam biblijsku teologiju kao sadržaj Božijeg samootkrivanja Sebe ljudskom rodu, sadržaj koji je tumačen i proživljen dvehiljadegodišnjim iskustvom Crkve i koji se savremenom svetu misijski relevantno prenosi u istom, izvornom svetopisamskom (Svetome!) duhu. Znači, nema antropologije bez teologije: nema prave i trajne pomoći ljudskom biću bez primenjenog bogoslovlja. Nema leka praroditeljskim grehom zaraženom ljudskom rodu osim onoga kojega ima i nudi Lekar nad lekarima, naš Stvoritelj i Spasitelj.

Pre svega, Bog sam nam se otkriva kao Onaj koji je Alfa i Omega (Otkrivenje 1:8). On sam nema početka i svršetka. On je Alfa i Omega, Prvi i Poslednji, Početak i Svršetak (Otkrivenje 22:13). On je Alfa. On je Početak. On je večni Početak! On je Prapočetak i Prauzrok sveukupnog vidljivoga i nevidljivoga stvorenja. Delo stvaranja ljudskog roda i našeg neba i zemlje bio je svojevrsan novi početak, jer je ono predstavljalo nastavak Božijih dela stvaranja svetova. Za nas je to početak, ali za Stvoritelja i za do tada već

stvoreni svet, to je bio još jedan novi početak. Nojeva barka je ljudskom rodu predstavljala novi početak (1. Mojsijeva 6-9). Sveti Stvoritelj je potopom uništio razvratni naraštaj i ljudskom rodu pružio novu priliku, omogućio novi početak.

On je i Omega. On ima konačnu reč. On svemu daje konačni sud i smisao, jer je konačni smisao svega On sam. Hristos je na krstu rekao „svršeno je” (Jovan 19:30), i time s autoritetom zastupničke smrti objavio početak nove milosti Božije i novoga doba uspostavljenog u Jagnjetovoj krvi, doba u kojem je svakom ljudskom biću omogućeno otkupljenje, prepород i usvojenje u Božiju porodicu. „Cepanjem” Hristovog tela, pocepana je i hramska zavesa, koja je pregrađivala Svetinju nad svetinjama, što je značilo da je sada Hristovom smrću ljudskom rodu omogućen neposredan pristup Ocu (vidi Luka 23:45). To je Evanđelje: istinski dobra i najbolja vest novog početka! Novi savez ili Novi zavet jeste istinska nova nada, stvarna nova mogućnost duhovnog izlječenja, autentičnog bogoznanja i bogopoznavanja.

Bog je Gospod svih početaka i svih završetaka kako u vidljivom i nevidljivom svetu tako i u životima svakog ljudskog bića. On je i Inicijator i Izvođač svakog novog početka, svake nove mogućnosti i šanse. On je i A i Š i sve između! „Bog koji je stvorio svet i sve što je u njemu kao gospodar neba i zemlje... daje svima život, i dah i sve... u Njemu živimo, i mičemo se, i jesmo” (Dela 17:24, 25a i 28a). Upravo zato – zbog Njega, u Njemu i za Njega – novi počeci su realna i divna mogućnost i stvarnost.

Sveto Pismo obiluje izveštajima o iskustvima novih početaka i promjenjenih ličnosti i života. Trećinu novozavetnog teksta je napisao Apostol Pavle, čovek koji je doživeo novi početak kao Savle, progonitelj Crkve (vidi Dela 9). Matej, Zakej, Nikodim, Lazar, Marija Magdalina i mnogi drugi imenovani i neimenovani, krenuli su putem svoga novog početka. Kao što sam to na drugom mestu pisao, i

Put od Rastka do Save sličan je putu od Simona do Petra, od Savla do Pavla, od žene Samarjanke na Jakovljevom bunaru do evangelizatora Sihara, od izgubljenog sina do povratnika ocu; od čoveka bez ili protiv Boga, do Božijeg čoveka. To je put Evanđelja u čoveku. Put doživljaja Onoga koji je Put, Istina i Život (Jovan 14:6). To je put metanije i put metanoje: pokajničke i korenite promene uma i srca; put svesrdnog okretanja od sebičnosti, greha i sveta prema Bogu. Obraćanje Bogu – Njemu samome i radi Njega samoga – jeste prvi i osnovni korak autentičnog obraćenja, ali ne i jedini. Obraćanje Bogu

podrazumeva i obraćenje (ljubav prema, trud oko i predanje) onome što Bogu pripada, onome do čega je Bogu stalo. Dakle, biblijska metanoja je obraćenje i Bogu i Božijem: Božijem narodu – Crkvi _ i Božijem svetu, za kojega je Hristos umro i vaskrsnuo – hrišćanskoj misiji. Sava je rezultat ovakvog celovitog obraćenja Rastka, obraćenja koje ima i vertikalnu (prema Bogu) i horizontalnu (prema ljudima – i onima u Crkvi i onima izvan nje) dimenziju.¹

(Svetosavski primer kontekstualizacije evanđelja. Popadić D. Novi Sad: MBM – plas. 2002. Str. 95).

Najvažniji novi početak u životu ljudskog bića jeste upravo to da doživi temeljni susret s Alfom i Omegom, da u svetlu Svršetka prihvati Početak novoga života, novoga smisla i načina življenja. Gospod je Zvezda Danica, on je Znak dolaska novoga dana, on je Dokaz nade. „Prema tome, ako je ko u Hristu – novo je stvorenje; staro je prošlo, vidi, postalo je novo” (2. Korinćanima 5:17).

Međutim, ljudskom biću nije dovoljan samo jedan novi početak. Isceljenje i oboženje su proces, i zato su ljudskom biću neophodni novi počeci: ponovna kajanja i pokajanja, ponovne metanoje i metanije, ponovna praštanja i oprostjenja, ponovna prihvaćanja i uzvrćanja, ponovna okretanja novog lista. I apostolu Petru nije bio dovoljan samo jedan novi početak. Nakon njegovog odricanja Gospoda, izgledalo je kao da je s njim i njegovom službom sve svršeno. Alfa mu je dao novi početak: „Hrani moje ovce” (Jovan 21:17). I pored ovoga, apostol Petar nije iscrpio sve potrebe za novim počecima u svome životu. Apostol Pavle je morao da ga suoči s njegovim nedoslednim i dvoličnim ophođenjem prema bivšim mnogobožcima (vidi Galatima 2:11-14). Apostol Petar je doživeo još jedan novi početak, ovoga puta to je značilo jedan novi, slobodan i evanđeoskoj istini dostojan odnos prema bližnjima koji je rasterećen etnocentrističkih predrasuda.

Neophodni su nam novi počeci uz nove molitve, uz povratak na prvu ljubav i prvu radost spasenja. Neophodne su nam nove odluke da se odrekemo stare navike, nova priznanja zanemarenih predanja, nova zavetovanja srušenih obećanja, nova ljubav starog braka, nova milost, nova snaga, novi početak!

Ljudski rod će imati još jedan veliki novi početak: novo nebo i novu zemlju! Nažalost, dok će za neke ovaj večni novi početak značiti konačno ispunjenje nade i savršeno ostvarenje smisla i ljubavi, za druge će on

1. Popadić, 2002: 95.

pretstavljati početak večnog umiranja (vidi Otkrivenje 21 i 22). Alfa i Omega nas poziva da izaberemo život. Izbor je naš. I sada, u iščekivanju ovog sudbinskog novog početka, ostaju nam Bogom-dane mogućnosti novih početaka. Ostaju nam vera, nada i ljubav. Vera i nada da nikada nije kasno za novi početak, da je novi početak stvarna mogućnost; i ljubav kao motivacija i snaga ostvarenja novoga početka, jer Bog je ljubav! „Ljubav dugo trpi, ljubav je dobra, ona ne zavidi, ljubav se ne hvali, ne nadima se, ne ponaša se nepristojno, ne traži svoje, ne ljuti se, ne uračunava zlo, ne raduje se nepravdi ali se raduje sa istinom; ona sve snosi, sve veruje, svemu se nada, sve trpi” (1. Korinćanima 13:4).

CITIRANA DELA

Popadić, Dimitrije,

2002. Svetosavski primer kontekstualizacije Evandjelja, Novi Sad: MBM-plas.

SUMMARY

Dimitrije Popadic, Ph.D.:

Fresh Start in the Light of the Biblical Revelation

The focus of this article is to present the opportunities and the challenges, the beauty and the hope of the fresh starts in life of the humane beings.

Two major underlying assumptinos are behind it. First, the fact that the humane race is sick and that the classical medicine, for which I am thankful to the Lord, can provide just limited help to body, in spite of all of the accumulated knowledge, but the spirit is left helpless almost entirely out of its reach. Innocent tears and blood are shed on the daily basis. All of us – sooner or later, one way or the other, was and/or will be both hunter and prey, cause and the consequence of rebellion and rejection, pride and selfishness, pain and hopelessness. We are all sick and we can not help ourselves adequately and entirely.

Second, I believe that there is no effective and orientational *word* about humane being without authentical Christian *Theo-log(os)-y*. By *authentic Christian theology* I understand the Biblical theology as the supreme

---

contents of God's Self-revealing acts to and for the humane race, the Divine contents that is interpreted and experienced by the two millenniums experience or the Church, and the contents that is communicated to the contemporary world in the spirit of passionate mission and relevancy, in the same Biblical (Holy) spirit (Spirit). Therefore, there is no true anthropology without theology and there is no permanent aid to the humane race without applied theology. there is no adequate cure to the original sin but the one that is offered by the Healer of all Healers, our Creator and Savior.

Therefore, it is God Himself that is revealing Himself to us as the One that is Alfa and Omega (Rev. 1:8). He Himself has no beginning and the end. He Himself is the Alfa and Omega, the First and the Last, the Beginning and the End (Rev. 22:13). He is the beginning, therefore there are no beginnings without Him. The creation of our world was a fresh start. Not the start, but fresh start, meaning that it was yet another new beginning, the new phase in the continuation of the creation. Noe's Ark was another fresh start. The Gospel of Jesus Christ is also the fresh start: God-given opportunity for the healing and regeneration of sinful humane race to be forgiven and reconcile with God. He is Omega, He has a final word all in all.

God is God of all beginnings and closures in both creation and life of a humane being. The Holy Scripture abound with the stories of a fresh starts in people's lives. Even more, one fresh start per person is not enough. Apostle Peter needed few fresh starts just within the gospels. Later on, he needed fresh start in his understanding of the God's view on ethnic identity in the community of faith, and the apostle Paul had to confront him (see Gal. 2:11-14). Thus, we all need fresh starts: new decision to get rid of old habits, new wow for the broken promises, fresh love (Alfa is Love!) within old marriage, fresh mercy and fresh power.

Mr. sc. Igor Đurčić
CRKVA U SAVREMENOM SVETU

Crkva je Božansko-ljudska stvarnost. Ona nije sama sebi svrhom, ona je poslana, ona je fokusirana na funkciju spasenja sveta ili – kako je to neko istakao – crkva je „znak i oruđe” kojim Bog kroz svog Sina spasenjski zahvata ovaj svet. Govorimo o Crkvi Hristovoj, o zajednici Isusovih sledbenika koji u sebi imaju jasnu viziju poslanja. To je zapravo Hristovo poslanje koje Crkva samo permanentno nastavlja. Sadržaj ovog poslanja je dvostruki:

- objavljivanje Boga oca
- Spasenje ljudi.

Na ova dva postulata temelji se konstitutivni imperativ Njegovih reči. (Mk 16,15, Mt 28,18-19). Prema tome, ne postoje granice poslanja. Ni geografske, ni etničke, ni rasne, ni polne niti bilo kakve druge. Crkva je poslana SVIMA!!! Upravo činjenica da preko Crkve Hristos nastavlja svoje delo među ljudima ona nosi veliku odgovornost za svet.

Crkva danas mora imati dijalog sa svakim. Crkva mora i slušati, osluškivati i prepoznavati prilike. Zato temeljni stav crkve, u odnosu na svetovne institucije, mora biti služenje a ne vladanje i tiranija.

Crkvi preta danas još jedna opasnost a to je zatvaranja u geto vlastite egocentričnosti i bavljenje sobom. Kao i „začaurenosti” prema svemu što nije ona, jer bi time izdala svoje vlastito biće. Crkva treba biti okrenuta društvu, stalno otvorena, trajno u dijalogu i fokusirana na toleranciju, uvek spremna razumeti, pomoći, posavetovati, posvedočiti. Samim tim se crkva treba služiti autentičnim poslanjem kojim je šalje njen utemeljitelj.

Snagom svog proročkog poslanja ona je pozvana da po svaku cenu svedoči, nagoveštava i tumači svetu, poruke koje imaju večnu vrednost. Kad kažemo svet, onda podrazumevamo sve ljude, sva društveno-politička uređenja, sve sociološke staleže i slojeve ljudi, sve kulture, sve poglede na svet i sve ideologije.

Crkva nema pravo da nekoga izostavi ili otpiše, da od bilo koga odustane ili da nekog zaobiđe. Sve to Crkva treba činiti sa puno pažnje, s ljubavlju i poniznošću, nudeći i pomažući a ne namećući, prisiljavajući, uslovljavajući, ne silom već srcem i ljubavlju.

Crkva treba razumeti i autentične vrednosti, običaje i tradiciju i kulturu društvenog okruženja. Svojim zanimanjem ona se treba staviti u službu čoveku, pokazati interesovanje za njegove probleme i poteškoće, ali i nade i radosti. Svojim nastupom Crkva treba afirmisati vrednosti ljudske ličnosti poštujući integritet, slobodu i opredeljenje svakog pojedinca.

Crkva današnjice mora shatiti da živi u svoje vreme. U savremenom postmodernističkom vremenu. Crkva sadašnjeg trenutka nije poslana svetu pre pedeset godina, a niti svetu za pedeset godina. Ona je poslana ovom sadašnjem, savremenom, ovodnevnom svetu i upravo u ovakvom svetu mora se zbiti njeno poslanje. Mora se obratiti sadašnjem svetu kategorijama koje su njemu vlastite (a ne kategorijama pre pedeset ili sto godina – one su bile odlične ali za to vreme), jezikom koji je njemu razumljiv, gestima kojima se služi današnji čovek. Crkva se ne bi trebala predstavljati svetu kao prošlost, muzejska vrednost, fosilizovani ostatak prošlosti već dinamikom i elanom sadašnjeg trenutka.

Ako crkva želi izvršiti svoje poslanje danas ona ima obavezu posadašnjenja ili kako to mnogi teolozi naglašavaju uvodeći novu reč u teološke rečnike – *aggiornamento*¹.

Stari hrišćanski izvori ne poznaju ovu vrstu reči u njenom sadašnjem obliku. Ali se služe s drugima koje imaju sličnu semantičku funkciju. Jedna od njih je grčki izraz *kairos* (Dela 1,7). Hrišćanski pisci i teolozi su njegovom starom paganskom sadržaju (bog dobrog časa) nadodali soteriološku dimenziju. U istoriji spasenja su postojala posebna „pogodna vremena” i „spasonosni časovi” koje je trebalo ugrabiti. To su bili pravi $\tau\eta\upsilon\acute{\iota}\epsilon\ \acute{\epsilon}\acute{\alpha}\acute{\epsilon}\ \acute{\epsilon}\acute{\alpha}\acute{\epsilon}\beta\eta\acute{\iota}\acute{\epsilon}$ (1 Sol 5,1). Među njima je i spasenjski čas ovog našeg vremena: $\Upsilon\acute{\iota}\ \delta\upsilon\ \iota\acute{\upsilon}\ \acute{\epsilon}\acute{\alpha}\acute{\epsilon}\eta\upsilon$ (Rim 3,26). Božanski $\acute{\epsilon}\acute{\alpha}\acute{\epsilon}\eta\upsilon$ ima istorijsku, sadašnju i eshatološku funkciju. U ovom kontekstu treba spomenuti i „*signa temporis*” (Lk 12,56) koje svaki hrišćanin treba znati da prepozna. Ovi znaci imaju providencijalnu ulogu u Crkvi a putem njih se mogu zapaziti unutrašnja gibanja i nadahnuća Duha Božjega. Upravo oni otkrivaju tendencije i duh vremena u kome živimo a konačno i svake epohe. Upravo znaci su trebali biti fokus za prepoznavanje vremena i u Hristovo doba. On osuđuje svoje savrmenike što ne poznaju

1. Reč „*aggiornamento*” potiče iz korena italijanske reči „*giorno*”, što bi u doslovnom prevodu značilo „podanašnjenje. Na raspolaganju stoje još dve slične reči: „*posadašnjenje*” čiji je koren u vremenskoj priloškoj odredbi „*sada*” – a drugi je „*posavremenjenje*”, nastalo od radikala „*vreme*”.

znakove svog vremena (Mt 16,4). Pitam se kakvo je stanje danas? Opažamo li savremene probleme u svetu. Uočavamo li novo paganstvo i politeizam. Nakon što je Moderna izgubila sve svoje akreditivne, nastupila je era postmodernizma. Vladavina uma i tehnike se izmakla kontroli i nastupilo je vreme iracionalnosti i kibernetike. Do nedavno su se tražile moralne i etičke vrednosti, odsad je važnija etologija i estetika. Današnjica je obeležena otuđenjem ljudi. Mnogi ne vide smisao života. Mnogi i dalje tave u bedi, siromaštvu i ropstvu – bilo koje vrste. Uvek su postojali ratovi, ali nikad nisu bili tako razorni kao danas (nuklearno oružje). Unutar same crkve broj pravih vernika je sve manji. Tehnički mentalitet doprinosi da na pijadestal dolazi scijentizma umesto religioznosti. Kao da ljudi od Crkve više očekuju humanitarne usluge nego verske. Opšte je poznata tendencija sklonosti sekularizaciji, pukom humanizmu i akomodaciji duhu vremena. Stoga nije čudo da se sve više pojavljuju novi parareligijski pokreti, kultovi i sekte.

To znači da crkva mora upravo u ovakvo vreme naći način, pristup adekvatan današnjem čoveku. Kako će crkva u tome uspeti? Crkva treba kontinuirano analizirati, oslušivati, posmatrati znakove vremena, život savremenog sveta, događaje i probleme ovoga naraštaja i u tome prepoznati glas Gospodnji tj. podsticaj za delovanje. Drevni a opet savremeni Tvorac sveta radi i danas, i to uvek nešto novo. Kao što smo dužni upoznati njegova stara dela, tako smo dužni prepoznati i njegovo današnje delovanje u znakovima vremena. Kao što se zidana crkva gradi od okolnog kamenja, tako se i duhovna Crkva gradi od elemenata što joj ih pruža okolina, prostor i vreme i to upravo ovo naše današnje. Stoga, da se zaključiti da Bog i ljudi danas stvaraju ono što je dobro i raduju se svemu što je istinito i lepo. Zato nam se posavremenjenje nameće kao ZADATAK današnjeg časa.

Međutim, Crkva se ne sme poistovetiti sa svetom, pogotovo ne konformirati se sa svetom. Isus se molio za to u svojoj prvosvešteničkoj molitvi (Jovan 17,15-21). Ovo je druga strana medalje o kojoj govorimo. Naime danas su poznate dve strane ili krajnosti u okviru modernog. Sa jedne strane to su zagovornici napretka i obnove tzv. progresisti, reformisi, liberali, ili kako se opšte nazivaju „levičari”. Njihovi žestoki protivnici su tradicionalisti, konservativci, interalisti, tj. „desničari”. Odmah se može zaključiti da su obe strane dve različite – usudio bih se reći – opasne krajnosti. Savremenom svetu je potrebna promena paradigme, ali savremena crkva ne sme zaboraviti na svoju prošlost. Ne sme zaboraviti da diviniziranjem

progresu i demoniziranjem tradicije nastupa diskontinuitet². Stoga, uporno odbacivanje staroga može ukazivati na bolest živućeg društvenog organizma.

Nije dobro zaboravi ni činjenicu da je sve novo prolazno ako je vezano uz neki određeni čas. Sjajno je to, pa čak i sarkastično izrazio S. Kierkegaard: „Ko se venčava s duhom vremena brzo postaje udovac”.

Zaključak:

S obzirom na svoje poslanje tj. misiju koju ima u sadašnjem vremenu Crkva bi na osnovu svega rečenog trebala:

– uvek gledati napred. „Pravi hrišćanin ne stoji ni levo ni desno, ali on i ne stoji ni na sredini. Pravi hrišćanin uvek ide napred, makar i puževom brzinom”

– Stalno biti otvorena novim idejama i vrednostima. Ali zapamtimo bez pomodarstva.

– Sačuvati sve ono što je dobro od starih, što smo baštinili od umova iz prošlih pokoljenja. U suprotnom izgubićemo identitet i kontinuitet.

– Usvajati sve ono što je dobro u današnjici. Svaku novost rado dočekati, kritički evaluirati. Biti sretan za sve novo i lepo što dariva vreme i nova dostignuća.

– Biti umerena i razborita u svojim sudovima. Ne treba uzimati samo staro i odbijati novo. I obrnuto. Crkva treba danas biti novator, ali ne novotar. Treba da se drži podalje od extrema.

Biblija kaže da smo Ti i ja, CRKVA. Sačinjavamo predivno telo Hristovo. Ipak, iako smo okruženi ovim svetom, upravo takvim kakav je, hoćemo li odlučiti da na najbolji mogući način dozvolimo Isusu da dotakne ovaj svet, posredstvom naših reči, misli, dela?

„NOVUM IN VETERE LATET, VETUS IN NOVO PATET”

---

2. Tradicija ima veliku vrednost. Ona je riznica u kojoj se čuvaju blaga stečena kroz sva pokoljenja. U njoj se čuva ono dobro, tj. najbolje tekovine prošlosti. U njoj se nalazimo mi sami, naše srce, naša pamet, Ona je seme koje dariva plod, klija za budućnost i hrana je naše sutrašnjice.. E. Boch, Das Prinzip Hoffnung Sv. 1. Suhrkamp, Frankfurt 1959, 6.

Prof. dr. sc. Dimitrije Popadić
PREPORUKA KNJIGE
KOMUNIKACIJSKA TEORIJA ZA HRIŠĆANSKO
SVEDOČANSTVO
ZA OSNIVAČE CRKAVA BALKANSKE MISIJE

predato Prof. Čarlsu Kraftu
Interkulturalna komunikacija
Proleće, 1992.

PREDGOVOR

Balkanska Misija jeste služba osnivanja crkava osnovana 1990. od strane Petera Kuzmiča i Dimitrija Popadića. Ima deset punovremenih parova i jednog pojedinca u službi osnivanja crkava, a i nekoliko ljudi koji prolaze kroz obuku na Evangeoskom Teološkom Fakultetu. Cilj Balkanske Misije jeste osnivanje crkava u svih trideset gradova Balkanskog poluostrva sa populacijom preko pedeset hiljada ljudi, a koji su bez evangeoske crkve.

Na Balkanu žive mogle etničke grupe kao što su Albanci, Makedonci, Crnogorci, Srbi, Romi, Hrvati i mnogi drugi. Njihove kulture se međusobno veoma razlikuju. Iako neki od radnika služe u okviru svoje etničke grupe, većina njih služi na kros-kulturalnom nivou. Iz tog razloga su veštine interkulturalne komunikacije od suštinskog značaja za osnivače crkava Balkanske Misije. Zato sam odlučio da napišem pregled knjige Čarlsa Krafta, Komunikacijska teorija za hrišćansko svedočanstvo, da bih ohrabrio sve osnivače crkava Balkanske Misije koji znaju engleski jezik da pročitaju ovu knjigu.

Ja sam u ovoj knjizi pronašao značajne uvide u različite aspekte interkulturalne komunikacije, i ohrabrenje i motivaciju za otelovljenu službu. Preporučujem ovu knjigu njima u nadi da će i oni iskusiti isto.

Želeo bih da preporučim knjigu Čarlsa. H. Krafta, Komunikacijska teorija za hrišćansko svedočanstvo. Čarls Kraft je profesor Antropologije i Afričkih studija u školi Svetske Misije na Teološkom fakultetu Fuller, Kalifornija.

Knjiga im dvanaest poglavlja, i proći ćemo kroz sve tražeći glavne naglaske u odnosu na naš kontekst službe osnivanja crkava na Balkanu.

Poglavlje 1:

Intimnost sa Bogom Ocem

U ovom poglavlju, autor naglašava činjenicu da komunikator hrišćanske poruke mora imati snažan intiman odnos sa Bogom Ocem. On nam daje primer Isusa koji je „pažljivo ustanovio i održao onakav odnos sa Bogom Ocem u kakvom ljudi treba da žive. Pravo sinovstvo zahteva intimnost. Ali na intimnosti treba raditi.” (Kraft, Komunikacija,5)

Molitva ima veoma važnu ulogu. Iz tog razloga autor opisuje šest vrsta molitve: molitva intimnosti, zahvalnosti, ispovedanja, molitva traženja, zastupanja i molitva preuzimanja autoriteta.

Postoji provalija između izvora poruke i primaoca. Komunikator je taj koji treba da premosti tu provaliju, a da bi to uradio on mora biti povezan sa oba kraja komunikacijskog mosta. U kontekstu naše diskusije o komunikacijskoj teoriji za hrišćansko svedočanstvo, dva kraja su Bog i čovek.

Glavna tačka ovog poglavlja jeste naglašavanje potrebe za ovom snažnom vezanošću sa Božijim krajem mosta koja je naročito moguća kroz molitvu intimnosti, zahvalnosti i ispovedanja. Možete uočiti koliko je ovaj naglasak važan u kontekstu naše službe. Mi moramo svakodnevno provesti vreme sa Bogom u molitvi, jer da bismo bili adekvatan most moramo biti čvrsto povezani sa Bogom.

Poglavlje 2.

Šta Bog želi komunikacijski?

U ovom poglavlju autor je podsetio čitatelje da je Gospod Stvoritelj i da želi da ima zajedništvo sa ljudskim bićima koje je stvorio. Takođe, da bi iskazao svoju želju i svoju ljubav ljudskim bićima, On je razvio strategiju kako da sve to iskaže, a da ne bude pogrešno shvaćen.

Da bi poruka bila dobro shvaćena Božija strategija je bila požrtvovana i orijentisana na primaoca. Zbog toga Kraft kaže:

„Pre svega, mi prepoznamo Božiju divnu prirodu u Njegovoj komunikacijskoj aktivnosti. Ljubav je po svaku cenu tražiti najbolje za

primaoca. *Voleti komunikacijski jeste staviti sebe u bilo kakvu neudobnost da bi osigurali to da primalac razume poruku.* Ovo je Božiji pristup, a trebalo bi da bude i naš.” (Kraft, Komunikacija,15)

Ključni deo poruke je sam nosilac poruke – Bog sam je postao poruka! Otelovljenje je Božiji stalan metod. „I kao i u svim komunikacijama koje menjaju živote, osoba (da li sam Bog u Hristu ili neka druga osoba kao Božiji predstavnik) je glavna komponenta prenesene poruke. (Kraft, Komunikacija,17).

Ovo poglavlje je veoma inspirativno, i mi kao misionari u različitim kulturama možemo mnogo naučiti o tome, u smislu imitiranja Božije komunikacijske strategije. Isus nam je pokazao da je Bog ljubav. Isus nam je takođe pokazao kako da komuniciramo Božiju poruku životom i rečima. Ovo je ključna stvar za našu službu na Balkanu gde ima malo evanđeoskih vernika, i gde zbog toga ima mnogo predrasuda o protestantskim hrišćanima. Moramo pokazati ljudima šta to praktično znači poznavati Gospoda i živeti po Njegovoj volji, a ne samo im objašnjavati.

Poglavlje 3.

Deset mitova o komunikaciji

U ovom poglavlju autor pretresa deset najčešćih pogrešnih shvatanja vezanih za komunikaciju hrišćanske poruke. Autor sa pravom ta pogrešna shvatanja naziva mitovima, a i ja sam primetio, iz iskustva, da su ovi mitovi prisutni među hrišćanima.

Na primer, mit da je propovedanje Bogom uspostavljen način saopštavanja evanđelja, da je propoved efektivno sredstvo donošenja promena u životu, ili mit da kao hrišćani moramo reducirati naše kontakte sa „zlim” ljudima i suzdržati se od odlaženja na „zla” mesta jer time „gubimo i uništavamo svoje svedočanstvo”. Svi vi ste veoma svesni da zbog ovakvog pogrešnog shvatanja svetosti, cela jedna evanđeoska denominacija u Jugoslaviji izumire – od 80 000 članova početkom ovoga veka do nekoliko stotina članova koliko ih je danas. Moramo biti svesni opasnosti izolacije od sveta.

Naročitu pažnju trebamo posvetiti prvome mitu. „Čuti evanđelje ušima znači biti i dosegnut evanđeljem.” (Kraft, Komunikacija. 25). Autor je ispravno primetio da mnogi hrišćani pretpostavljaju da su ljudi

dosegnuti ako su im rekli evanđelje. Moramo biti svesni ove opasnosti i ne donositi takve pretpostavke. Postoji velika razlika između čuti, a koje označava jednostavno slušanje, i čuti, koje označava razumevanje. Dok evangeliziramo na Balkanu, moramo biti sigurni da ljudi razumeju ono što im govorimo.

Poglavlje 4:

Osoba i poruka

U ovom poglavlju autor govori o najvažnijem elementu hrišćanske komunikacije – o osobi koja je prenosilac hrišćanske poruke. Veoma je važno shvatiti da osoba koja prenosi hrišćansku poruku nije samo sredstvo poruke, već i glavna komponenta poruke koju prenosi. „*Krajnja hrišćanska poruka je osoba. I sve što umanjuje tu poruku na puku verbalizaciju nije vredno te poruke.*” (Kraft, Komunikacija, 41).

Ovo je najznačajnija komunikacijska implikacija prirode hrišćanske poruke, i mi, kao nosioci poruke Božijeg kraljevstva na Balkanu, to moramo razumeti i biti ohrabreni da ne prenesemo fokus sa biti na činiti.

Osim toga, u ovom poglavlju autor nam daje principe za povećanje uticaja na primaoca- kao što je princip prihvatljivosti, princip značajnosti, princip specifičnosti. Svi ovi principi su tehnike povećanja uticaja. Takođe, princip neočekivanosti ili nepredviđenosti su principi povećanja prilika za primaoca da samostalno otkrije uvid u stvari i odgovore. Trebali bismo koristiti sve ove principe da bismo povećali uticaj i efektivnost našeg saopštavanja hrišćanske poruke na Balkanu.

Poglavlje 5:

Poruka i metod

U ovom poglavlju, autor razmatra karakteristike poruka, vrste poruka, veličinu i tip slušateljstva i komunikacijske metode vezane za to. On prepoznaje šest vrsta poruka: stilizovanu komunikaciju, informacione poruke, poruke ubeđivanja, instrumentalne poruke, poruke o drugim porukama i poruke koje mogu biti osnažene natprirodnim bićima- blagoslovi i prokletstva.

Vežano za komunikacijske metode on govori o monologu, dijaloškoj interakciji i životnom uključivanju. On upoređuje ove tri metode iz različitih aspekata i daje prednost međuljudskoj komunikaciji životnog uključivanja. Implikacije ovoga su naročito važne u našim naporima osnivanja crkava na Balkanu. Ovo je zato što su ljudi na Balkanu, kao što znate, veoma skeptični. Kao što je to Edmund Stillman pravilno primetio: Malo ima Balkanaca koji ne mogu da se vesele na nekoj svečanosti, ali teško da ima jedan Balkanac koji u dubuni nije skeptik. (The Balkans, Lite World Library, Time Incorporated. New York, 1964,10). Jedini način prevladavanja ovog skepticizma jeste zadobijanje poverenja ljudi kroz životno uključivanje.

Poglavlje 6:

Glavni učesnik: Primalac poruke

Ovo poglavlje mi je bilo od velike pomoći. Pomoglo mi je da uvidim da se mnogo više toga dešava u glavi primaoca hrišćanske poruke nego što sam ja pre mislio.

Uvid u važnost prepoznavanja dva nivoa potreba primaoca takođe mi je bilo od pomoći – kroz potreba na površinskom nivou doći do potreba na dubljem nivou. Komunikator mora dobiti dozvolu od primaoca za ulazak u njegov privatni prostor i to tako što se govori o stvarima o kojima je primalac voljan da govori. Zar to nije tačno? Ne možemo ljudima dati više Božije Reči nego što su oni spremni da prime.

Dublje proučavanje odeljka „Kako primaoci donose odluke?” trebalo bi da nam pomogne u odabiru strategije evangeliziranja na Balkanu. Ovde, autor objašnjava da se upotrebom medija i javne komunikacije može ostvariti „svesnost” i „interes”, ali da je međuljudska komunikacija najefektivnija u nivoima „izbora”, „primenjivanja”, „prilagođavanja” i „procenjivanja”.

Poglavlje 7:

Kako se formira mišljenje?

Kraft je započeo ovo poglavlje dajući primer toga kako su Pavle i Varnava u Listri bili pogrešno shvaćeni. Osim toga, autor pokazuje kako su shvatanja u ljudima, i kako je shvatanje rezultat interpretacije.

Iako čak ni jezik ne sadrži značenje, i dalje je on jedan od najznačajnijih delova komunikacije. Autor ovo objašnjava u odeljku „Mesto jezika”. Značenjska oblast jezika koja se zasniva na saznanjima moderne semantike i koju je sumirao J.C.Condon pomaže nam da razumemo više o pitanjima jezika. Prvo, da je jezik ličan. Drugo, da jezik nikada ne može biti precizan. Treće, da jezik zahteva od nas da podelimo na delove naše sveukupno iskustvo, a svako od njih je imenovano, i četvrto je da mi imamo više izbora u jeziku kako da nazovemo stvari.

Pošto više od polovine nas u Balkanskoj misiji služimo Gospodu među ljudima koji ne govore naš maternji jezik, iznova moramo biti ohrabreni da uložimo više u naše učenje jezika.

Poglavlje 8:

Šta sprečava ljude od češćih nesporazuma?

U ovom poglavlju autor se suočava sa nekoliko pozitivnih kategorija koje čine komunikaciju uspešnom. Naime, kada imamo na umu sve prepreke komunikacije, na primer da će interpretacija primaoca odrediti šta je rečeno i da reči ne sadrže svoje značenje već su to pripisana značenja od strane onih koji ih interpretiraju; pravo je čudo da je tako veliki deo komunikacijske aktivnosti toliko efektivan.

Autor navodi barem nekoliko razloga za to. Jedan od njih je da ljudi imaju strukturu ponašanja orijentisanu prema pravilima. Drugo je činjenica da se ljudi organizuju u grupe i ovaj osećaj dobrostanja moćno omogućava komunikaciju. Autorova interpretacija kulturnog šoka ide u tom smeru, ljudi se osećaju nesigurnima jer znaju pravila kulturne igre, ali se nalaze u drugoj kulturnoj igri čija su im pravila strana. Verujem da se svi mi u Balkanskoj misiji možemo identifikovati sa time.

Poglavlje 9:

Sredstva koja koristimo

U ovom poglavlju autor govori o sredstvima pomoću kojih mi komuniciramo. Postoje barem dve vrste sredstava, a to su kodovi i mediji.

Postoji veliki broj važnih kodova, ali je jezik najvažniji komunikacijski kod. Pod kodom autor podrazumeva bilo koju grupu simbola koji mogu biti strukturisani na način koji za određenu osobu ima značenje.

Autorovo predstavljanje „drame”, kao još jednog koda osim jezika, kao sredstva poruke je meni od velike pomoći. Ohrabren sam da prihvatim preporuku autora da koristim dramu u komunikaciji evanđelja na Balkanu. Drama, kao što znate, još uvek nije bila korišćena u komunikaciji hrišćanske poruke u crkvama na Balkanu i u Istočnoj Evropi (ili samo retko u poslednjih nekoliko godina).

Poglavlje 10:

Uloga konteksta

U ovom poglavlju autor govori o značaju samog konteksta u komunikaciji poruke, a i u razumevanju poruke. Naglasak je na tome da se neke od informacija potrebnih primaocu/ interpretatoru nalaze u poruci, a neke u kontekstu. (Kraft, Komunikacija. 135).

Interesantno je videti dijagram kultura sa visokim i niskim kontekstom u njihovom odnosu prema informaciji koja se nalazi unutar poruke i konteksta. Neke od informacija potrebnih primaocu/interpretatoru nalaze se više u poruci, ali neke se nalaze više u kontekstu u kojem je poruka iskazana. Iz tog razloga kulture sa visokim kontekstom kao što su uglavnom sve kulture na Balkanu, mogu pojačati kontekst informacije, dok u kulturama niskog konteksta (u zapadno evropskim zemljama) informacija poruke je veća od informacije konteksta.

U svetlu ovoga, bilo je interesantno uvideti kako je Isus birao kontekst koji odgovara njegovoj komunikacijskoj svrsi. Ovome se moramo učiti i primenjivati u našim naporima u osnivanju crkava.

Poglavlje 11:

Kako funkcioniše uspešan komunikator?

Autor je započeo ovo poglavlje dajući primer Isusa kao efektivnog komunikatora. Na Isusovom primeru videli smo da se komunikacijska efektivnost ne određuje u odnosu na prihvatanje same poruke komunikatora. Komunikacijska efektivnost nema uvek za ishod prihvatanje poruke, jer

primaoci imaju volju i često odaberu da odbace ono što su razumeli. (Kraft, Komunikacija, 142.)

Efektivni komunikator jeste onaj koji je sposoban da saopšti poruku tako da je primaoci na pravi način razumeju. Onda primaoci odlučuju šta da rade sa tom porukom, jer primaoci imaju slobodnu volju i oni poneki put biraju da ne prime ono što su razumeli.

Implikacija ovoga je da mi, dok evangeliziramo na Balkanu, ne moramo biti pod pritiskom da ako ljudi ne prihvataju poruku to odmah znači i da mi nismo dobri komunikatori. Mi bismo trebali dati sve od sebe da prenesemo poruku na takav način da je ljudi razumeju, i ostaviti rezultate Bogu i njima samima.

Takođe u ovom poglavlju, autor daje sedam veoma dobrih principa o tome kako efektivno voditi komunikaciju i pet koraka komunikatorove inicijative.

Poglavlje 12

Komunikacija životne promene

U ovom poglavlju autor govori o prirodi procesa promene. On kaže:

„Prva stvar koju prepoznamo jeste da je, uopšteno govoreći mnogo lakše ubediti ljude da trebaju napraviti neke promene u stvarima koje su bliže površini, bilo da su to stavovi, ili predanja nečemu. Mnogo je lakše, na primer, ubediti ljude da promene vrstu paste za zube, nego ih ubediti da zaista veruju da pre duhovi nego klice prouzrokuju bolesti.” (Kraft, Komunikacija, 162)

I zaista je mnogo lakše ubediti ljude da trebaju načiniti promene u tim stvarima koje su bliže površini, nego u onima koje su dublje i koje su povezane sa pogledom na svet.

Osim toga, u ovom poglavlju autor govori o Anglo-Američkom društvu i o problemu naučnog humanizma. Takođe on prepoznaje pozadinu Grčke filozofije – verovanje da je osnovni problem čoveka neznanje i da je rešenje više informacija. Ovo možemo razumeti i lako se poistovetiti sa time ako razmislimo o našem ateističkom sistemu obrazovanja od Drugog svetskog rata na ovamo. Još uvek je značajan deo naše službe, kao što znate, suočavanje sa ateističkim pogledom na svet, naročito u radu sa mlađom generacijom.

Kao što smo mogli videti, ima mnogo ideja koje nam mogu biti od pomoći, principa komunikacije i uvida u razne stvari koje čine knjigu Čarlsa. H. Krafća, Komunikacijska teorija za hrišćansko svedočanstvo vrednom studiranja, naročito zato što je tako primenjiva u našim naporima osnivanja crkava na Balkanu.

Nikola Knežević, mag. teol.

KRATAK PREGLED PRAVOSLAVNE ANTROPOLOGIJE

*Tajna čovečjeg života nije u tome da samo živi,
već u tome zašto živi.*

Fjodor Mihajlovič Dostojevski

Svakako najvažniji predmet izučavanja nauke predstavlja upravo čovek. Teologija kao nauka koja se bavi proučavanjem Boga, pa samim tim i Boga kao stvoritelja posebno naglašava svoju antropološku dimenziju, „gde čoveka predstavlja kao najviši akt Božjeg stvaranja, celokupnu realnost ljudskog života kako biološko-fizičkog, tako i duševno-duhovnog, kao i eshatološku dimenziju svrhe njegovog postojanja”¹.

Ljudsko biće je zagonetka, možda i najveća zagonetka kao ličnost. Čovek je naizgled polarizovano, protivrečno biće. Njegova ψυχη, to jest njegova volja, razum i emocije predstavljaju unutrašnji mikrokosmos čoveka.

Zagledajući se u sve aspekte čoveka kao bića koje postoji, koji dela, primećuje se da je on biće složene egzistencije koja se manifestuje kroz razne oblike delovanja, umni, voljni, osećajni, i svi oni kao i biće u celini, teže ka svom cilju, svome ispunjenju, budućnosti.²

Iako smo zakoračili u njegovo istraživanje, on velikim delom još uvek ostaje misterija. On predstavlja aksiom, delimično istražen subjekt, zagonetku kome su pokušali dati odgovor najsloženiji filozofski sistemi, a koji ipak i dalje ostaju nemi pred naizgled jednostavnim pitanjima: ko je čovek i kuda ide?

Sagledavajući druge antropološke teorije, koje sa ideoloških i materijalističkih osnova posmatraju čovekovu egzistenciju, te daju dvodimenzionalnu sliku i samim tim predstavljaju zatvorenu antropološku ideju, verujem da hrišćanska antropologija predstavlja čoveka u njegovoj punini, uzimajući u obzir i materijalnu i duhovnu prirodu čoveka.

U ovakvoj perspektivi želim naročito naglasiti ulogu i važnost pravoslavne antropologije, koja čoveka predstavlja kao lik (obraz), ikonu

1. Jeftić, 1989: 21.

2. Vidi: Kalezić, 1998: 91.

Božiju, stvorenog za upodobljavanje, bogosinovljenje, odnosno oboženje. Kroz svoje svetopisamsko i svetootačko predanje ona čoveka pomera prema eshatološkom naznačenju, gde je čovek otvoreno biće, sa velikim bogodanim mogućnostima uzrastanja, razrastanja i usavršavanja”³.

O definiciji

„Hrišćanska (Bogoslovska) Antropologija: predstavlja hrišćansko učenje o čoveku, o njegovoj ličnosti i prirodi.⁴ Hrišćanska antropologija uči da je čovek biće koje je stvorio Bog, i koje u sebi nosi lik – ikonu, i obličje Božije, da je čovek slobodno biće, da je u svojoj slobodi otpalo od Boga i da, kao biće palo i grešno, prima od Boga blagodati, koja preporođa i spasava.”⁵

Na temelju hristologije, antropologija se iskristalisala u toku disputa između Svetog Kirila Aleksandrijskog i Nestorija, kao i u potonjim diskusijama o dve prirode, božanskoj i ljudskoj, u jedinstvenoj ipostasi Boga Logosa”. Bogoslovska antropologija ima u vidu ne samo datosti hristologije nego i doktrinu o stvaranju, pošto je čovek mikrokosmos koji u sebi sažima sve elemente kosmosa, kao i učenje o iskupljenju.

Osnovni elementi pravoslavne antropologije su sledeći:

- Božansko poreklo i ontološko jedinstvo čovečanstva.
- Čovek kao lični jedinstveni subjekt stvoren po „liku” Božojem radi „upodobljavanja”.
- Stvarno obnavljanje ljudske prirode i ovozglavljenje čovečanskoga u Isusu Hristu i kroz njega.⁶

Prema V.N. Loškom antropologija istočnih Otaca nalazi svoje temelje u učenju o Svetoj Trojici. Za razliku od zapadne, avgustinovske misli koja od antropoloških modela ide prema shvatanju Boga, pravoslavna od predstave o Bogu ide prema shvatanju čovekovog ustrojstva.

3. Jeftić, 1998: 22.

4. Brija, 2000: 21.

5. Berđajev, 2000: 54.

6. Isto, 22

Osnovni termini u pravoslavnoj antropologiji

Osnovne termine u pravoslavnoj antropologiji predstavljaju čovek, lik (obraz ili ikona), podobije i oboženje.

Čovek

Čovek (gr. *ανθρωπος*, lat. *homo*, čovek) predstavlja nesvodivo i neuporedivo biće koje dobija svoju egzistenciju kroz sazdanje ili stvaranje ličnim dejstvom u kome sam Bog učestvuje i tako postaje tvorevina po volji Božijoj. Čovek je tvar od materije i životvornog daha (jevr. *nefeš*) Boga.

Čovek je stvoren po „liku” Božijem⁷, neporočan, bestrasan, bezazlen svet, besmrtn, bezgrešan⁸, bez ikakvog nedostatka i bez ijedne mane. ⁹Budući da je ta je bezgrešnost bila relativna, a ne apsolutna¹⁰ i budući stvoren sa slobodnom voljom (samovlašćem)¹¹, čovek podleže prevari¹² i dolazi u stanje grehopada u kojem biva narušen i odbačen bogočovečanski poredak života¹³ i prvobitno naznačenje¹⁴. Stvoren za besmrtnost i bogopodobno usavršavanje čovek postaje smrtn i poprima grešnu prirodu.¹⁵ Međutim, u Božjem planu čovek ima višu, jedinstvenu ulogu i natprirodnu sudbinu¹⁶. Na osnovu ovaploćenja Sina Božjeg koji je savršen čovek i sjedinjenja svega u Njemu, nameće se zaključak da svet ne može da postoji bez čoveka, kao i da je prvi čovek Adam stvoren kao ikona Hrista, i to sa namerom Božjom da se čovek na kraju upodobi Hristu, na taj način što će sam biti vođavljen u Ličnosti Sina Božjeg. Stoga, pravoslavna otvorena antropologija ne shvata i ne procenjuje čoveka samo iz njega samoga, ili samo iz našeg sveta i istorije, niti pak samo iz transcendentnog i čoveku apstraktnog Boga, nego iz Živog i Istinitog Bogočoveka Hrista.¹⁷ On je kruna stvaranja, sveštenik slovesne i car

7. Isto, 573.

8. Vidi: Popović, 1980: 260.

9. Romanidis, 2001: 238.

10. Isto, 261.

11. Vidi: Sv. Grigorije Bogoslov, 2001: 55.

12. Isto, 271.

13. Isto, 274.

14. Romanidis, 2001: 238.

15. Isto, 275.

16. Vidi: Brija, 573

17. Vidi: Jevtić: 1989.

vidljive tvorevine¹⁸, stvoren ka neki kosmos (svet) drugi, u malome veliki (κόσμον δεύτερον, 'εν μικρο μέγαν')¹⁹

Čovek je mikrokosmos u smislu da predstavlja graničnik koji spaja duhovnu i čulnu kategoriju postojanja, koji i posle pada saraduje na njihovom povezivanju. Međutim, on je i nešto više od svega toga: on je stvorenje koje poseduje takve moći da širi svoju ipostas izvan kategorija prostora i vremena, sa one strane početka i kraja – da dostigne do trona Božijeg.²⁰

Lik i podobije

Kakvo značenje reči slika, lik, obraz, podobije imaju u bogatoj tradiciji istočne pravoslavne crkve imajući u vidu apofatički pristup kojim su istočni oci razmišljajući o različitim teološkim pitanjima?

U središtu učenja pravoslavne antropologije se nalazi učenje o liku i podobiju – obličju Božijem u čoveku, gde je čovek stvoren kao duhovno biće. U grehopadu bogopodobni i duhovni čovekov život nije uništen, već samo ozleđen a lik Božiji u čoveku je zamućen.²¹

U različitosti od tvorevine, kosmosa, istovremeno sličnosti Tvorcu, Bogu, nalazi se njegova ontološka prednost nad svom tvorevinom; i ne samo to, zbog toga što je on tvarni odraz netvarnoga, odnosno nadtvarnog Boga, on je primio i ima u sebi sliku svoga Tvorca; ova je ontološki i aksiološki vezana za njega kao biološki egzemplar – u njoj je sadržana njegova bogolikost.²² Stvoren po obrazu trojičnog Boga, čovek se javlja kao odražaj toga Boga u najbitnijoj srži svoga bića.²³

Da čoveka nije stvorio Bog svojom neposrednom intervencijom, nego da je spontano i u celini izrastao iz prirodne stihije – on bio u celini elementaran i sličio bi kosmosu. Međutim, njegova sličnost sa tvarnom prirodom postoji, ona je fakt, ali taj fakt je neuporedivo manji, marginalan je u odnosu na jedan drugi fakt a to je upravo njegova sličnost Bogu.

18. Vidi: Panajotis, 1999: 198.

19. Sv Grigorije Bogoslov, 54.

20. Vidi: Panajotis, 1999: 198.

21. Berđajev, 2000: 54.

22. Kalezić, 1998: 143.

23. Čovek je stvoren na sliku Njegove Reči – Isusa Hrista, po kojoj je svet i stvoren. Vidi: Sv Atanasije Veliki, Nicene and Post Nicene Fathers Series II, Volume IV, http://www.ccel.org/fathers2/NPNE2-04/Npnf2-04-16.htm#P1830_678055

Šta se, međutim, podrazumeva pod ikonom – obrazom Božjim u čoveku, i u čemu je važnost čoveka za postojanje prirode? Različiti su odgovori koje su povodom ovog pitanja davali Sveti Oci. Neki su smatrali da pod ikonom Božjom treba razumeti slovesnost čovekovu, njegovu logosnost, odnosno svojstvo da čovek može da misli i da razume svet u celosti. Drugi su, opet, pod ikonom razumevali dušu čovekovu, u jelinskom shvatanju duše, koju je Bog udahnuo čoveku prilikom stvaranja.²⁴

Lik Božiji su posmatrali u razumnoj (duhovnoj) prirodi čoveka, u njegovoj slobodnoj volji, besmrću, gospodstvenom položaju, kao cara vidljivog sveta, sklonosti ka karakternom usavršavanju, sposobnosti da stvara. Najrasprostranjeniji je ipak, bio stav, po kome je lik Božiji uključen u ljudsku dušu, te je ona „čestica Božanstva”²⁵, tačnije u njenim „višim” sferama (delovima) – umu (*nous*), razumu (*dianoia*) ili duhu (*pneuma*).²⁶

Sveti Grigorije Niski smatrao je da se ikona Božija u čoveku ogleda u njegovoj slovesnosti kao i slobodnoj volji:

„Šta, dakle, označava reč „obraz”? Ti ćeš se možda zapitati: kako da se bestelesno upodobi telu? Kako da se večno upodobi privremenom? Kako da se nepromenjivo upodobi onome što se ciklično menja? Kako da se bestrasno i i nepropadljivo upodobi strasnom i propadljivom? Kako da se ono što je nepomešano sa bilo kakvim zlom, upodobi onom što je sa njim (zlom) sjedinjeno i sraslo. Obraz uistinu nosi taj naziv ako je sličan (podoban) praobrazu.”²⁷

„Obraz se, naime ne nalazi u jednom delu prirode i blagodat nije samo u jednom od onoga što u njemu postoji, nego se ta sila podjednako rasprostire na čitavu vrstu. Znak za to je taj, što je svima podjednako darovan um: svi

24. Vidi: Ignatije (Midić)

25. Vidi: Sv. Grigorije Bogoslov, Beseda 37,688 = 2.179; i 37,447 = 2.31.

„Dakle, duša je „čestica Božanstva”; „Međutim, bivajući Božijim dahom ona trpi mešanje s telom (zemljom)” (21). Duša u telu – to je „svetlost sakrita u pešteri (*phaos spelyngi kalyphthen*), premda božanska i neugasiva (svetlost)” U ovim Grigorijevim rečima može se opaziti odjek antičkog učenja o životu kao tammici i telu (soma) kao grobu (sema) duše. Takva je predstava našla svog zastupnika u licu Platona Platonovo učenje o telu kao grobu bilo je podržano Grigorijem Poslednji, ipak, nije delio Platonovo verovanje o metempsihozi – prelasku duše iz jednog tela u drugo. Nije delio ni Platonovo učenje o materijalističkoj predstavi duše, svojstveno nekim grčkim filozofima. (Ilarion Alfejev, *Antropologija Sv. Grigorija Bogoslova*, elektronsko izdanje knjige, preuzeto sa www.verujem.org)

26. Ilarion Alfejev

27. Grigorije Niski, 2003: 35.

imaju sposobnost mišljenja, slobodnu volju i sve ostalo, po čemu se božanstvena priroda odražava u onom, što je od nje stvoreno. Onaj čovek, koji se pojavio prilikom prvog stvaranja sveta, kao i onaj, koji će se pojaviti na kraju svega (sveta) podjednako će na sebi nositi božanstveni obraz”.²⁸

„Savršeni oblik dobrote ovde se može videti kako i u Njegovom stvaranju čoveka ni iz čega, tako i u tome što ga je u potpunosti obdario svim dobrim darovima. Kako je niz svih tih dobrih darova veoma dugačak, ne dolazi u pitanje da se oni razumeju brojčano. Prema tome, jezik Svetog Pisma izražava to sažimanjem u razumljiv izraz, govoreći da je čovek stvoren po obrazu Božijem.”²⁹

Završavajući svoju misao o značenju obraza Sv. Grigorije Niski koristi se silogizmom kako bi objasnio njegov smisao: „To je isto kao da je rečeno da je On ljudsku prirodu načinio pričasnom svakom dobru, jer ako je Božanstvo punoća dobra, a čovek je njegov obraz, onda obraz, budući ispunjen svakim dobrom, nalazi svoju sličnost sa Prvoobrazom (Prvolikom, Arhetipom³⁰).”³¹

Nekoliko vekova kasnije Sv. Jovan Damaskin pobijajući učenje o metempsihozi (nasleđivanju duša) koje je Origen nasledio iz platonizma, promišljajući o obrazu Božijem kao umnom, slovesnom izrazu čoveka kaže:

„Od zemlje je On oblikovao njegovo telo a Svojim sopstvenim dahom dao mu je slovesnu i umnu dušu, za koju smo rekli da je božanski obraz... telo i duša stvoreni su istovremeno – ne jedno pre a drugo posle, kao što je Origen praznoslovio.”³²

Čovek je ikona Božija, tj. nalik je Bogu, zbog toga što je slobodan u svom postojanju u odnosu na prirodu. Sveukupna priroda postoji na osnovu zakona prirode. Čovek je jedino biće koje može da živi nezavisno od prirodnih nagona. „Samovlasnost” čovekova, tj. njegova sloboda, daje mu mogućnosti da živi ne po nagonima prirode, već slobodno. Za razliku od životinja čovek može da se uzdigne iznad prirodnih nagona i zakona

28. Isto, 84.

29. Vidi: Serafim Rouz

30. Hristos predstavlja Arhetip. „Dajmo liku (Božjem) ono što je „po slici” (Post. 2, 7; Rm. 8, 29; Kol. 3, 10); poznajmo naše dostojanstvo, počastvujmo Arhetip (=Hrista); poznajmo silu Tajne i zašto je Hristos umro.” (Sv. Grigorije Bogoslov, Slovo na vaskrs 4)

31. Isto

32. Sveti Jovan Damaskin, 1997: 207.

postojanja prirode. Biti slobodan, po shvatanju hrišćanskih Sv. Otaca, znači biti oslobođen od prirodnih nagona i strasti.³³

Savremenik Sv. Grigorija Niskog i drugi član velike kapadokijske trojice Sv. Grigorije Bogoslov, govori o čoveku kao prekrasnom i neraspadljivom liku nebeske Reči, podvlačeći srodstvo između Hrista, Koji se i Sam pokazuje kao „lik” nevidljivog i koji istovremeno spasava obraz Božiji u čoveku koji je izgubio prvobitni sjaj:

„Imao sam udela u liku (Njegovom) i nisam sačuvaao; sada on uzima udela u telu mome, da bi i lik spasao i telo obesmrtio. I (tako) drugu zajednicu zajedničari (*deuteran koinonei koinonian*), mnogo preslavniju od one prve (pri stvaranju), utoliko što je tada dao nama bolje, a sada uzima udela i lošijem.”³⁴

Sa druge strane, značajno je napomenuti da Sv. Grigorije Niski posmatra gubitak prvobitnog obraza, odnosno njegovo izobličavanje upravo u pojavi polova, kao o nečemu što je usledilo nakon grehopada:

„Ono što je stvoreno 'po obrazu' je jedno, a ono što se sada pojavljuje u iskvarenosti je drugo. I stvori Bog čoveka, kaže, po obrazu Božijem stvori ga. U tome što je stvoreno 'po obrazu' nalazi se kraj stvaranja, a zatim (Mojsej) sažeto izlaže stvaranje i kaže: muško i žensko stvori ih. Pretpostavljam da svi znaju da je to udaljavanje od Prvoobraza, jer u Hristu Isusu, kako kaže apostol, nema ni muškog ni ženskog. Dakle, ovaj izraz kazuje da je čovek time podeljen.”³⁵

Kod Sv. Otaca različita mišljenja i o tome šta treba shvatiti pod izrazom ikona, a šta pod i podobijem. Neki su smatrali da pod ikonom treba razumeti čoveka u odnosu na početak njegovog stvaranja, dok se podobije odnosi na ono što će čovek postati u eshatonu, na kraju. Drugi su, opet, izjednačavali ova dva pojma.³⁶

33. Vidi: Episkop Požarevačko-braničevski Ignatije (Midić), Čovek kao ikona i podobije Božije

34. Iz besede 38 na Bogojavljanje: Grigorije Bogoslov, 2001:57.

35. Sv. Grigorije Niski, 2003

36. Episkop Požarevačko-braničevski Ignatije (Midić).

Sv. Maksim Ispovednik poistovećuje pojam ikone – obraza sa slobodom čoveka.³⁷ te čovekovu slobodnu volju kao mogućnost izbora između upodobljavanja i duhovnog propadanja. „Razumna bića,” tvrdi Sv. Maksim, su po prirodi samim svojim postojanjem pokretna, i ona hrle napred, ka cilju, slobodnom voljom, radi blagobitija povezana sa prirodnim „pokretom” prirode, kome daje moralnu kvalifikaciju. To je isto tako povezano i sa idejom podražavanja ili upodobljavanja Bogu: „Samo je Bog dobar po prirodi, a onaj koji Njega oponaša, dobar je svojom slobodnom voljom.”³⁸ „Bog svaku dušu sazda je po svom obrazu, privodeći je u biće kao samopokretnu (slobodnu). Stoga svaka [duša] po svom proizvoljenju ili izabira čast, ili svojim delima samovlasno sakuplja beščašće.”³⁹

Sv Maksim Ispovednik smatra da se obraz ispunjava u Hristu, i predstavlja obnovljenog Adama, naglašavajuću činjenicu da se u Hristu sjedinjavaju Božansko otačstvo i zemaljsko majčinstvo. Bog kroz Hrista izvlači ljudsku prirodu iz njenog stanja greha, izbavljajući je tako iz stanja otuđenosti, i vraća joj njeno dostojanstvo.⁴⁰ Slično Sv. Maksimu i Sv. Jovan damaskin definiše obraz kao slobodnu volje dok podobiju daje eshatološki naglasak: „po obrazu (ikoni) otkriva se (ono) što je umno i samovlasno, dok izraz po podobiju otkriva mogućnost upodobljavanja vrlini.”⁴¹

Od najranijih vremena u crkvenom saznanju je jasno da je slika Božija nešto aktuelno, ontološki dar Božiji, duhovni osnov svakoga čoveka kao takvog, a podobije prilika – potencija, sposobnost duhovnoga usavršavanja.⁴²

-
37. „Sloboda predstavlja mogućnost dinamičkog podviga ka zajedničarenju ljubavi, odnosno ka jedinom načinu postojanja u kome stvoreno može prevazići svoja sopstvena ograničenja. Zloupotreba slobodne volje, odnosno njeno pogrešno usmerenje, vodi odbacivanju bogopodobnog načina života, dakle odbacivanju zajednice sa Bogom, omogućene jedino u i kroz Hrista prisutnog u Evharistiji, što opet znači odbacivanju i samog život i postojanja.” Mr. Aleksandar Đakovac, O ovoj temi videti: J . Meyendorff , Free Will in Saint Maximus the Confessor , The Ecumenical World of Orthodox Civilization: Russia and Orthodoxy; Vol. III, Essays in honor of Georges V. Florovsky, Monton: The Hague Paris, 1974. Srpski prevod u: Beseda, br. 1-2/1992, str. 73 – 77.
38. Protoprezviter Jovan Majendorf Slobodna volja (gnome) po Sv. Maksimu Ispovedniku (Članak u elektronskom formatu, adresa: www.verujem.org)
39. Sv. Maksim Ispovednik, Sagledateljna i delatna poglavlja (članak u elektronskom formatu, adresa: www.verujem.org)
40. Vidi: Joseph. J. Allen, 1981: 25.
41. Sv. Jovan Damaskin, 1997: 207.
42. Dr. Dimitrije M. Kalezić, 1998: 147.

Brat Sv. Grigorija Niskog i veliki prijatelj Sv. Grigorija Bogoslova Sv. Vasilije Veliki posmatra obraz kao nešto svojstveno čoveku dok podobije smatra njegovom mogućnošću, nešto što sam mora izabrati:

„Hajde da načinimo čoveka po svom obrazu i podobiju. Jedno smo zadobili samim stvaranjem, drugo zadobijamo slobodnom voljom. U prvom ustrojstvu dato nam je da budemo rođeni po obrazu Božijem, dok slobodnom voljom u sebi uobličavamo podobije Božije... Hajde da načinimo čoveka po svom obrazu: neka on samim stvaranjem poseduje ono što je obraz, ali neka postane saglasan i sa podobijem. Bog nam je dao silu za to: da ti je Bog dao i podobije, gde bi bila tvoja zasluga? Zbog čega bi ti bio krunisan? Da ti je Tvorac dao sve, kako bi ti se otvorilo Carstvo Nebesko? Dolikovalo je da ti jedan deo bude dat, a da drugi ostane nepotpun, kako bi ga ti upotpunio i udostojio se nagrade Božije.”⁴³

Svakako treba naglasiti kako upodobljavanje predstavlja soubličavanje sa Hristom čiji obraz⁴⁴ čovek i predstavlja:

„Po našoj slici? Kome drugome ako ne Onome Koji je sjaj slave i običje Bića Njegova i ikona Boga nevidljivoga. Dakle, onoj istoj živoj Ikoni, koja kaže: Ja i Otac jedno smo, i Koji je mene video, Oca je video, njoj govori: Da načinimo čoveka po slici svojoj.”⁴⁵ Podobije je stanje koje pretpostavlja slobodno i svesno iskustvo obožujuće blagodati. Čovek se kreće između lika i podobija, prevazilazeći na taj način suprotnost između „starog” i „novog čoveka” (Ef. 4,24), između negativnog čovečanskog posle pada u greh i novog čovečanskog, oboženoga u Hristu.⁴⁶

Iz prethodnog se može zaključiti da *lik* – ikona u pravoslavnoj antropološkoj misli predstavlja odraz Trojičnoga Boga, slovesnost čoveka, iako grehom obezličen ali ne i izgubljen, on ima sposobnost da razume svet oko sebe i njegovu mogućnost da bira svoj put, kao plod te slobode „čovek je u stanju da voljno stekne *podobije*, kao što je voljno i izgubio prvobitni oblik svoga lika.”⁴⁷

43. Serafim Rouz, Vidi: Sv. Vasilije Veliki, 2001: 242. (9:40)

44. Jevr. 1:3

45. Sv. Vasilije Veliki, 241. (9:38)

46. Vidi: Dr Jovan Brija, 2000: 354.

47. Isto, 287.

Početak upodobljavanja predstavlja obnovljenje obraza u kojem se oslobađa od zavisnosti prirode⁴⁸, dešava se u samom činu krštenja⁴⁹. Tada čovek nastavlja dalje putem vere, učestvujući u svetim tajnama i u zajedništvu sa ostalim vernima u svetoj Evharistiji soubičavajući se tako Hristu idući tako ka krajnjem cilju upodobljavanja – ka oboženju.

Oboženje

Oboženje (gr. θεοσις, lat. deificatio): učestvovanje vernika u životu Božijem posredstvom nestvorenih božanskih energija – ontološki sadržaj zajednice čoveka sa Bogom. *Oboženje* je stanje preobraženja čovečanskoga, „prevazilaženje” stvorene prirode i njeno konsolidovanje u istinskoj egzistenciji ponovnim aktualizovanjem mogućnosti koja joj je data od početka. Ova ideja nalazi se već u 2. Petr. 1,4: „Pričasnici Božanske prirode”, a zatim se razvila u patrističkoj teologiji, postavši središnja dogma Pravoslavlja.

Za teološku antropologiju *oboženje* je ne samo moguća stvarnost, nego je ono i obećano čoveku od iskona. Ono je istovetno sa onim što Sveto Pismo naziva „podobije”, odnosno dinamički elemenat suštinski za čoveka. *Oboženje* je carsko dostojanstvo do kojega dolazi „podobije”, konačni kraj ili prirodna veličina na koju je čovek pozvan.⁵⁰

Svakako, sinergija volja – blagodat suštinski je uslov svakog dela hrišćaninova, dok *oboženje* pretpostavlja sinergijski maksimum. Ovde je, naime, reč o stvarnom prevazilaženju prirode, o procesu njenog nadilaženja kroz sijanje nestvorene blagodati iz Hristovog *oboženog* čoveštva, sve dok hrišćanin ne dođe „u čovjeka savršena, u mjeru rasta punoće Hristove” (Ef. 4, 13). Tako, dakle, *oboženje* sprečava čoveka i tvar da se zatvore u sopstvene imanentnosti i pretpostavlja čovekovo otvaranje za beskrajne dimenzije Božije suštine.⁵¹

48. „Međutim, čovek – i samo čovek – oslobođen od zavisnosti od prirode činom

49. „Prosvećenje (*to fotisma* = Krštenje) je sjaj duša, promena života, obećanje savesti Bogu; prosvećenje je pomoć našoj slabosti; prosvećenje je skidanje (nečistote) tela, sledovanje za Duhom (Svetim), zajedništvo (*koinonia*) sa Logosom, vaspostavljanje (*epanortosis*) stvorenja, potop greha, pričešće svetloću (*fotos metousia*), uništenje tame...” (Sv. Grigorije Bogoslov, Beseda 40 Na Sveto Krštenje 3 glava)

50. Vidi: Jovan Brija, 313.

51. Isto, 314.

Zaključak

Pravoslavna antropologija ne samo da daje odgovore na čovekova egzistencijalna pitanja, već i samog čoveka potiče na izazov potrage za svojim duhovnim identitetom i jasno određuje čovekovo naznačenje. Jer samo „biti znači nalaziti ili naći ljudski odgovor na misteriju postojanja, odnosno na pitanje što ga upućuje izazov bivstovanja. Biti hrišćanin znači da je taj odgovor pronađen ili da se uvek iznova pronalazi i produbljuje sa Hristom u Bogu. Dakle, živeti u Hristu za hrišćanina znači istinski biti ljudsko biće, odnosno biti pripadnik čovečantsva koje se smisleno preobražava na putu ka Bogu kao suštvom bitstvu”.⁵²

Prema jasnim svedočanstvima Novoga Zaveta, čovek je predodređen za savršenstvo i za osvećenje, odnosno da bude savršen onoliko koliko je savršen i Bog, i da se *obrazuje* po *obrazu* Hristovom – ne samo moralno nego i telesno.⁵³ Na kraju, zaključio bih citatom jednog od meni najomiljenih bogoslova pravoslavnog istoka koji u sebi nosi samu srž pravoslavne antropološke misli:

„Čoveče, ako li misliš o sebi nisko, onda se seti da si ti Hristova tvorevina, Hristovo disanje, Hristov časni udeo, i zato si ujedno i nebeski i zemaljski, sazdanje svagda dostojno spomena – sazdan Bog, koji kroz Hristovo stradanje i Vaskrsenje ide ka neprolaznoj i nepropadivoj slavi...
...kakva li je to o meni nova tajna? Malen sam i prevelik sam, smiren sam i uzvišen sam, smrtan sam i besmrtan sam, zemaljski sam i nadnebeski sam. Ovo sam sa donjim svetom, ono sa Bogom. Ovo sam sa telom, ono sam sa Duhom. Treba mi se sprogrepsti sa Hristom. Da sa Hristom i vaskrsnem, da sa Hristomk i naslednik budem, postanem sin božji i sami bog... To nama prema ova Velika Tajna, to nam je dao očovečeni i nas radi osiromašeni Bog, da bi telo vaskrsao i lik Božiji spasao i čoveka presazdao, da svi budemo jedno

---

52. Uvodne reči Bogdana Lubardića na predavanju: „Hrišćanski identitet između crkve i društva” održanog u Zmaj Jovinoj Gimnaziji u oktobru 2006. godine u Novom Sadu
53. Vidi: Jovan Romanidis, 166.

u Hristu, Koji je postao sve u svemu, da i nama sve u svemu bude savršeno kao što je On.”⁵⁴

CITIRANA DELA

Jeftić, Atanasije

1989 Traganje za Hristom Beograd:

Dr Kalezić, Dimitrije

1998 Antropologija filozofije svejedstva i biblija, Beograd: Bogoslovski fakultet SPC

Dr Brija, Jovan

2000 Rečnik pravoslavne teologije Beograd: Hilendarski fond pri Bogoslovskom Fakultetu SPC

Berdajev, Nikolaj

2000 O Čovekovom pozvanju Beograd: Zepter Book World

Popović, Justin

1980 Dogmatika Pravoslavne Crkve 1. Beograd, Manastir Kelije

Grigorije Bogoslov, sveti

2001 Prazničke besede Vrnjačka Banja, Manastir Hilandar, Ostrog, Tvrdoš i Bratstvo sv. Simeona Mirotočivog

Grigorije Bogoslov, sveti (Saint Gregory the Theologian, Αγ. Γρηγόριος ο Θεολόγος)

2001 Dela svetog Grigorija Bogoslova Myriobiblos – Patristic texts and study material on-line : <http://www.ellopos.net/>

Hristu, Panajotis

1999 Tajna Boga, tajna čoveka Beograd: Hilendarski fond Bogoslovskog fakulteta SPC

Grigorije Niski, Sveti

2001 O stvaranju čoveka Beograd: Biblioteka Obraz Svetački

Allen, Joseph. J.

1981 Orthodox Synthesis The Unity of Theological Thought New York; St Vladimir's Seminary Press

54. Sv Grigorije Bogoslov Dela svetog Grigorija Bogoslova Myriobiblos (material on-line : <http://www.ellopos.net/>)

Romanidis, Jovan

2000 Praroditeljski greh Novi Sad: Beseda

Serafim Rouz,

Godina nepoznata O stvaranju čoveka (preuzeto sa sa www.verujem.org)

Sv. Vasilije Veliki,

2001 Šestodnev Novi Sad, Beseda

Sv Atanasije Veliki,

Godina nepoznata O utelovljenju Reči Nicene and Post Nicene Fathers Series II, Volume IV

Ilarion Alfejev, Antropologija Sv. Grigorija Bogoslova, elektronsko izdanje knjige,

Godina nepoznata preuzeto sa www.verujem.org

Sveti Jovan Damaskin

1997. Tačno izloženje pravoslavne vere, Jasen, Letheia, Nikšić

Majendorf, Jovan

Godina nepoznata Slobodna volja (gnome) po Sv. Maksimu Ispovedniku (Članak u elektronskom formatu, adresa: www.verujem.org Brief overview of Eastern Orthodox anthropology.

SUMMARY

This article represents brief introduction to Eastern Orthodox anthropology, and its importance in proper understanding of men. Article states major themes in theological anthropology such as man, image and likeness (*imago Dei*), and sanctification from Eastern Orthodox perspective, both, patristic and contemporary. Emphasizing its mystical and aphophtical approach to understanding of men and theology in general, eastern orthodox anthropology understands man created as image (icon) and likeness of God. After the fall image is corrupted but not fully destroyed, therefore trough Christ man is capable for sanctification – theosis, this way man fulfills its God given goal.

Dr. Ruth Lehotsky

PSIHOLOŠKI ASPEKTI RELIGIJSKOG ISCELJIVANJA

I UVOD

U Starom Zavetu pisac u Postanku 2:7. svoj izveštaj o stvaranju završava sledećim rečima” ... u nosnice mu (Bog) udahne dah života. Tako postane čovek živa duša.” No, istovremeno valja da priznamo da je smrt neophodan životni saputnik i njegova stvarna pretpostavka ... Život je moguće održavati samo ukoliko neko ili nešto drugo umire. ... No, celokupni životni tok ostavlja za sobom utisak da želi izbegavati smrt. Zašto? Čovek je jedino živo biće na zemlji koji u sebi nosi svest o smrti.¹

II RELIGIJSKO ISCELJIVANJE U TOKU ISTORIJE

Već u uvodu nalazimo izjavu da je čovek jedino biće koje je svesno kako svog života tako i svoje smrti. Čovek je nešto više od sastava fizičkih organa i funkcija; on predstavlja jedinstvo tela, duše i duha. Stoga, napad na zdravlje, istovremeno utiče na čitavog čoveka, a budući da često nije mogao da nađe lek za svoje telo, tragao je drugde za pomoć. Pitao je umešne ljude koji su koristili svoj uvid u funkcije ljudskoga tela, njegovo poznavanje lekovitog bilja kojim je uticao na bolest; ili je pokušavao da uspostavi kontakt sa natprirodnim silama.

1. U Starom veku

Platon je pre više od 2400 godina tvrdio:

Ako glava i telo treba da su zdravi, moraš početi da lečiš dušu.”² Od najstarijeg vremena je čoveka opčinjavala kombinacija isceljivanja i religije; vanfizičkih načina isceljivanja. Shvatio je da mnogi ljudi pate, čak i od naoko fizičkih bolesti, a nije trebalo da pate da su znali na koji način da oslobode i prema njima usmere izvore duhovnog sveta.³

1. Hans Schwarz, 1972: 164.

2. Clarence Wilbur Hall, 3.

3. Leslie D. Weatherhead, 1952: 8.

Religijsko isceljivanje nije ni magija, niti neki hokus-pokus.

Ono se zasniva na Božjim zakonima vere i ljubavi, kao što je medicinska nauka zasnovana na Božjim fizičkim zakonima kako ih poima savremena medicinska nauka.

I danas se dešavaju čuda, a oni ne krše uspostavljene zakone, već se zasnivaju na višim zakonima koje mi ne razumemo.⁴

L. Weatherhead tvrdi kako je bolest od samog početka postojanja čoveka bila na ovoj planeti, i davno pre no što je rođeno nešto što bi se dalo nazvati medicinskom naukom, ljudi su se lečili od svojih bolesti nefizičkim metodama usmerenih njihovom umu, a ne toliko njihovom telu.⁵

Čak su i primitivni ljudi osećali da bolest njihovog tela stoji u nekom određenom odnosu prema njihovom umu i dušama. Religija se kao prva pozabavila ljudskom bolešću davno pre no što se pojavila medicina. Pa i sama medicina crpi neke svoje korene iz magije i sujeverja.

Grci i Egipćani su u svojim hramovima sa krajnje sugestibilnim pacijentima praktikovali isceljenja putem sna, jednom vrstom hipnoze. Lekari-sveštenici su se u ono vreme smatrali „ljudima vrednijim od mnogo drugih”.

2. U Starom Zavetu

Religija je oduvek bila u tesnoj vezi sa bolesnima. O tome svedoče bolnice koje su crkve ustanovile. ... Telo i dušu je nemoguće razdvojiti. Religija i zdravlje čine neraskidivu celinu.⁶

Međutim, Jevreji Staroga Zaveta su bolest smatrali Božjom kaznom za greh, i kršenje njegovog zakona. Jobovi prijatelji su tvrdili kako je bolest rezultat potiskivanog greha, a rabin Jonatan je izjavio: „Bolest je posledica greha.”⁷ To bi značilo da je ozdravljenje od bolesti znak Božjeg oproštenja.

4. Emily Gardiner Neal, 1967: 7.

5. Leslie D. Weatherhead, 19.

6. John W. Drakeford, 1964: 207.

7. Weatherhead, 25.

3. U Novom Zavetu

Sa životom i misijom Isusa Hrista nastalo je novo doba. On je uvek imao u vidu celovitog čoveka. C. Hall naziva Bibliju najboljom knjigom slučajeva na području psihoterapije, te navodi da je Isus sledio princip Boga koji se opisuje kao onaj „koji isceljuje sve bolesti tvoje”. (Psalam 103,3)

Sinoptička evanđelja nas izveštavaju o Isusovoj službi isceljivanja; o autentičnim izveštajima istinskih izlečenja, koja su međutim, uvek samo popratni znaci njegovog glavnog dela, da izbavi ljude iz vlasti tame, i da ih dovede blizu sebe u zajedništvo sa sobom. Ta ozdravljenja su vidljivi znak skrivenih događaja.⁸

Isus je bio kod kuće u duhovnom svetu zahvaljujući svom odnosu sa Bogom. Čovek nije u pravu kada tvrdi da ne postoje nikakve druge sile u svemiru, aktivnih u isceljivanju, izuzev onih koje su rezultat naučnog istraživanja. One iznenađuju samo one sa ograničenom sposobnošću da shvate večne zakone. Međutim, Hrist nije učinio čudesa kako bi privukao pažnju na svoje sposobnosti, niti je želeo da dokaze da je božanskog porekla. Njegovi znaci su bili „prirodni izraz volje njegovog Oca, njegova želja za čovekovom dobrobiti”⁹.

Neznabožački svet je zanimalo jedino zdravo telo. Jevreji su smatrali bolest kaznom za greh. A Isusu nije stalo samo do izlečenja tela, već i do oproštenja greha kao glavne svrhe svoga poslanja. Celzus ga nije uzalud optuživao kao čoveka koji „privlači bolesne, bezumne i grešnike”. (ibid, str 37)

Jedinstvenost u Isusovoj službi isceljivanja bila je činjenica da je poznavao prirodu bolesnikovih teškoća i njihov uzrok, nasuprot mnogim „isceliteljima verom” koji svoj „talenat” koriste automatski. Neki autori su pokušavali da klasifikuju psihološke mehanizme kroz koje protiču duhovne stvarnosti. Dr. Drakeford citira: L. Weatherheadovu klasifikaciju Isusovih čudesa:

1. Onih u kojima kao da je u pitanju sugestija kao glavni mehanizam, kao u slučaju gubavog u Luki 5,12-14; ili čoveka kraj banje Betezde u Jovanu 5,1-18.

---

8. Dorothy Hoch, 1952: 19.

9. Weatherhead, 37.

2. Sugestija sa autosugestijom se koristila kod žene koja je болоvala od krvarenja (Mk 5,25).

3. Čuda u kojima je Isus upotrebio složenije tehnike.

4. Isceljenja u kojima je mentalni stav prijatelja i posmatrača stvorio psihičku atmosferu u kojoj je Hrist mogao da deluje moćnije. Za ovo nalazimo primer kćerke Sirofeničanke u Marku 7,24-30¹⁰.

Ipak, Weatherhead zaključuje svoje istraživanje sledećim rečima:

Mada je moguće uz pomoć psihološkog znanja otkriti mentalne mehanizme koje je ponekad koristio, zasigurno nije moguće smatrati čuda pukim psihoterapeutskim tretmanima... Psihološke teorije mogu da rasvetle, ali ne mogu da objasne Hristovo delo isceljivanja.¹¹

Prvi hrišćani su sledili primer svoga Gospoda. Čitamo pritužbe nekih savremenika: „Sada možemo da vidimo šta hrišćane čini tako moćnim neprijateljima naših bogova. Oni imaju bratsku ljubav prema strancima i prema bolesnima i prema siromašnima.” (ibid., str 72).

Neki autori ističu jednostavni izazov iscelitelja u Delima, ili pouzdano očekivanje pacijenta pri pomenu Isusovog imena i njegove sile.

Ipak, kasnije se veće poverenja stavljalo u metod tretmana, a malo u veru. Postepeno je Bog izostavljen. Tako su se razvile dve isceliteljske struje, mada obe potiču od Boga, ipak podeljene da se „sve do danas više nikada nisu ponovo ozbiljno ujedinile.”¹²

III RELIGIJSKO ISCELJIVANJE DANAS

Mi se protivimo bolesti na isti način kako se protivimo svemu što se protivi Božjem kraljevstvu. Tražimo fizičko ozdravljenje, jer verujemo da je Bog nameravao potpuno izbavljenje kako fizičkog tako i duhovnoga. Zar onda nije neobično da je istinit i sledeći iskaz?

Ne mogu da se setim da sam ikada sreo nekog evanđeoskog hrišćanina koji bi sumnjao u Božju sposobnost da izleči bolest bez ljudske medicinske pomoći. Zapravo, najaveći broj mojih prijatelja su se kad tad molili za bolesnike. Ipak se najveći broj hrišćana protivi božanskom isceljenju.¹³

10. Drakeford, 207.

11. Weatherhead, 69.

12. Isto, 88.

13. Peter Wagner, 197:121.

No, ako se ikada išta zloupotrebljavalo, ovo je slučaj sa božanskim isceljenjem takozvanih „iscelitelja verom”, da li je onda sama činjenica pogrešna? Da li je stvarno toliko superiornije „verovati” u potencijal staklenih cevčica, ili elektroda, a toliko primitivno i nenaučno „verovati” u silu koja se oslobađa u susretu sa Bogom?”¹⁴

Istina, postoje mnoge zloupotrebe u ime duhovnog isceljenja. No, predmet ovog rada je pokušaj da se što je moguće više prikažu neki psihološki aspekti ne-medicinskog isceljenja. Takođe stoji, da ono što ljudima u pasivnim krajevima sveta izgleda čudesno, za druge predstavlja prirodni proces, a ono što je natprirodno za nas će psiholozi ili lekari možda koliko sutra objasniti kao neka događanja zahvaljujući prirodnim zakonima.

1. Metodi isceljivanja

Savremeni razvoj nauke pokazuje u kolikoj meri mentalni faktori mogu da imaju upliv na bolest i možda će pokrenuti medicinu da sarađuje sa religijom kako smo to videli u prvom veku.

Iscelenje kroz molitvu – zastupnička molitva. Molitva nije isceljivanje slično nekoj duhovnoj masaži ili leku. Predmet molitve treba da bude potpuno sjedinjenje sa Bogom. Zdravlje će biti samo nuz-sredstvo, jer Bog ne koristi neko sredstvo za naše ciljeve; cilj je Bog; da dovede pacijenta u potpuni sklada sa Bogom.¹⁵

Molitva nije jednosmerna saradnja sa Bogom u cilju čovekovog ozdravljenja. U molitvi pacijent valja da pogrešnu reakciju zameni istinskom, koristeći pri tome autosugestiju, pozitivno razmišljanje, odbacivanje samosažaljenja i korištenje religijskog uvida i veru.

Članovi Odbora za duhovno isceljivanje, koje je imenovala Metodistička konferencija došla je do zaključka da makar pacijent bio i u besvesnom stanju i previše bolestan da zna da se neko za njega moli, nemoguće je ne verovati da molitve i ljubav velikog broja ljudi ne krene zahvaljujući nekom telepatiskom sredstvu, te da u pacijentu stvori neke promene koje rezultiraju zdravljem tela. Naravno, to se dešava u saradnji sa medicinom i operacijom i psihologijom (ibid., str 10).

Božja ljubav u ljudima kroz njih protiče drugima za koje se mole.

14. Weatherhead, 1953:24.

15. Weatherhead, 22

Upitan šta sa neodgovorenim molitvama, isti autor izjavljuje da Bog deluje u skladu sa večnim zakonima, mada su prilike različite, pa dolazi do zaključka: „Ja ne razumem na koji način X-zruci „pomažu” niti kako struja „leči”. Zašto onda da odustanemo od molitve?” (ibid., str 24.)

Polaganje ruku. Isus je koristio ovo sredstvo (Mk 16,8). I učenicima je obećao lekovitu silu polaganja ruku. Dodir propovednika „je simbol božanske ljubavi koja dolazi u kontakt sa ljudskom dušom. Susreću se Božja ljubav i ljudski odziv.”¹⁶ Pacijenta sa svoje strane treba da ima mentalni stav potpunog podčinjavanja Božjoj volji u svim prilikama, bio rezultat zdravlje ili bolest.

Čuda

Čudo je događaj koji počiva u zakonitosti kojom Bog vrši svoju svrhu izbavljenja oslobođanjem energija koje pripadaju višem nivou od bilo koje, koju poznajemo¹⁷

Proučavajućo isceljenja u Lurdu, Dr. A. Gerloff je pokušao da analizira psihičko stanje pacijenata. On kaže:

„Sva osećanja, razmišljanje i voljnost beznadežnog pacijenta ispunjavaju njegovu bolest. U njemu će se ipak uvek iznova buditi volja za životom, čežnja da bude zdrav i da živi aktivan život.”¹⁸

Dr Gerloff upoređuje ovo stanje sa hipnozom do koje se stiže na sličan način: koncentracijom i fiksacijom. Jedina razlika bi bila u tome da hipnoza vodi samo do fizičkog izlečenja; duh ostaje nedirnut. Kod iskrenog vernika se dodaje nada i vera u božansku pomoć putem molitve. Postoji jedno odano očekivnje, jedno psihološko stanje uzbuđenja koje se očekuje. Rezultat njegovog istraživanja glasi:

„Čuda slede zakone koje mi ne razumemo i ne možemo da ih dokučimo svojim umom.”¹⁹

Augustin je jednom davno rekao da se čuda stvaraju uz pomoć intenzivnog delovanja prirodnih sila koje koristi božanska sila.

16. Weatherhead, 136.

17. Weatherhead, 38.

18. Hans Gerloff, 1959, 27.

19. Gerloff, 25.

Zanimljiva je činjenica da je pentekostalna poruka naročito relevantna za proletarijat Latinske Amerike, jer se radi o poruci evanđelja koja istovremeno nudi i religijsko isceljenje. Za te ljude je luksuz da se razbole.

Kada ovakvi priprosti ljudi čuju da puka vera u Boga može da ima za rezultat isceljenje bez elektrokardiograma, receptata, injekcija, pa čak i bez fetiša, nije ni čudo da ih to privlači.²⁰

Misije isceljenja. Ličnosti uključene u misije isceljenja tvrde da su sva isceljenja duhovna isceljenja i neposredno delovanje Svetoga Božjega Duha nad čovekom kao duhovnim bićem.

Međutim, L. Weatherhead ističe nekoliko opasnosti vezanih za misije isceljivanja:

1. Preopasno se koristi sila sugestije
2. Često se leče samo simptomi
3. Korišteni metod je isti za sve pacijente
4. Greška zavođenja pacijenta i slušateljstva u pogledu na prirodu vere
5. U Novom Zavetu se ne nalazi neki autoritet za misije iscelivanja
6. Postoje uvek ljudi u nekom nezdravom emotivnom stanju koji žele senzaciju više nego što žele Boga
7. Kada ne dođe do isceljenja, može da dođe do zastrašujućeg masovnog straha i depresije.²¹ Pri praktikovanju isceljivanja fizičkih bolesti putem sugestivnog upliva i nesvesnog, hrišćanska nauka u prvom redu poriče da je Bog stvorio materiju, i kao drugo, izbavljenje pošto čovek nije odgovoran za materiju koja prijanja za njega; nadalje, da je sposoban da se sam oslobodi uz pomoć produhovljavanja svoje prirode. Bog i Hrist služe jedino kao njegove vođe do samo-savršenstva.²²

Neki drugi teolozi ne smatraju religijsko isceljivanje neposrednom Božjom intervencijom, već rezultatom treninga misli i transmisije misli.

Na nereću se sugestija često bavila simptomima a da pri tome nije odstranjen uzrok.

---

20. Wagner, 127.

21. Weatherhead, 200-201.

22. Hoch, 27.

2. Aspekt vere u iscelivanju

”Aspekt vere” je veoma vitalan u religijskom isceljivanju.

Pojedinac može za sebe da stvori bilo koje novo stanje ukoliko nauči kako da prilagodi svoje razmišljanje razmišljanju o beskonačnom, ono isto koje je koristio Tvorac da dovede svemir u postojanje.²³

Um zavisi od svoje atmosfere. To može da bude atmosfera pesimizma ili očaja, ali isto tako može da bude nova atmosfera nade i vere u oporavak. Vera nije neko slepo nešto. Ona poseduje silu da menja fizičko tkivo i da vraća zdravlje.

Pomoću vida i razuma moguće je kontaktirati i prepoznati fizičke i mentalne zakone Treći odeljak – duhovni zakoni – se pokreću putem tanane, nedodirljive duhovne percepcije, koja gleda vidljivi oblik kao prolaznu kuću u kojoj prebiva čovek, koji predstavlja ono trajno.²⁴

Pri duhovnom isceljivanju kod čoveka dotičemo jedan drugi svet, jednu duhovnu stvarnost. Znači, vera je aktuelna sila. Vera je gledanje stvari kako ih Boggleda. Vera će voditi pacijenta predanom očekivanju, bezrezervnom podčinjavanju Božjoj savršenoj volji sa rezultatom mira i radosti srca i uma i zajedništva sa Hristom. Veoma često će to rezultirati u procesu isceljenja.

Važna su terapeutska sugestija i drugi metodi sa rezultatom definitivne promene tkiva jer u u svim ovakvim slučajevima imamo konačne dokaze kontrole fizičkih procesa koji, mada nesvesno proizvedeni, mora da se smatraju prihičkim procesima.²⁵

IV ZAKLJUČAK

Nemoguće je objasniti čoveka kategorijama tela i uma. Mora da postoji nešto više. Zdravlje duha i duše zavisi od ispravnog odnosa prema svim drugim delovima ljudskog bića. „Zavisi od njegovog relevantnog okruženja; za hrišćanina je ime tog okruženja Bog koga je objavio Hrist...”²⁶

23. (Frederick Bailes, 195: 50.

24. Bailes, 53.

25. William McDougal, 1961: 126.

26. Weatherhead, 313.

Zavist, mržnja, loše raspoloženje su bolesti duše. Biblija ih naziva grehom. Oni će uticati na telo, jer čovek predstavlja jedinstvo a povrediti jedno, povrediće celokupnost.

Razdvojiti religiju od isceljivanja, značilo bi kao da nikada nisu bili u nekom vitalnom odnosu, a značilo bi da se najveći broj dela isceljivanja Isusa Hrista proglasi besmislicom. (ibid., str 315)

Pri istraživanju religijskog isceljivanja valja slediti osnovni ključ koji predlaže da naša čežnja za Bogom mora da prevazilazi našu glad za njegovim blagoslovima. Svi zreli hrišćani traže Boga radi njega samoga, a ne poradi njegovih znakova i čuda. Svojim pogrešnim stavom često blokiramo kanale Božje isceljujuće moći.

Stari koncept „tima za isceljivanje” je već odavno ponovo postao aktuelan, „ideja” u kojoj lekari, psihijatri i sveštena lica udružuju svoje različite talente za postizanja udruženog napada na bolest.²⁷ Pacijent će verovatnije doživeti isceljenje, kada propovednik saosećajno sasluša njegove probleme. Pomaganje pacijentu da promeni svoj stav prema nekome koji ga je povredio, da se iskreno suoči sa svojim udelom odgovornosti za ono što se dogodilo, pridobiti poverenje pacijenta, dići se iznad simptoma njegovih nevolja i doći do korena problema jeste „demarkaciona linija između psihijatrije i duhovnog savetovanja.” (ibid., str 10).

Glavni cilj za tim isceljenja treba da bude ponovno uspostavljanje integrisane ličnosti. Osećanje krivice, svesna ili nesvesna volja često vodi dezintegraciji ličnosti. Pacijenta valja vratiti do izmirenog uma sa Bogom. Nezdrave emocije mogu ponekad da budu uzrok bolesti tela i uma kao i duha. Ako se osećanja zamene zdravim stavom, to će pomoći pri ponovnom uspostavljanju integriteta. No, nije dovoljno samo otkriti krivicu kao psihogeni faktor bolesti; mora da sledi i sigurnost oprostjenja. Tada ispovest nije samo „preludium iscelenju; već predstavlja sama po sebi isceliteljskaom silaom”²⁸ Pacijent će verovatnije biti ponovo doveden do celovitosti kada ga leči duhovni-.medicinski tim koji je u stanju da posluži njegovoj sveukupnoj ličnosti.

Na taj način valja ova treća dimenzija isceljenja da ponovo dođe u žižu našeg savremenog društva, a hrišćani valja da se vrte evanđelju i da služe sveukupnom čoveku.

27. Hall, 4.

28. Gardines, 94.

Bez Boga ne možemo;
Bez nas, Bog neće.²⁹

CITIRANA DELA

Bailes, Frederick, The Healing Power of Balanced Emotions.

Los Angeles: Logos Press, 1952.

Drakeford, W. John, Psychology in Search of a Soul.

Nashville: Broadman Press, 1964.

Gardiner Neal, Emily. Where There's Smoke.

New York: Morehouse-Barlow Co. 1967.

Gerloff, Hans, Die Heilungen von Lourdes.

Buedingen: Verlag Welt und Wissen, 1959.

Hall, Clarence Wilbur. Spiritual Therapy. „Readers Digest”.

September 1959. Pleasantville: Readers Digest Association.

Hoch, Dorothee, Healing and Salvation.

London: SCM Press, LTD. 1958.

McDougal, William. Body and Mind.

Boston: Beacon Press, 1961.

Schwarz, Hans On the Way to the Future.

Minneapolis: Augsburg Publishing House, 1972.

Weatherhead, D. Leslie: Healing Through Prayer.

London: The Epsworth Press, 1953.

..... Psychology Religion and Healing.

Nashville – New York: Abingdon Press, 1952.

Wagner, Peter. Look Out the Pentecostals Are Coming.

Carol Stream: Creation House, 1973.

Summary

During his research the author comes to the conclusion that it is impossible to define a human being in categories of body and mind only. In religious healing it is vital to yearn after God primarily and not after his blessings.

KEY WORDS: Spiritual therapy, holistic.

---

29. Sv. Augustin, 10.

Mr. sc. Sergej Beuk
HRISTOLOŠKO – EKLISIOLOŠKE PARADIGME
PODUČAVANJA I VOĐSTVO SVETOG DUHA

Ljudsko biće, kroz svoju istorijsko – antropološku perspektivu, postojalo je i postojaće kao biće *odnosa*, kontinuiranih kulturno – civilizacijskih relacija i realizacija, ogledajući se kroz egzistencijalne nomenklature na dva paralelna koloseka: kroz komunikaciju sa drugim ljudskim bićima, definišući na taj način poziciju i ulogu koju preuzima na ovom svetu oblikovane stvarnosti, i kroz komunikaciju sa meta – realnošću – bogom ili bogovima, kroz koje istražuje tajne Neizrecivog. Drevni sumerski epovi, egipatska sakralna arhitektura i antička mitologija predstavljaju potragu, putovanje za onim što uporno izmiče: za Bogom kao apsolutnim osmisliateljem svega! Sa svoje strane, veliki umovi kakvi su Platon, sa idejom dobra, i Aristotel, sa idejom Nepokretnog Pokretača, da navedemo samo najmarkantnije, pokušali su da daju odgovor na isto pitanje. Zoroasterska dualistička teologija, budistička spekulativna psihologija i taoistička mudrost oslikavaju pripremu Duha čovečanstva koji će svoj krešćendo doživeti u objavi Boga Živoga, u osobi Isusa Hrista, Spasioca sveta. Imam utisak da se celokupna tvorevina kretala ka tom istorijskom ali i meta – istorijskom događaju: objavi Evandjelja!

Crkva u vreme apostolskih učenika i patrističkog perioda, prepoznala je svoju ulogu a ona glasi: uvođenje kreacije u okvire Božijeg obećanja, kroz Mesiju i njegovu spasonosnu Žrtvu. Istorija Crkve je, zapravo, istorija prepoznatosti već pomenutog *odnosa* bića koje hrli ka samoprevazilaženju Bogom, i Boga, koji kao Sve – biće celokupnost prevazilazi Sobom. Ma kakve boje na platno života nanosili, Hrist je okvir u kome se tajna večnosti odigrava. Zbog svega toga, Crkva je dužna da pruži primer *kako* se do Carstva Božijeg sme i može doći.

Psiko – socijalni aspekti hrišćanskog vođe

Kada bih u jednoj jedinoj reči opisao psihološku osobinu bez koje hrišćanski vođa ne bi bio moguć, ta reč bi bila *empatija*. Ona označava čitav spektar osećanja i delovanja, koje osoba mora posedovati, da bi sa sigurnošću

vodila brod Crkve okeanom neizvesnosti i mnogobrojnih iskušenja. Hrišćanski vođa ne razrešava samo nastale probleme među vernicima, već on, uistinu, prepuštajući se vođstvu Hrista, postaje kao svako od njih – postaje onaj drugi u živućem dijalogu sa sobom. Takođe, veoma važna osobina je i *intuicija*, kroz koju hrišćanski lider može koraknuti u susret onima kojima je spiritualna pomoć neophodna.

Vođa je uvek okrenut ka grupi, ka mnjenju, usmeravajući ga ka željenom cilju. Time determinira i aktualizuje volju Božiju ali i potvrđuje da Bog deluje uvek kroz *akt* pojedinca i grupe, kroz zajedničku viziju kojom se celokupnost Crkve egzistencijalizuje do potencijalnosti Carstva Božijeg.

Psiho – socijalni kapacitet hrišćanskog vođe uvek i samo zavisi od punine Svetog Duha u njemu, da bi kroz Svetog Sina ispunio Volju Oca. Antropološki, vođa je kompletno ljudsko biće, dok teološki predstavlja činjenicu izuzetnosti Božijeg zakona u istom tom biću i njegovoj ličnoj neponovljivosti. On je svojom verom vanredni motivator i stabilizator grupnog jedinstva na čijem čelu stoji, snažno odišući optimizmom i istinoljubivošću.

Mogućnost samorealizacije kroz primanje Hrista

Celokupnost osobina ličnosti hrišćanskog vođe ima odlučujući uticaj na važnost promene kod svakog vernika koji teži vrlini i milosti, koja se očituje kao primanje, rađanje Hrista u svakom istinski živućem pojedincu. Primanje Hrista ima i svoj impersonalni karakter, jer Bog ljudsko biće u svemu prevazilazi ali isto to biće, kroz Gospoda, kontinuirano teži samoprevazilaženju tako da hrišćanski vođa mora umeti perceptirati individualne mogućnosti ličnosti ali i snagu volje Božje u određenom, datom subjektu, da bi do samoaktualizacije putem Hrista uopšte došlo. Prepoznatost ličnosti u Hristu potvrđuje Vođa rečima: „Čudo je moguće. Veruj!” To je ugaoni kamen unije Boga i ljudi koji priznaje Crkva. Hrišćanski vođa sprovodi Evanđelje ljubavi davanjem sebe zarad *parusijskog* iščekivanja Slave hiljadugodišnjeg Carstva ali i pripremajući svakog člana Zajednice da eshatološka odgovornost počinje ovde i sada, i traje do u večnost obećanoga Raja. Smatram da samorealizacija može biti autentična jedino kroz primanje autentičnog i objavljenog Boga. Integritet takvog iskustva veru čini realnom a pojedinca ostvarenim.

Hrišćanski vođa kao učitelj

Najbolji primer Vođe koji podučava je sam Hrist. U srpskom prevodu Novog zaveta reč „učitelj”, kojom se Gospod imenuje, pojavljuje se 51 put, što, neosporno dokazuje da je Isus sebe smatrao Učiteljem, savetnikom i edukatorom. Evanđelje nam prenosi da je Gospod podučavao svuda: u sinagogama, u gradovima, u prirodi, jednom rečju, tamo gde je to bilo moguće. Pozivao je i apostole da podučavaju i šire Njegovu Božansku Reč glasom, pojavom i životnim primerom. Apostol Pavle, nakon obraćenja, pozivao je Vođe prvih Crkava da javno podučavaju i usmeravaju vernike. Analizirajući Pavlove poslanice i njegovu teologiju, zaključujem da svako obraćanje poseduje međuzavisan katehetski karakter, sa jasnim socijalnim i pedagoškim osobinama, na kojima se Crkva kasnijih vekova doktrinarno usavršavala. Međutim, Pismo upozorava i na lažne učitelje i njihova učenja. Isus, Jovan i Pavle, svako na svoj prepoznatljiv način, iznose jednu činjenicu: istinu, u korak, progoni i laž! Istoriju Crkve karakteriše i njena borba s jeretizmom svih oblika i nijansi a današnje doba, toga smo svedoci, odlikuje ne samo desakralizacija života već i scijentizacija *događaja* duha – bez tajne, bez samilosti i bez Boga.

Hrišćanski vođa, sada više nego ikada, primoran je da podučava vernike kako da ne upadnu u stupicu svetskog i kako da poruke Pisma prilagodi savremenom ljudskom biću koje od svekolike vreve ne uspeva da čuje Gospoda u sebi. Istinski Vođa je Istinski učitelj: on podučava Crkvenost ali i od Crkve uči, uzima i daje.

Hristološke paradigme podučavanja

Ako želimo da spoznamo hristološke paradigme učenja i podučavanja moramo početi od Evanđelja, uzimajući u obzir celokupno naučavanje Starog zaveta čija se pedagoška poruka u Novom ogleđa i ispunjava. *Matej* predstavlja Učitelja Isusa kao onog koji zna gde se rod spasenih upućuje, koji poučava tajnu života večnog i koji ne pravi razliku među ljudima propovedajući bratstvo. Pored navedenog, *Marko* i *Luka* prenose Hristove reči da nema učenika nad Učiteljem i da Hrist poznaje znake poslednjeg vremena. U Jovanovom Evanđelju, Isus potvrđuje da je i Učitelj ali i Gospod. *Pavle*, utvrđujući darove Svetog Duha, učitelje pominje odmah nakon

apostola i proroka, podsećajući da učitelji moraju neprekidno sebe same hraniti Rečju Božijom koja je jedini izvor istinitosti Objave. Kroz ovaj kratak pregled vidimo da podučavanje postoji samo kao interakcija i izraz najdublje potrebe prve Crkve da se originalnost i svedočanstvo poruke očuva u svom neokrnjenom vidu. Hristocentrično podučavanje je bogočovečnost na primeru i u praksi.

Eklisiološke paradigme podučavanja

Podučavanje Crkva razume kao kontinuirano sticanje znanja, veština i navika u pravcu stvaranja autonomne i od Boga slobodne ličnosti koja ume da odgovori izazovima savremenog društva. Bez Crkve nema hrišćanskog obrazovanja, odnosno, bez planskog i sistemskog programiranja pedagoških sadržaja od strane hrišćanskih psihologa, savetnika i učitelja nema ni, u Evandeoskom smislu, kompleksnog i sintetički orjentisanog podučavanja mladih. Uzimajući u obzir faktore ljudskog razvoja koje je definisala psihologija ličnosti kao i teorije razvojne psihologije, Crkva razume podučavanje kao: (1) sveukupnost aktivnosti socijalno – eklisioloških normi kao celine, (2) specifičnu delatnost u kojoj vera ima značajan uticaj, (3) istorijsko – civilizacijsku potrebu ljudskih bića i (4) specifičan vid komunikacije. Interpersonalnost i interaktivnost u okviru procesa podučavanja krucijalan je za Crkvu jer se na taj način utvrđuje pravac i cilj hrišćanske poruke koja osigurava trajnost i izvesnost Božije objave.

Hrišćanski vođa, ne samo kroz organizaciju nedeljnih škola i učestvovanje u radu hrišćanskih škola, seminara i fakulteta, već i kroz svaku svoju propoved dokazuje da svaki vođa mora biti i uspešan učitelj i organizator radi što boljih rezultata utvrđenosti u veri i moralu pripadnika Crkve.

Još dva faktora su veoma važna kada govorimo o eklisiološkim edukacionim paradigmama a koje hrišćanski vođa mora imati u vidu. To su pedagoški uticaj hrišćanske porodice, gde se sa Gospodom dete prvi put upoznaje i pedagoški značaj molitve koja dete usmerava ka emocionalnoj otvorenosti i samorazvoju. Hrišćanski vođa je *savetnik* koji u svakom trenutku zna šta je za pojedinca i grupu najbolje rešenje koje dovodi do rezultata na ličnom i opštem planu. Realizovan pojedinac u Crkvi potvrđuje

smisao postojanja hrišćanskog poučavanja i hrišćanski vođa to najbolje razume.

Vođstvo Svetog Duha

Bog je, kroz istoriju, Crkvi predao darove koji su služili i koji i danas služe za izgradnju razumevanja misije ljubavi Živog Tvorca prema ljudima i čitavom univerzumu. Funkcionalizam Crkve, njen spoljašnji i unutrašnji život, obezbeđen je kroz taj poklon, kroz taj nezasluženi dar. Sveti Duh upućuje poziv za dužnosti u učiteljskoj službi koja će hrišćane dovesti do duhovne izgradnje i afektivne zrelosti, koje su neophodne za svedočenje o jedinstvu vere u Gospodu Isusu Hristu. Pravilnim hrišćanskim podučavanjem, Crkva ostaje zaštićena od lažnih učenja i učitelja, i kontinuirano uspostavlja, obnavlja i održava vezu na relaciji: Evanđeoska poruka, katehetsko prilagođavanje poruke i sprovođenje te poruke u savremenoj socijalnoj stvarnosti. Upravo ta i takva stvarnost uslovljava učitelja da vođstvo Svetog Duha, preko dara podučavanja, usmeri i ka uvođenju mladih u etičke norme, pedagoške standarde i socijalne uloge. Učitelj je, zapravo, hrišćanski vođa dece i mladih. Međutim, dar Svetog Duha jeste neophodan ali ne i dovoljan uslov pravilnog podučavanja. Učitelj ima obavezu da svoj život podredi disciplini permanentnog učenja i usavršavanja. U nedeljnoj školi on je učitelj i medijator, u hrišćanskoj školi je planer hrišćanskog *curriculum* – a, uz teorijsko znanje o informatičko – kibernetičkom programiranju nastavnog procesa, kao i savetnik i realizator, dok je u Crkvi teolog i vođa mladih na putu samospoznaje. No, koja god bila njegova uloga, uvek je spreman. Spreman u budnosti!

Učitelja razumem kao hrišćanskog vođu zbog njegovog talenta da Dar podučavanja pretvori u služenje Bogu.

Svaki hrišćanski vođa jeste i učitelj ali i obrnuto, hrišćanski učitelj mora posedovati osobine vođe. Jedino takva etiologija obezbeđuje Evanđeoski *praxis*.

Zato, bivajmo vođeni u Bogu podučavajući i podučavajmo se od Boga vođeni.

Ka Svetom Duhu.

SUMMARY

Autor ovim tekstom želi da naglasi praktičnu vezu hristološko – eklisioloških paradigmi podučavanja koja svoje ishodište imaju u Crkvi i vođstva Svetog Duha koji je temeljni uslov svake hrišćanske pouke. Opisani odnos obezbeđuje teološku validnost Evanđeoske poruke, katehetsko prilagođavanje takve poruke mladima i stvaranje neophodnih socijalnih uslova za sprovođenje date poruke u život. Preko neophodnih osobina ličnosti, kao što su empatija i intuicija, hrišćanski učitelj postaje vođa mladih i uzor za celokupnu zajednicu dece i odraslih u Crkvi.

The aim of this essay is to assert a practical connection of Christian-Ecclesiological paradigms with the leadership of the Holy Spirit, which is a prerequisite of any Christian education. This connection provides theological validity for the evangelic message, catechistic adjustment of this message to the young and creation of necessary social conditions for practicing such teaching in every day life. By displaying character traits such as empathy and intuition, a Christian teacher becomes a leader of the young and a living example for the whole Church community.

Mr. sc. Srđan Sremac

SVETOPISAMSKA PARADIGMA OBRAĆENJA¹

*A ne znaš da dobrotu Božja
hoće da te vodi k obraćenju?*

Rim 2:4

*Pokajanje je lek kojim se gasi greh,
dar neba, izvanredna vrlina,
milost koja prevazilazi snagu zakona*

Jovan Zlatousti

Od početka čovečanstva, od trenutka sticanja i posedovanja svesti o sebi, čovek pokušava da se odredi, zauzme stav o svetu, životu, o svom položaju u univerzumu i istoriji, o svojoj sreći i smislu. On postavlja sebi nezaobilazno pitanje: šta je temelj koji omogućava, ujedinjuje i osmišljava mnoštvo svega postojećeg? Teži da pronikne u smisao i ispravan način vlastitog postojanja. Ima neutoljivu čežnju za nečim Višim. Želi da se odlepi od zemlje, raskine spone tela i dotakne delić Neba. U univerzumu je čovek stvoren, u njega se vraća. On je jedini toga svestan. Duboko prožet žudnjom za onostranim, Avgustin piše u svojim *Ispovestima* „jer si nas stvorio za sebe, i nemirno je srce naše dok se ne smiri u tebi.”² Još jedan dokaz ljudske potrebe za Bogom, dat nam je kroz pero čuvenog rimskog filozofa Plutarha iz Heroneje koji piše „Obidite sve zemlje, naći ćete ljude bez kuća i gradova, bez odela i obuće. Ali nigde nećete naći narod bez vere u Boga i u duhovni svet, niti grad bez bogomolje i sa stanovnicima koji se bave bogoslužjenjem.”³

Ovo dokazuje da je ljudska duša *anima naturaliter religiosa* (duša je po prirodi religiozna). Čovek je u svojoj suštini, i to duhovnoj, *homo religiosus*. Na samom početku treba istaći da u korenu svakog religioznog identiteta stoji obraćenje. Nesumljivo da je Bog saznao čoveka tako da bi on mogao da doživi obraćenje, doživljaj koji je potresan i revolucionaran. To je životno-menjajuća pojava koja ide do dubine ljudske duše i iz korena menja njene

1. Članak je preuzet iz knjige Srđana Sremca, *Fenomenologija konverzije* u izdanju Centra za empirijska istraživanja religije i Teološkog fakulteta-Novog Sada, Novi Sad, 2007. godine, str. 83-109.
2. Avgustin, 2002: 7.
3. Jerotić, 1994: 143.

osnove, iz kojih polaze sve svesne pojave. Konverzijom se ostvaruje integracija čitave ljudske osobnosti. Zato se može reći da je obraćenje Božiji odgovor na čovekovu potrebu. Čovek kao ličnost postaje celovito i svrhovito biće. Tu on uspostavlja dijalog sa Apsolutnim, otkriva neistraživu dubinu, odsjaj Božijeg lika u sebi. Iskustvom obraćenja se postiže sinteza konačnog i beskonačnog. Tada nestvoreni Bog i stvoreni čovek, mogu da imaju zajednički način postojanja, uzajamnost ljubavi koja se odvija u dva smera: od Boga ka čoveku i od čoveka ka Bogu.

U ovom radu želim da govorim o biblijskoj paradigmi obraćenja. Metaforičan jezik i figurativni način razmišljanja i definisanje ideja u biblijskom vremenu ne dozvoljava precizno definisanje samih pojmova. Zato biblijski diskurs nije naučan u najužem smislu te reči, jer neke reči imaju višestruko značenje te se stoga javlja problem definisanja samog pojma obraćenja. Međutim, upravo takav simboličan jezik Biblije puno je rečitiji i sadržajniji nego što bi ga se moglo diskursivnom metodom racionalno „protumačiti”. Hermeneutička metoda kojom se ovde koristim, jasno dokazuje da je obraćenje u biblijskom smislu *dinamičan proces spasenja* (nanovorođenje – obraćenje – posvećenje) koji označava natprirodnu promenu uma, života i duhovno zajedništvo s Bogom. Obraćenje kao proces spasenja prožima ljudsku egzistenciju u svim aspektima života i razvoja.

Pažljivo proučavanje svetopisamskih tekstova spontano navodi na zaključak da: Bog poziva ljude u zajedništvo s njim. „U početku stvori Bog” (1 Mojs 1:1), su prve reči Biblije, koje nam obezbeđuju ključ za razumevanje sveukupnog Pisma. One nam otkrivaju da je vera Svetog pisma vera u kojoj je Bog pokretač. Raspeti upućuje poziv svakom čoveku da postane dete Božije. Poziv koji očekuje odziv! Jedini ispravan odgovor na taj poziv sastoji se u *pokajanju i obraćenju*. To je razlog zašto pokajanje i obraćenje zauzimaju bitno mesto u biblijskoj objavi. Obraćenje je temeljni zahtev Evanđelja. Nanovorođena osoba mora biti *evanđeoska osoba* - osoba dovedena do pokajanja, oblikovana Evanđeljem i osoba prožeta verom.

Puno svetla u ispravno razumevanje obraćenja unosi Sveto pismo. Ono je neiscrpno kao predmet psiholoških opservacija jer nosi u sebi mnoštvo psiholoških iskustava najdubljih umova, kao i božansko nadahnuće. Stoga ću u svetlu svetopisamske objave pokušati da artikulišem šta je to

obraćenje, kakav je to proces, koja je uloga Boga a koja čoveka.⁴ Polazna tačka i ispravnost poimanja obraćenja sastoji se u razumevanju biblijskih tekstova koji se bave ovim pojmom.

Reči kojim se izražavaju pojmovi obraćenje i pokajanje stekle su svoje značenje produbljivanjem pojma greha. U Starom zavetu za obraćenje se najčešće upotrebljava pojam *šub* (*shubh*) kojim se označava povratak, vraćanje, promena puta i obnova. Ustvari, „*starozavetna teologija obraćenja* - splekana oko riječi *šub* - izvorna je podloga na kojoj je izrastao novozavjetni pojam metanoje.”⁵ U svom religijskom smislu taj izraz označava potpun preokret, odvrtačenje od nečega i priklanjanje nečemu. Ovom glagolu pripada i momenat ponavljanja. Prema tome, obraćenje, u teološkom smislu, znači odvrtačenje, prilazanje, povratak, ono označava trajni čin čitavog čoveka, u kojem on ostavlja dosadašnji pogrešan smer vlastitog životnog puta, okreće se Bogu i vraća se istinskom odnosu sa Bogom. Stoga, sama suština obraćenja uključuje *promenu ponašanja*.⁶ Još jedan pojam koji se koristi u Starom zavetu za obraćenje je reč *nacham*, koja služi za iskazivanje dubokog osećanja tuge (*niphal*) ili olakšanja (*piel*). *Niphal* stoji u značenju pokajati se, a to pokajanje je često praćeno promenom plana akcije, dok u reči *piel* označava utehu ili utešiti samog sebe. Kao odredište pokajanja *nacham* se ne koristi samo za čoveka, već i za Boga (1 Mojs 6:6-7; Isa 32:14; Sud 2:18; 1 Sam 15:11).⁷

U Novom zavetu, reč *epistrophe* se prevodi rečju obraćenje. Zapravo, postoje tri srodne grupe reči koje iskazuju koncept obraćenja: *epistrepho*, *metanoeo* i *metamelomai*. Prve dve grupe reči su slične u svom prenošenju ideje okretanja, promene smeru. Kao što sam rekao, ideja okretanja je

4. U radu ću koristiti termin *obraćenje* a ne *konverzija* jer bolje odražava samu prirodu obraćenja kao procesa koji se odvija u prostoru i vremenu, te podrazumeva aktivni dijalog i odnos Boga i čoveka. Obraćanje je u svojoj suštini relaciono: ono pomiruje čoveka grešnika ne samo s Bogom, nego i sa samim sobom i drugima. Jer čovek samo u dijalogu s Bogom i drugima susreće istinu o samom sebi.

5. Duda, 1990: 63.

6. Promena ponašanja je promena stanja, dinamike, strukture ličnosti, motiva i celokupnog koncepta života u svim svojim složenim aspektima (emocionalnom, kognitivnom, moralnom i duhovnom).

7. Vidi: Berhof, 1991: 480.

osnovna misao koncepta obraćenja.⁸ Međutim, postoje neke bitne razlike između ovih grupa reči. *Epistropho* je širi pojam; on definiše samo aktuelno kretanje. *Epistropho* uključuje, kako pokajanje, (*metanoeo*) tako i veru (*pistis*). Dok je *metanoeo* mnogo usredsređenija reč. Ona označava odluku da se neka osoba *promeni*. *Metanoeo* mora da se udruži s verom (*pistis*) kako bi se ostvarila *epistrophe*.

Treća grupa reči *metamelomai* označava osećanje žalosti osobe zbog grešaka. Usredsređuje se na prošli greh, grešku, dug ili promašaj, te se povezuje s konceptom pokajanja. U Bibliji ova reč ima manje veze sa samom konverzijom koliko druge dve grupe reči. Pri egzezezi biblijskih tekstova treba imati u vidu sva tri navedena aspekta obraćenja. Oni se, doduše, razlikuju ali i nadopunjuju.⁹

Shubh

Biblijske egzegete upozoravaju na to da se novozavetni termini *metanoeo*, *metamelomai* i *epistropho* rečnički uklapaju u tadašnji grčki jezik, ali im je sadržaj sasvim specifičan, biblijski i kao takav se nadovezuje na rabinski izraz koji se, pak, oslanja na starozavetnu proročku misao spletenu oko najrazličitijih modaliteta korena glagola *šub* (*shubh*). *Šub* se preko 1050 puta javlja u Starom zavetu. Zapravo, ona je dvanaesti najučestaliji glagol koji se upotrebljava u Starom zavetu. Označava: „promenu puta, povratak (*qal*), vraćanje, obnovu (*hiph*)”¹⁰. Najčešće se, u običnom smislu, koristi za fizičko kretanje, kao u Ruti 1: 16: „Ne nagovaraj me da te ostavim i da se od tebe okrenem” (*lashuv*).¹¹ „U svom specifičnom teološkom značenju javlja se oko

8. Ovde se vidi progresija obraćenja kao procesa okretanja, pomicanja prema nečemu (u ovom slučaju prema Bogu) čiji je smer određen staništem subjekta i njegovim ciljevima.

9. U Jeruzalemskoj Bibliji izraz obraćenje se objašnjava sledećim rečima: „*Metanoein* doslovno znači promijeniti mišljenje i odreći se grijeha i „kajati se”. To žaljenje zbog prošlosti obično prati „obraćenje” (grč. glagol *epistrephein*) kojim se čovek okreće Bogu te počinje novi život. Ta se dva gledišta događanja u ljudskoj duši uzajamno dopunjuju, ali se uvijek ne razlikuju uporabom riječi (usp. Dj 2,38+; 3,19+). Kajanje i obraćenje nužni su uvjet za dobivanje spasenja koje donosi kraljevstvo Božje. Poziv na kajanje koje upućuje Ivan Krstitelj (usp. još Dj 13,24; 19,4) ponavlja i Isus (Mt 4,17p; Lk 5,32; 13,3.5), onda i učenici (Mt 6,12; Lk 24,47) te Pavao (Dj 20,21; 26,20)”. Jeruzalemska Biblija, 2003: 1395.

10. Laubach, 1986: 354.

11. Prevod Biblije: Lujo Bakotić.

120 puta: okrenuti se, vratiti se, biti obraćen, doneti natrag, u smislu promene ponašanja i vraćanja živom Bogu¹². Primer za ovu upotrebu se nalazi u Isaiji 55:7:

Nek bezbožnik put svoj ostavi
i zlikovac naume svoje.
Nek se *vрати* Gospodu
koji će mu se smilovati.¹³

Kada se koristi u teološkom smislu pojam *šub* nosi bogato značenje. Prirodu okretanja opisuje kao okretanje *od* (Jer 18:8) zla *ka* Bogu (Mal 3:7); poticaj za okretanja potiče od Boga (Jer 31:18; Plač 5:21), premda ljudsko biće može da mu se odupre (Os 5:4); rezultat okretanja je oprostjenje (Is 55:7), oprostena kazna (Jona 3:9sl), prosperitet i plodnost (Os 14:5sl) i život (Jez 33:14sl); rezultat neokretanja je propast (Am 4:6-8; Os 11:5; 1 Car 9:6-9) i smrt (Jez 33:9,11); poziv dolazi, kako narodu (Jona 3:10; 5 Mojs 4:30-31; Os 3:5; Mal 4:5; Jez 11:19; 36:26sl, 37:14), tako i pojedincima (2 Car 23:25; Jer 32:31sl.; Jez18:30-31). Istorijske knjige Starog zaveta uvek pozivaju na obraćenje Izraela kao nacije. Ovde dolazi do izražaja tzv. društveno značenje obraćenja – pokajanja. Pokajnički obredi Starog zaveta ne odražavaju samo zajedničku svest o gresima, nego naglašavaju i okolnost pripadanja Božijem narodu.¹⁴ Ali zato proroci, posebno Jeremija i Jezekilj, naglašavaju potrebu individualnog obraćenja.

Kada se reč *šub* koristi, kako u rabskom tako i u helenističkom judaizmu, zadržava starozavetni smisao. Međutim, na ovoj tački postoji jedna zanimljiva varijacija: u kumranskoj zajednici se reč shvatala kao priznanje da se neko „obratio”; „okretanje” se definisalo kao okretanje od zla (kao u SZ) prema Mojsijevom zakonu (a ne Bogu kao u SZ). Članovi zajednice su se nazivali „oni koji su se okretali od prestupa”¹⁵.

Starozavetna *teologija obraćenja* se najviše očituje u proročkoj literaturi. Stoga ću ovde da prezentujem stavove samo nekih od proroka koji govore o obraćenju: Jeremiju, Jezekilja, Osiju, Isaiju i Joila.

Starozavetni pojam *šub* je najbolje razvio prorok Jeremija, koji je po svemu sudeći, „doktor obraćenja” kako ga Bonaventura Duda, s pravom,

12. Laubach, 1986: 354.

13. Prevod Biblije: Kršćanska sadašnjost.

14. Vidi: Duda, 1969: 10.

15. Laubach, 1986: 355.

naziva. Jeremija upotrebljava 29 puta jevrejski koren reči *šub*. Kod njega je ovaj izraz pojačan predlozima *od* i *ka* (npr. obratiti se *od* idola *ka* Bogu). Mnogi bibličari smatraju da je *šub* tipično Jeremijin pojam koji je skovan u određenom istorijskom kontekstu. Jeremija je neumorno propovedao *šub* celog svog života (25:3). Od rane mladosti on je bio aktivan u religijskoj obnovi za vreme vladavine pobožnog kralja Josije. Nedugo potom, Jeremija je doživeo neslavni pad Judeje: politički, moralni, religiozni za vreme invazije kralja Navuhodonozora i mučnog vavilonskog sužanjstva. U tim okolnostima skovana je ideja glagola *šub*-odvratiti se *od* Jahve i biti prognan u ropstvo i vratiti se (obratiti se) *ka* Jahvi, što znači vratiti se iz progonstva.¹⁶ Poput ostalih proroka i Jeremija upotrebljava sliku Jahve kao vernog Zaručnika, i Izraela kao nevernu zaručnicu koja u želji da se emancipuje, napušta svog Gospodara i predaje se drugima (3:1-4:3). Ako se opet *vratiti* svom Mužu, Jahvi, on će je osloboditi i sklopiti novi savez (gl. 30-31). I opet je Jahve taj koji ima inicijativu; njegovo oprostjenje prethodi Izraelovom obraćenju. Na Božijoj strani uvek je ostala inicijativa ljubavi, praštanja i spasenja, dok je na čovekovoj strani inicijativa grešnog čina, neposlušnosti i odmetništva. Ipak, nikada čovekova grešnost nije nadvladala Božiju dobrotu i ljubav. Jer, Božija ljubav nikad ne prestaje (1 Kor 13:8), ona je trajna i večna (Ps 136). Ljubav i dobrota kojoj se čovek uvek može *vratiti*, jer, „dobrota Božija hoće da te vodi k *obraćenju*” (Rim 2:4). „I *vratiti* i *obratiti se* i *obnoviti*-sve se to izriče modalitetima korijena *šub* kojemu je Jeremija iscrpeo sve virtualnosti.”¹⁷

Treba istaći i to da Jeremijino prorokovanje označava „novo razdoblje starozavetne religioznosti u pravcu pounutrašnjenja i poosobljenja religioznosti u svem rasponu, dakle i u shvaćanju grijeha i obraćenja.”¹⁸ Jeremija je shvatio i „iskusio da su i najbolje namjerene narodne reforme bezuspešne ako ne uključe obraćenje pojedinca. Zato proroci prije Jeremije naglašavaju više narodno obraćenje, a Jeremija, da bi se obistinilo obraćenje naroda, ističe obraćenje pojedinca.”¹⁹ Stoga, i dalje odzvanja snažan Jeremijin poziv- *Neka se svaki obrati od zla puta svojega!* (18:11; 25:5; 26:3; 36:37). On je oštro kritikovao svaku spoljašnju, obrednu i ritualnu religioznost, koja se

16. Vidi: Duda, 1990: 64.

17. Isto, 64.

18. Isto, 65.

19. Isto, 65.

očituje samo u spoljašnjim delima. Za Jeremiju problem obraćenja je problem iskrenosti i čistote čovekovog srca. Stoga, takvo „obraćenje nije antropocentrično ni imanentno; ono je teocentrično, bogousmjereno: vraćanje k Jahvi, k Savezu Jahvinu. Obraćenje u tom smislu znači novi, cjelovito založeni stav prema Bogu, čemu smjeraju i odakle izviru svi drugi vidovi prave „pokore.“²⁰

Jezekilj i drugi proroci posle sužanjstva ne propovedaju, toliko, obraćenje Savezu, koliko obraćenje Zakonu. Naravno, kontekst izgovaranja poruke je zahtevao obraćenje Zakonu. Ali, ovde se menja samo forma, dok je suština poruke ista. Jezekiljeva poruka se savršeno uklapa sa Jeremijinom: o novom savezu i novom srcu (Jez 36:26; Jer 31:33; Ps 51:10-12). Zbog života u progonstvu Jezekiljova poruka posebno naglašava obraćenje, kao razlikovanje od paganskog sveta.

Prorok Božije ljubavi Osija, upotrebljava 24 puta jevrejski koren *šub*. Koristi ga i u negativnom i u pozitivnom kontekstu. Osija upućuje poziv nevernoj zaručnici Izraelu da se *obrati i vrati* svome Gospodar. On prebacuje narodu nesposobnost za obraćenje, koje samo Jahve može da donese svojim sudom (Os 14). „On će domamiti Izraela u pustinju početka, da bi ga odvratio od njegovih političkih (Asur) i kulturnih (služenje Baalu) ljubavnika i – što je po izraelskom bračnom pravu nečuveno – vratio ga k sebi kao čoveku „prve ljubavi“ (Os 2).“²¹ Stoga, „taj povratak treba biti autentičan a ne lažan; očituje se ne u nekoj apstraktnoj religioznosti nego u moralnom i teološkom angažmanu.“²² Osija ističe da je Bog taj koji prvi prilazi svom narodu, oprašta mu krivicu i greh, dok narod, sa druge strane, treba da se drži smerno zapovesti i ima pouzdanje u svog Boga.

Prorok Isaija predstavlja Jahvu Boga kao vernog partnera (Kralja) Saveza koji briše grehe izabranog naroda, jer je zapao u vavilonsko ropstvo. Jahve obećava narodu da će ga voditi putem mira i prosperiteta ako mu ovaj bude veran i ako se bude držao njegovih zapovesti. Stoga, događaj povratka iz vavilonskog ropstva treba posmatrati kao znak Jahvine vernosti svom nevernom narodu.²³

20. Isto, 66.

21. Zenger, 1997: 253.

22. Perković, 2000: 33.

23. Vidi: Isto, 34.

Prorok Joil je, takođe, pozivao narod na korenito obraćenje, napominjući da je moguće preći iz grešnog stanja u stanje milosti i blagoslova. Jer je Gospod Bog „milostiv i sažaljiv, spor na gnev i obilan milosrđem i žali zbog zla.” (Jl 2:13). Njegova dobrota i milosrđe prethode obraćenju. Budući da Bog nije neveran samom sebi i da nikad nije odustao od svog saveza, u Starom zavetu je postojao čitav niz obreda u kojima se moli za oprostaj. Obraćenje se očituje u zalaganju kroz post (Sud 20:26), pokajanje, razdiranje haljina, leganje u pepeo (Is 58:5), molitvu, javno priznavanje greha (Sud 10:10; 1 Sam 7:6), obredna pranja i žrtve pomirenja (4 Mojs 16:6-15). Sve su to bili, više ili manje, institucionalizovani pokazatelji povratka Bogu i njegovom savezu. Takođe, i Joil je govorio da čovek ne sme da se zaustavi samo na spoljašnjem izrazu religioznosti a da zaboravi unutrašnji smisao obreda, odnosno unutrašnju transformaciju svog grešnog stanja. Zato se i Joil pridružuje ostalim prorocima i propoveda o obraćenju kao o „obrezanju” srca, traženju istine i pravednosti.

Nakon sužanjstva, radikalnu poruku unutarnjeg obraćenja naglašavao je Zaharija, dok je Malahijina poruka bila usmerena na odvracanje od kršenja pojedinih Božijih propisa. Jona je naglašavao univerzalnost obraćenja.

Javna molitva Psalma 80: 4,8,20 najbolje oslikava starozavetnu ideju obraćenja rečima: „*Hâšîbenû-Vrati nas!-Obrati nas!-Obnovi nas!*”²⁴

Stari zavet je, korak po korak, razvijao ideju obraćenje, a Novi zavet ju je preuzeo, produbio i ostvario.

Epistrophe

Epistrophe je prevod jevrejske reči *teshubhah* ili *shubah*, a znači ponovo se okrenuti, okrenuti se unazad.²⁵ Ideja konverzije (*epistrophe*) se nalazi i u spisima sekularnih grčkih autora. „U klasičnoj filozofskoj literaturi *epistrophe* i njena imenica *epistrophe* znače *inter alia* okretanje duše pobožnosti, ili božanskom. Ovaj koncept se, iz sekularnog grčkog, prenosi preko LXX (*Septuaginte*) u rečnik Novog zaveta”²⁶ U Novom zavetu reč *epistrophe* se koristi oko 36 puta. U svakom slučaju, ona sadrži jedno od dva moguća

24. Duda, 1990: 68.

25. Vidi: Berhof, 1991: 481-482.

26. Laubach, 1986: 354.

značenja: ili znači „okrenuti se” u smislu fizičkog pokreta (Isus se „okrenu i vide je” (Mt 9:22)) ili „okrenuti se i slediti Boga” u teološkom smislu („Dakle, pokajte se i obratite se” (Dl 3:19)).

18 puta ima svoje sekularno značenje okretanja, vraćanja, odvrćanja, itd. (upor Mt 10:13; 2 Pet) i 18 puta sa teološkim značenjem obraćenja naročito u Delima i u poslanicama (upor Mk 4:12 paralelni odlomak u Lk 1:16sl; 22:32; Dl 15:19; 2 Kor 3:16; Jak 5:19sl). Ovde, za razliku od LXX često označava sinonim za *metanoeo*. Jedino u Mt 18:3 i Jv 12:40 se koristi *strepho* sa značenjem okrenuti se (biti obraćenjem); slično *apostrepho* samo u Dl 3:26. Imenica *epistrophe* se u Novom zavetu nalazi samo jednom u Dl 15:3.²⁷

Upotreba reči *epistrophe* u Novom zavetu nosi sa sobom mnogo sličnosti sa upotrebom reči *šub* u Starom zavetu. Označava okretanje od zlih puteva (Dl 3:26), od grešaka na sopstvenom putu (Jak 5:20), od tame ka svetlosti i od sotonske sile prema Bogu (Dl 26:18), od bezvrednih stvari prema živome Bogu (Dl 14:15), od idola službi živom i istinskom Bogu (1 Sol 1:9), od lutanja ka pastiru i nadgledniku naših duša (1 Pet 2:25); okretanje Gospodu (Dl 9:35; 11:21; 15:19; 26:20; 2 Kor 3:16). Sa rezultatom da okretanje donosi oprostjenje greha i vremena okrepljenja (Dl 3:19; 26:18), označava pronalaženje svog mesta u zajedništvu vere (Dl 26:18) i nalaženje (ili u ovom slučaju, ne nalaženja) iscelenja (Mt 13:15; up i Mk 4:12; Jv 12:40; Dl 28:27). Nasuprot ovome, *epistrophe*, u negativnom smislu, predstavlja vraćanje na slabe i jadne principe (Gal 4:9) ili okretanje leđa svetoj zapovesti (2 Pet 2:21).

Premda je, kako to ovi stihovi dokazuju u fokusu ono čega se čovek odrekao, dok koristi reč *epistrophe* naglasak je na onome kome se čovek okreće – fokus je na Bogu. To je *metanoeo* koji baca pogled na prošlost kada su vladali zakoni Božije promisli koji su ljudi prenebregli. Znači, *metamelomai* stoji u odnosu prema *metanoeo* izražavajući žalost zbog života kojim je čovek nekada živio, a koji je napustio.²⁸

Razlika između *metanoeo* i *epistrophe* se najjasnije vidi u slučajevima u kojima se nalaze obe reči: Dl 3:19-20 „Pokajte se, dakle, i obratite se da vam se izbrišu gresi, da od Gospoda dođu vremena okrepljenja, i da vam pošalje unapred određenog Hrista Isusa” i u Dl 3:19-20 i Dl 26:20 gde se kaže: „Propovedao sam da se pokaju i obrate Bogu, i da čine dela dostojna

27. Isto, 355.

28. Vidi: Peace, 1999: 348.

pokajanja”. Da nema razlike između *metaonoio* i *epistrepho*, ne bi bilo potrebno koristiti obe reči u stihovima poput ovih. Međutim, postoji razlika; *metanoio* znači gledati natrag na prošle grehe, dok *epistrepho* gleda na onoga koji će od sada biti Gospod.²⁹ U stvarnosti *epistrophe* označava završni čin obraćenja.

Postoji još jedna ključna uporedna reč sa *epistrepho*; to je *pisteuo* (vera). Veza između verovanja i obraćenja se vidi u D1 11:21 „Gospodnja ruka je bila s njima pa je veliki broj ljudi poverovao i obratio se Gospodu”. „Tako novozavetna jednačina glasi: pokajanje plus vera jednako je obraćenje.”³⁰ *Epistrepho* nosi šire značenje od *metanoio*, jer uvek uključuje veru, dok *metanoio* i *pisteuo* mogu da stoje zajedno upotpunjavajući jedna drugu.³¹

Ipak, pri objašnjenju razlike između ovih reči, treba uzeti u obzir sledeću primedbu Juliusa Šnivinda (J. Schniewind):

Reč „pokajati se” ustvari znači „biti obraćen”. Ponekad je prevodimo sa „promena uma”. Svakako, ovakav prevod nalazimo u doslovnom tumačenju grčke reči, ali postavlja se pitanje da li se u novozavetna vremena značenje reči shvatalo toliko doslovno. U svakom slučaju Jovan Krstitelj i sam Isus su govorili aramejski. Na tom jeziku reč koju prevodimo sa „pokaj se” mora da je bila ista koju je Luter u Starom zavetu uvek prevodio sa „obratiti se”. Mnogo više je u pitanju od puke promene uma. U svakom slučaju misli se i na dobijanje novog srca, ali su uključena i naša dela do najmanjeg i najnezatnijeg; a iznad svega naš odnos prema Bogu je u pitanju a ne puka promena našeg JA. Veoma je bitno setiti se da pokajanje znači isto što i obraćenje i ništa manje od toga. To je za Lutera bilo fundamentalno otkriće da „pokajte se” u biti znači „obratiti se.”³²

O odnosu *pokajanja*, *obraćenja* i *vere* Žan Kalvin (Jean Calvin) kaže sledeće:

Znam da se pod pojmom pokajanja podrazumeva sva preobraćenost Bogu i da je vera tu jedan od glavnih činilaca...U Jevreja reč za pokajanje znači preobraćenje, a u Grka promenu mišljenja i volje. Zaista, reči dosta dobro odgovaraju misli, pošto je vrhunac pokajanja kad se priklonimo Bogu

29. Ovdje se najbolje vidi paralela između reči *metanoia* i *epistrepho*. Dok prva reč označava udaljavanje od greha – početnu fazu procesa obraćenja, druga znači približavanje Bogu koji se objavio u Isusu Hristu.

30. Peace, 1999: 349.

31. Vidi: Laubach, 1986: 355.

32. Peace, 1999: 349. (citirano prema: Schniewind, 1952: 270).

odrekavši se sebe i napuštajući i svoj prvobitni način mišljenja i volju i usvojimo nove. Zato bismo, po mom sudu, mogli da ga [pokajanje] definišemo ovako: to je pravo preobraćenje našeg života priklanjanjem Bogu i vraćanjem na put koji nam pokazuje,³³ izazvano iskrenim strahom od Boga, a sastoji se u umrtvljenju tela i starog čoveka i u oživljavanju duha.³⁴

Stoga, govor o *obraćenju* je u tesnoj sprezi sa govorom o *pokajanju*, te dve stvarnosti ljudske egzistencije se ne mogu ispravno shvatiti ako se posmatraju izvan konteksta *vere*.³⁵ Zbog svoje sveobuhvatnosti tema obraćenja je središnja tema hrišćanskog života vere. Stoga, Popadić ima pravo kada kaže da je obraćenje:

Put Evanđelja u čoveku. Put doživljava Onoga koji je Put, Istina i Život (Jovan 14:6). To je put metanije i put metanoje: pokajničke i korenite promene uma i srca; put svesrdnog okretanja od sebičnosti, greha i sveta prema Bogu. Obraćenje Bogu – Njemu samome i radi Njega samoga – jeste prvi i osnovni korak autentičnog obraćenja.³⁶

Dakle, obraćenje, ne podrazumeva samo puko okretanje Hristu, nego i pokajanje. Pokajanje se sastoji od odbacivanja greha i od odlučnog započinjanja novog života vere. Ono ne predstavlja neki prekid, ili raskorak unutar osobe, nego skrušenost srca. Ono se ne sastoji samo od površnog osećanja žalosti, nego i od odricanja greha. Ono nije samo dolazak Isusu nego beskompromisno i radikalno predanje Hristovoj milosti.

Stoga, obraćenje, u biblijskom smislu, je proces koji se završava svesnom odlukom o okretanju i odricanju od svega onoga što je zlo (pokajanje), krivog puta, dosadašnjih vrednosnih kategorija i opredeljenje za jedan nov način života, delovanja i postojanja u punom zajedništvu s Bogom (vera). Izvorno svetopisamsko obraćenje u sebi uvek sadrži kako veru, tako i pokajanje.

Metanoia

Reč *metanoia* – *metanoein* se upotrebljava 22, odnosno 34 puta u Novom zavetu i odnosi se na ljudsko ponašanje u isključivo religijskom

33. U kalvinističkom pokajanju naglasak je na obraćenju, na promeni usmerenja života, više nego na pogrúženosti srca, više na voljnosti nego osećanju.

34. Calvin, 1996: 239-240. Naglasak je moj.

35. O pokajanju, obraćenju i veri u Delima apostolskim, vidi: Zovkić, 1974: 507-523.

36. Popadić, 2002: 95.

kontekstu.³⁷ U svojoj knjizi *Savjest i obraćenje u Bibliji*, Bonaventura Duda smatra da ako želimo da prevedemo reč, bilo sa glagolom *metanoein* ili sa imenicom *metanoia*, odmah ulazimo u problematiku njenog značenja. On smatra da je reč kod nas ostala neprevedena, te je zapravo neprevediva. Ne težeći za novim izrazom, ali ističući sadržaj, on je prevodi sa: „*metanoein* – premisliti se od misli nebožijih na Božje) – „prepametiti se” – sumisliti se (s Bogom) – preusmjeriti se od (od odusmjerenosti k usmjerenosti na Boga)...Uistinu, prijedlog *meta* znači i naš *pre* i *su*, a korjenski *noûs* – pamet, misao, mentalitet, stav...”³⁸ Slično ovome, u pravoslavnoj teologiji reč *metanoia* se prevodi kao preumljenje.

Grupa reči *metanoia* se veoma retko nalazi u klasičnoj literaturi. Međutim, kada se koristila, „glagol *metanoein* označava postepeno shvatiti nešto, prihvatiti drugačiji pogled i stoga žaliti zbog prethodnog pogleda.”³⁹ U klasičnoj literaturi imenica *metanoia* označava promenu načina mišljenja. U ne kanonskoj jevrejskoj literaturi reč nosi dva značenja: značenje promene mišljenja i značenje kajanja (žaliti zbog nečega). Slično ovome, postoji nekoliko upotreba ove grupe reči u LXX. Koristi se samo glagol da prenese jevrejsku reč *niham* u značenje „da je nekome zbog nečega žao”⁴⁰, mada se čini da bi reč *metamelomai* bolje obuhvatila smisao reči *niham*.⁴¹ Celokupni kontekst okretanja i vraćanja Bogu koji iskazuje jevrejski glagol *šub* (*shubh*), je netačno preveden sa *epistrepho*. Na kraju se, sa sigurnošću, može reći da je smisao reči u vremenu pre Novog zaveta sledeći:

Ako promena uma uključuje prepoznavanje da je prethodno gledište bilo pogrešno ili loše, dobijamo značenje da osećamo žaljenje ili grižu savest za glagol, i da promena uma, žaljenje i grižu savest za imenicu. U predbiblijskom grčkom ova grupa reči razvija preciznost koju karakteriše njena upotreba u novozavetnom grčkom društvu, koje nikad nije razmišljalo o korenitoj promeni u životu neke osobe u celini, o obraćenju i okretanju, mada možemo pronaći neke od faktora koji pripadaju obraćenju. Ovo

37. *Metanoia* se nalazi u Mt 2x, u Mk 1x, u Lk 5x, Dl 6x, kod Pavla 4x, Jev 3x, 2 Pet 1x.

Metanoein se nalazi u Mt 5x, u Mk 2x, u Lk 9x, Dl 5x, kod Pavla 1x, u Otk 12x.

38. Duda, 1990: 59.

39. Laubach, 1986: 355.

40. Goetzman, 1986: 357.

41. Vidi: Peace, 1999: 350.

pokazuje da poreklo obraćenja nije crpljeno iz grčke misli, i njegovo poreklo valja da se potraži drugde.⁴²

Zanimljivo je da su Jovan Krstitelj i Isus propovedali identičnu poruku: Pokajte se jer se približilo kraljevstvo Nebesko. Sva tri sinoptika predstavljaju Jovana kao propovednika pokajanja (Mt 3:2; Mk 1:4; Lk 3:3.).⁴³ Tako, prema sinopticima, Jovan ponavlja staru poruku proroka, dajući joj snažnu eshatološku intonaciju da nastaju nova, poslednja vremena i da je Božiji sud pred vratima. Tako obraćenje postaje sve više eshatološka kategorija. Mesija dolazi! Potrebno je odgovoriti verom na ovu poruku. Po svojoj ulozi, Jovanovo krštenje je bilo priprema. On je pozivao Izrael da se pripremi za dolazak Kraljevstva. Isus svojim dolaskom uspostavlja početak tog Kraljevstva na zemlji. Dakle, „pokajanje nije samo poslušnost Zakonu već osobi. Poziv na pokajanje, postaje poziv na učenje. Stoga su pokajanje, vera i učenje različiti aspekti jedne te iste stvari (Mk 1:15 „pokajte se i verujte”).”⁴⁴

Znači, *metanoia* jeste ključna reč koja karakteriše karakter odziva od strane osobe, na propovedanje suda i Božije vladavine. Ona označava potpuno okretanje na Božiji zahtev, pokret iz pravca u kome je osoba išla na suprotnu stranu kako bi ponovo ustanovila odnos vernosti sa zavetnim Bogom. Ona crpi svoju snagu delimično iz prošlosti, to jest, od proroka, a služi kao nosilac glagola *šub* (*shubh*) u svojoj najvišoj mogućnosti. No, isto tako crpi delimično svoju snagu i iz sadašnjih događaja, označavajući završetak vremena. Novi motiv koji daje jedinstvenu energiju za *metanoia* Novog zaveta jeste eshatološka stvarnost suočena sa neposrednom Božijom vladavinom.⁴⁵

42. Goetzman, 1986: 357.

43. Neki teolozi smatraju da je reč pokajanje neuspeo prevod grčke reči *metanoia*. Tako, Peter Kuzmič smatra da Karadžić koji nije prevodio Novi zavet sa grčkog, kod prevoda reči *metanoia* je bio pod jakim uticajem Luterovog nemačkog prevoda. Luter je *metanoia* preveo sa Busse, što znači „pokora”, „kajanje”, „ispaštanje”, i dolazi od glagola *büssen* koji pored ostalog sadrži i značenje „platiti” i „isplatiti”. Nije onda ni čudo da ljudi imaju pogrešno razumevanje o značenju te biblijske reči, smatra Kuzmič. Takvo mišljenje i prevod vodi do pogrešnog i nebiblijskog zaključka da čovek treba da se muči, ispašta i možda čak i da mora da „plati” radi svog greha. Vidi: Kuzmič, 1975: 2.

44. Goetzman, 1986: 358.

45. Peace, 1999: 351.

Prema tome obraćenje je ulaz u Božije kraljevstvo – zajedništvo sa Hristom i učenicima i sudelovanje u obilju mesijanskog vremena.⁴⁶ Obraćenje je odgovor vere na Radosnu vest. Ono je samo prvi korak na čovekovom putu vere. Zbog toga ga ne treba posmatrati samo kao statičan čin (vere), nego kao konstantno i aktivno ponašanje koje odgovara veri. Isus svojim rečima u Mk 1:15 poručuje da su *vera i obraćenje* međusobno povezani i uslovljeni. Perković ima pravo kada kaže da je „svrha obraćenja vjera, a ova ima svoj početak u obraćenju; obraćenje nikad nije samodostatno niti je vjera tako čista da nema potrebu za obraćenjem.”⁴⁷ Nadalje, Perković pozivajući se na bibličara K. Stoka (K. Stock) koji, komentarišući reč *metanoia* u kontekstu Mk 1:15, kaže da je: „ona kristocentrična jer označava slijedeće: srce koje otvrdnulo u vlastitim idejama i željama, treba se transformisati u srce otvoreno i spremno prihvatiti Isusa, njegovu osobu, njegovo poslanje i put.”⁴⁸ Stoga, se može zaključiti da obraćenje nije potpuno bez odluke vere. To znači da Duh Sveti usađuje i samu veru, ili, drugim rečima, da je sama vera očitovanje unutarnjeg rada Svetog Duha.

Metalomai

Slično *metanoein*, koja označava promenu srca, *metamelomai* znači žalost zbog prošlih radnji-promena uma u vezi istih.⁴⁹ Ipak se razlikuje od *metanoeo* utoliko što je *metalomai* više žaljenje zbog prošlih postupaka, koja u sebi ne nosi odlučnost da to više nikada ne čini, a još manje da iskaže taj novi pogled u novom postupku. U ovoj reči najviše dominira negativan retrospektivan emocionalni element. *Metanoeo* je mnogo jača reč koja ima svoju težinu u procesu obraćenja.

U klasičnom starozavetnom kontekstu *metamelomai* se ipak ne razlikuje od *metanoeo*. Međutim, od pojave Novog zaveta ove dve reči prestaju da imaju identično značenje. Dve ilustracije će dobro pokazati razliku između njih:

46. ”Prihvatiti ‘metanoju’ ne znači misliti u prvom redu na vlastite nevolje, probleme, grijehе, tjeskobe. To znači prije svega krenuti putem Isusa Krista, uključiti se u mesijansko zbivanje kako bi se sada ispunio Iz 53!” Bonhhoeffe, 1993: 164.

47. Perković, 2000: 35.

48. Isto, 35. (citirano prema: K. Stock, „La metanoia in Marco, u AA. VV., „Il ritorno”, str. 101-125).

49. Vidi: O. Michel, 1992: 589-590.

Juda shvata da je Isus pogrešno osuđen. On se kaje zbog svoje izdaje (Mt 27:3), ali ne nalazi put do iskrenog pokajanja. Isto razlikovanje nalazimo i u 2 Kor 7:8-10. Pavlu nije žao što je napisao oštro pismo Korinćanima, jer ta žalost vodi primaocem poruke do istinskog pokajanja (*metanoia*), do unutarnjeg okretanje ka Bogu. Nema potrebe da žalimo zbog takvog pokajanja, jer ono uvek služi jedino našem, spasenju.⁵⁰

Iz ovog letimičnog pogleda na poimanje obraćenja u Svetom pismu, mogu se donositi različiti zaključci iz leksičkog značenja reči prevedenih sa *obraćenje* i *pokajanje*. Prvo, teološki smisao ovih reči crpi svoje značenje iz svetovne upotrebe istih. U srži obe reči: *epistrophe* i *metanoia* nalazi se ideja „okretanje”. Šta god obraćenje značilo, ono je okretanje.

Drugo, gde se u Bibliji koriste ove reči u teološkom značenju, uvek se odnose na Boga. Ono označava odvratanje od onoga što se protivi Bogu i što nije u skladu sa njegovom voljom (od greha, idola, tame, Sotone), a označava okretanje Bogu (Gospodu, živom Bogu, Spasitelju).

Treće, u Starom zavetu se, često čitava nacija kao celina poziva da se okrene ili da se vrati Bogu (tzv. nacionalna obraćenja), dok je u Novom zavetu akcentat stavljen na individualno preusmerenje (premda se i ovde okretanje dešava u kontekstu Božijeg kraljevstva).

Četvrto, sažetije od ove dve reči, jeste reč *epistrophe*, jer opisuje sam čin okretanja. Dok se *metanoeo* koristi, ponekad, skoro istoznačno sa *epistrophe*, kada se obe reči koriste zajedno postaje jasno da je *metanoeo* reč koja gleda unazad.

Peto, osnovno značenje reči *metanoeo* usredsređuje se oko odluke uma (kognitivni izbor) i u tom smislu nikad se u potpunosti ne gubi i ima trajni karakter. Pokajanje (*metanoia*) počinje kognitivnom odlukom da se osoba odrekne predašnjeg načina života.

Šesto, ono što aktivira pokajanje i pokreće je od mentalne odluke do aktivnog ponašanja jeste vera (*pistis*). Pokajanje i vera zajedno rezultiraju obraćenje.

U krajnjoj analizi svetopisamske paradigme obraćenja, može se reći da je ono u Bibliji predstavljano kao svesrdni odgovor čoveka na Radosnu vest koja treba da bude proživljena s predanjem osobi Isusa Hrista. Obraćenje je proces koji predstavlja pokajničku i sveobuhvatnu promenu načina mišljenja, ponašanja, okretanja od greha i usmeravanje života prema Bogu.

50. Laubach, 1986: 356.

Sve ovo proističe iz vere bez koje obraćenje nije moguće. Nema sumnje da je vera po svojoj specifičnoj prirodi susret sa živim Bogom-susret koji otvara nove horizonte koji se prostiru daleko izvan granica ljudskog razuma. Duh Sveti je dinamična stvarnost koja preobražava i obnavlja (*renovationem Spiritus Sancti*)⁵¹ čovekov duh iznutra i tako omogućava Hristovu prisutnost kao otkrivenje nove spoznaje i života u nastajanju. Miroslav Volf objašnjavajući obraćenje piše: „Kad Bog dođe, On unese cijeli novi svijet. Božji Duh prodre u naš zatvoreni unutrašnji svet; Duh nas obnovi i postavi nas na put postojanja...osobnim mikrokozmom eshatološkog novog stvorenja.”⁵²

Zato, biblijska poruka je jasna: Nema obraćenja ka Bogu bez Isusa Hrista! Sam Hrist donosi mogućnost, a ujedno i zahtev za obraćenje. On je jedini koji čini promene. Nemoguće je ponašati se na novi način, a na stari način razmišljati. Zato *metanoja* zahteva kompletnu promenu čovekovog unutarnjeg bića.

Summary

In the article the author engages in a hermeneutic analysis of the biblical paradigm of conversion. Starting with the Old Testament term *shubh* he precedes with the New Testament terms *epistrophe*, *metanoia* and *metanoia*. Considering the final analysis of the biblical paradigm of conversion, one may state that in the Bible it is represented as the heartfelt response of a human being to the Good News, which has to be transposed into life by surrendering oneself to the person of Jesus Christ. Conversion is a process representing a repenting and all-inclusive change or transformation in the way of thinking, behavior; a turning from sin and aiming of ones life toward God. All this emerges from faith without which conversion is not possible.

KEY WORDS: conversion, faith, repentance, Bible.

Rezime

U članku autor se bavi hermenautičkom analizom biblijske paradigme obraćenja. Počevši od starozavetnog pojma *shubh*, a onda i novozavetnim

51. Latinska homilija pripisana Jovanu Zlatoustom govori o značaju obnovenja ljudskog bića kroz Duha Svetog (*renovationem Spiritus Sancti*).

52. Volf, 1998: 53.

pojmovima *epistrophe*, *metanoia* i *metanoiai*. U krajnjoj analizi biblijske paradigme obraćenja, može se reći da je ono u Bibliji predstavljeno kao svesrdni odgovor čoveka na Radosnu vest koja treba da bude proživljenja s predanjem osobi Isusa Hrista. Obraćenje je proces koji predstavlja pokajničku i sveobahvatnu promenu načina mišljenja, ponašanja, okretanja od greha i usmeravanja života prema Bogu. Sve ovo proističe iz vere bez koje obraćenje nije moguće.

KLJUČNE REČI: *Obraćenje, vera, pokajanje, Biblija.*

CITIRANA DELA

- Avgustin, Aurelije. *Ispovijesti*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2002.
- Berhof, Louis. *Systematic theology*, Michigan: Grand rapids, 1991.
- Bonhoeffler, Dietrich. *Otpor i predanje*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993.
- Duda, Bonaventura. Metanoja o metanoji, u: *Bogoslovska smotra*, Zagreb: Rimokatolički bogoslovski fakultet, god XXXIX, br. 1, str. 7-21, 1996.
- Duda, Bonaventura. *Savjest i obraćenje u Bibliji*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990.
- Goetzman, J. Metanoia, u: *The New International Dictionary of New Testament Theology*, The Paternsoter Press Carisle, Cumbria UK, and Grand Rapids: Zondervan, (urednik: Colin Brown), 1986.
- Jerotić, Vladeta. *Psihološko i religiozno biće čoveka*, Novi Sad: Beseda, 1994.
- Jeruzalemska Biblija. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2003.
- Laubach, Frank. Epistrophe, u: *The New International Dictionary of New Testament*
- ment*
- Theology, The Paternsoter Press Carisle, Cumbria UK, and Grand Rapids: Zondervan, (urednik: Colin Brown), 1986.
- Zenger, Erich. *Obraćenje, Praktični biblijski leksikon*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, (priređio Anton Grabner-Haider), 1997.
- Kalvin, Žan. *Nauk hrišćanske vere*, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci-Novi Sad, 1996.
- Kuzmič, Peter. Pokajanje, obraćenje, preporod, opravdanje, posvećenje, u: *Pentekostna vijest*, god. 18, br. 6. str. 2, 1975.

-
- Zovkić, Mato. Kršćani kao obraćeni Gospodinu, u: *Bogoslovska smotra*, Zagreb: Rimokatolički bogoslovski fakultet, god XLIV, br. 4, str. 507-523, 1974.
- Popadić, Dimitrije. *Svetosavski primer kontekstualizacije Evanđelja*, Novi Sad: MBM plas, 2002.
- Perković, Marinko. Obraćenje kao proces, u: *Vrhobosanska katolička teologija*, Sarajevo: Vrhobosnensia, god. IV, br.1, str. 31-42, 2000.
- Peace, V. Richard. *Conversion in the New Testament: Paul and the Twelve*, Michigan: Grand Rapids, 1999.
- O. Michel. Metamelomai, u: *Theological Dictionary of the New Testament*, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, (urednici: Gerhard Kittel i Gerhard Friedrich.), 1992.
- Volf, Miroslav. *Isključenje i zagrljaj: Teološko promišljanje identiteta, drugosti i pomirenja*, Zagreb: Stepres, 1998.

Christoph Tapernoux

OBNOVLJENJE

O „obnovljenju čoveka” kod Pavla u prilog reformi „ polazeći od malih hrišćanskih zajedništava upućenoj crkvi i svetu” – I deo od Kristofa Tapernu-a (Christoph Tapernoux), reformovani sveštenik u penziji, St Gallen/Švajcarska

Svom prvom dekanu Feliks Ludvigu uz zahvalno sećanje –koji je od prilike pre trideset godina) izneo osnovnu tezu ovog članka pred sveštencičkim saborom Vajnfelden/Turgau (Weinfeldent/Thurgau

Jürg Buheger (Jürg Buchegger) zaslužuje našu zahvalnost za temeljite i iscrpne „Egzegetske studije uz Pavlove spise” pod naslovom „*Obnovljenje čoveka*” (Tübingen 2003 – autor je sada pastor Slobodne Evandeoske zajednice u Buchsu/St.Galler Rheintal). On svoje tumačenje usredsređuje na dva para pojmova, povezana sa dva grčka korena reči: **kainos** i **neos** (”novo”) kao i **morphe** i **schema** (”oblik” odn. „forma”). Sami po sebi se ovi pojmovi, koji se javljaju u parovima, mogu koristiti kao sinonimi, no postoji tendencija da se „kainos” u osnovi razume više kvalitativno i pozitivno, a „neos” više vremenski i negativno (upor. J. Buchegger, 2003,36) U želji da izbegava ponavljanje, Pavle tu i tamo naizmenično koristi ove reči, što važi i za drugi par reči (Rim 12,2 odn. Kol 3,10 / Buchegger 292sl). Kod „morphe” „ se radi o sudelovanju u Hristu koji menja hrišćanina, o njegovom spasenju, njegovoj doxa (tj. božanskoj časti) i o njegovim silama vaskrsenja”. Izvedeni par reči od „schema” je „rezervisan za negativni, preobražavajući upliv starog eona” (Buchegger 156). Glagol „metamorphoo označava preobražavanje iz novog Božjeg sveta. Syschematizo jeste saobražavanje sa ovim starim, na raspadanje osuđenim svetom” (Buchegger 157 – upor 293: „kainos i morph(e) – su u načelu rezervisani za područje delovanja dolazećeg novog eona”). U engleksom je pomoću naglašavanja prefiksa moguć prevod „transform” odn. „conform” (Buchegger 159) (nemački „umgestalten” i „gleichbilden” (čak „anpassen” upor Buchegger 166). Sadržinski se u „prvom planu ... nalazi trajno delovanje Svetoga Duha u životu hrišćanina posle krštenja!” (Buchegger 165), što ukazuje na „stalan proces” (upor Buchegger 173). „Obnovljenje se događa na već ‘novom čoveku’ (upor. .../Ef 4,24; Kol 3,10), na ‘novoj tvorevini’ (2 Kor 5,17), na ‘unutarnjem čoveku’ koga oblikuje novi

eon (2 Kor 4,16)!” (Buchegger 177sl) „Preoblikovanje sagledava ovaj proces iz perspektive čoveka” u „ukupnom procesu Božjeg delovanja na nanovorodenom čoveku” „pa je moguće i zahtevati ga. Međutim ‘obnovljenje’ u potpunosti naglašava upliv sa strane Božjeg sveta i moguće je iskazati ga samo pasivno.” „’Obnovljenje’ ... sažima u sebi ...” naglašeno Božje delovanje koji obnavlja i daruje život... „ (Buchegger 186).

J. Buchegger smatra da je Istočna Pravoslavna crkva svojim „učenjem theosisa”, „na plodan način prihvatila činjenicu na koju ukazuje obnovljenje, ali istovremeno ne stavljaajući pojam ‘obnovljenje’ u prvi plan.” (296). Zato predlaže da se kritički prihvati tradicija Istočne crkve sa njenim učenjem theosis (odn. „theopoiesis” „poboštavanje”).” (303 –Ne postoji ni u najmanjoj meri namera da pisac ove kompilacije poriče važnost „Božjeg prebivanja” niti „delotvornog učestvovanja” u Bogu – Buchegger 302 – . Ipak nije u mogućnosti da se ovde time šire pozabavi). Naprotiv, biće neophodno da se zamera pravoslavnoj tradiciji, da sve do danas naglašava samo negativnu kvalifikaciju pojma „neos” – simptomatski pri upotrebi pojma „neoterismos” (obnovljenje)! Međutim, kao da previđa osnovnu Pavlovu kvalifikaciju „kainos-a”. Jedna latinska homilija pripisana Jovanu Zlatoustom tipično govori o „renovationem Spiritus Sancti’ ‘...Obnovljenje Svetoga Duha” (Buchegger 269)

Prisutna povezanost reformi iz malih hrišćanskih zajedništava iz crkve i svet, prisutna kod istočnih crkvenih otaca najmanje do 5. veka, kao da je u pravoslavnoj crkvi i prema samom predmetu – izuzev neznatnih tragova – uglavnom izostavljena (možda sve do ruske filozofije religije 19. veka).

Upravo su neki istočni crkveni oci – koji nisu samo okarakterisali učenje i liturgiju crkve, a pre svega crkveno dušebrižništvo i diakoniju i razvijali ih dalje – polažu temelje crkvenim reformama koji su mogli da i svetu daju nove karakteristike. Ispred svih valja naglasiti tri velikana **Kapadočana** monaškog oca Vasilija od Česarije, Grgura Nisanskog i Grgura Nazianskog, kao i njihovog učenika Zlatoustog (Chrysostomos) od Antiohije u Siriji.

Nadbiskup (arhiepiskop) Dr. Anastasios (Yannoulatos) iz Tirani zajedno sa čitavom Albanijom u svojoj knjizi „Facing the World Orthodox Christian Essays on Global Concerns, Geneva: WCC 2003 ističe da’ temeljna promena na bolje’, kako lično tako i socijalno, postaje stvarnost uz pomoć trajne ljubavi prema bližnjem, prosvetljeno istočnim idealom” (161 upor 172sl.); u 4/5 veku je to od odlučujućeg značaja i za istaknute crkvene oce –

Bazileja, Grgura Ninskog, Zlatoustog – a ne na posljednjem mestu i za konzekventno-diakonsku praksu crkve.

Ovu tradiciju od pravoslavnog monaškog oca Vasilije je preuzeo otac zapadnog monaštva, **Benedikt Nursijski** i sistematski uveo u svoje monaško pravilo (što se lako da prikazati upoređivanjem pravila, recimo na primeru tumačenja Jn 13,1-17 „Pranje nogu” ili Mt 25,31-46 „Ukoliko ovo učiniste jednom od ove moje najmanje braće, meni učiniste ...” Iscrpna pravila 37,1; 42,1-2 između ostalog kod Vasilija – Regula Benedicti pogl. 4 kao i 36 ‘bolesna braća’, a pre svega 53 ‘primanje gostiju’).

Vasilije Veliki (cca 330-379) ... je spojio zajednički monaški život i (odn. grad-zajednica) **diakoniju**, i tako pripremio put institucionalnoj diakoniji.

Vasilije je ispred kapija Ćesarije uredio kompleks zavoda/ustanova, diakonski grad, koji su po njihovom tvorcu dobili naziv ‘Basilijs’. Sastojali su se od smeštaja za bolesne, gubavce, siromašne i strance/nepoznate. No, suočavanje sa ovim institucijama, nije trebalo da zajednice tonu u pasivnost. Vasilije je, naprotiv, u svakom hrišćanina uvrežio diakonsku obavezu. Ujedno su njegove propovedi dokazivale u kakvom odnosu stoji diakonija sa socijalnom etikom. Za vreme gladi u Kapadokiji 368. godine organizovao je zbrinjavanje gladnih. Istovremeno je kritikovao pohlepu bogatih, te šibao praksu špekulacije koja je još i pooštrila glad. Vasilije je u osnovi sumnjao u pravo privatnog vlasništva i imanja. Princip upraviteljstva iznosi na površinu socijalno vezivanje za vlasništvo i imanje. Zahtevao je nasledno pravo sa socijalnom notom sa uputom da bi svaki davalac nasledstva 50% svog imanja (‘Seelteil’) ostavio siromašnima.” (iz: Günter Ruddat/Gerhard K. Schäfer/V.Hermann, *Geschichtliche Entwicklung der Diakonie*)

„Diakonski osnovni red zajednice” (Paul Philippi, *Diakonia*, 1984, naslov 3 do 3-14) prikazuje takoreći njenu „unutarnju arhitekturu” (Hanns-Stephan Haas), Jn 13,3-14 pojašnjavajući „red” za zajednicu i socijalni red „kao službu koja odgovara Isusovoj”, a integralno pripada svečanosti njegovog stvarnog prisustva u Gospodnjoj večeri” (Paul Philippi).

U svom 14. „govoru o ljubavi za siromašne” (373), jednog od prvih jednoznačnih tumačenja Mt 25,31-46 se Vasilijev prijatelj **Grgur Nazianski** čvrsto drži eshatološkog značenja teksta: „Diakonija za njega nije neko bezvremensko bavljenje humanošću već se dešava i vrši u skladu sa

eshatološkim sudijom a na lični spas.” (Winkelried Gähler, u: *Die Christenlehre* 23/ 1970, 3-16, ovde 5).

„Grgur Nazianski... (govori) u 31,26 o progresivnoj objavi pojma Boga i... (piše) ... pripisuje vreme starozavetne objave Oca, vremenu Novog Zaveta objavu Sina, a sadašnjosti vreme Duha ...” (Wolfram Kinzig, *Novitas Christiana*. Ideja napredovanja (progresije) u staroj crkvi sve do Euzebija, Göttingen: V&R 1994,570).

Duhovna „datost”, koja će „uplvisati na celokupni život **Jovana Zlatoustog**”, tj da je nemoguće spasenje zadobiti samo za sebe lično, pa u prvi plan staviti službu bližnjemu i vežbanje u ljubavi i u herojskom napredovanju ka individualnom usavršavanju.” U dijalogu „*O sveštenstvu*” (386) on upoređuje „određene funkcije i zasluge monaha i sveštenika u hrišćanskom zajedništvu. On pre svega nalazi u tome priliku da promišlja svoje misli u svetlu svojih sopstvenih životnih iskustava u toku šest prethodnih godina” u jednom monaškom zajedništvu”. (Art. Joh.Chys., u *TRE/Theologische Real-Enzyklopaedie*, Bd 17/1988, 118-127, ovde 119, Jean-Marie Leroux) Monaštvo je bio odgovor na raspad prahrišćanskog zajedništva braće i sestara, koje je istovremeno bila diakonska zajednica. Ali šta ono doprinosi jednom novom zajedništvu, ako se povlači od ljudi u pustinju, umesto da deluje usred grada-zajednice – kao ‘so zemlje’, slično Vasiliji? Zlatousti ima za cilj utelovljenje „u Hristu vežbanjem zapovesti Evanđelja koje postaje životni stil, ako je potrebno čak i za volju ogrešenja o društveno prihvaćene propise građanskog ili verskog ponašanja.” (TRE 17,123). Budući da je Bog stvorio čoveka iz ljubavi, to za njega ljubav kao oblik života vere u sleđenja Hrista uvek ima prednost, „jer niko ne može da bez ljubavi i bez spasenja bližnjega vodi svoj sopstveni život do dobrog završetka, zato što raspoznajni znak” Hristove ljubavi „nije ništa drugo do briga za svoju braću i sestre” i „nastojanje za njihovo spasenje”. (TRE 17,123). „Kao prvo reformovao je svoju sopstvenu crkvu” po uzoru na Vasilijeve diakonske ustanove. Veran svojim zamislama vodiljama došao je u sukob sa bogatima i moćnima i samim tim „u konflikt sa državnom vlašću”, kojoj je morao da podlegne. (TRE 17, 124)

Istina, rano hrišćanstvo nije bilo razvilo „nikakav program za ukidanja ropstva. Međutim, na primeru Jovana Zlatoustog (349-407) se ipak da videti, da ono što je važno unutar zajednice, nije moglo da se ne dotiče ni društvenih odnosa. Zlatousti je kao greh žigosao ‘gospodarenje čoveka nad čovekom’ a

naročito ropstvo.” (Ruddat/Schäfer, Hg., *Diakonisches Kompendium*, 2005, 38sl)

U svom tumačenju Mt 25,31-46 nalazi se u središtu sledeće: Hrist „je danas među nama kao gladan i žedan, zato što gladuje i žeda za našim spasenjem. On je danas među nama kao čovek patnik, jer želi da sve ljude vodi međusobnoj otvorenosti, samilosti i pravom čoveštvu. ... iz milosti On (tj. Vaskrli) uzima ono što mi, nevoljni ljudi, činimo, kao da se dogodilo njemu, a obećava nam veliku platu za naša mala dela. Za Jovana dela nisu nešto pored vere, već konkretizovana vera.” (Rudolf Brändle, Mt 25,31-46 im Werk des Johannes Chrysostomos, Tübingen 1979, 344)

Jedan od retkih doprinosa temi „**reformске misli**”, (upor spomenutu literaturu od J. Bucheggera 55 odn. 27 uz pojmove ‚reformatio‘ i ‚novitas‘) – napisao je Ulrich Kepf (Köpf), a u „*Religion in Geschichte und Gegenwart*” (RGG) 4. izdanje 4. tom/2004, 159-164): „Već u antičkom latinskom glagol *reformare* i imenica *reformatio*, sa izuzecima, označava „pozitivno vrednovano preobličavanje: kao i ponovno uspostavljanje nekog ranijeg čovekovog stanja koje se u međuvremenu izgubilo (... na pr. ... mores ... reformare et corrigere...) kao i poboljšanje bez odnosa na prošlost (... reformatio morum...) ... U ranohrišćanoj upotrebi jezika reformare kao prevod grčkog ... metamorphoun (Rim 12,2; 2Kor 3,18) i ... metaschematizein (Flp 3,18) upravlja pogled na verski zasnovano poboljšanje, koje je moguće shvatiti u odnosu ali i bez odnosa na neku bolju prošlost (... u melius reformari). Pored toga se misao reforme već od Pavla naovamo iskazuje različitim izrazima, koji naglašavaju naročito trenutak obnove (na pr 2Kor 4,16; Kol 3,10: .../anakainousthai (renovari); Rm 12,2.../anakainosis (novitas), Tit 3,5.../anakainosis regeneratio, renovatio). Uz pomoć različitog načina obnove - povratak na ranije stanje, uvođenje u nešto bolje novo (na pr Augustin ... In pristinum – in melius renovari) – dat je širok odnosni okvir reformske misli sve do ranog novog doba.” (RGG 4 izd. 7/2004,159sl).

Kod Tertulijana se *In melius reformare* – ne sme shvatiti u smislu poboljšane restauracije (‘obnove’) nekog izgubljenog stanja (u vezi ovoga o tome ovde ne može da bude govora). Naprotiv, on to označava kao istorijsko-spasenjski napredak, čiji je začetnik Bog.” (Kinzig 253sl). „Tertulijanovo poimanje napredovanja je jednoznačno eshatološki kvalifikovano. Sadašnjost je vreme Duha u kojoj hrišćanin već sada učestvuju

u božanskom životu.” On „potiče ... u pravcu ozbiljnijeg vezivanja.... Napredak se za njega ne krije u manjoj, već u većoj povezanosti.” (Kinzig 278)

Augustin je pod utiskom Alarihovog osvajanja Rima godine 410 ponovo promislio ovu alijansu (tj. crkve i države), te nije dao samo otkaz apokaliptičkoj spekulaciji poslednjeg vremena, već je naglašeno upozorio da se Božji mir ne poklapa bez daljega sa zemaljskim mirom, *civitas dei sa civitas terrena*.” (Kinzig 573). Kod Augustina je značajan i etos posla u smislu ‘*ora et labora*’ u ‘*De opere monachorum*’. (G.B.Ladner, članak: *Erneuerung*, RAC 6/1966, 240–275, ovde 256) Latinski Novi Zavet (‘Vulgate’) koji prevodi odlučujuću grčku reč kod Pavla sa „reformari/reformatio”, „renovari/renovatio”, očito stavlja naglasak na ponovno uspostavljanje temeljne vernosti izvoru Evanđelja, dok je grčki original želeo da ukaže na osnovni preobražaj (‘transformaciju’) čoveka, u crkvi, u društvu i u čitavoj tvorevini budući suočen sa dolazećim Božjim kraljevstvom. Nije jednoznačno jasno da je latinski pojam „reform-” od samog početka želeo da označava povratak izvoru.

Gerhard B. Ladner, *The Idea of Reform. Its Impact on Christian Thought and Action in the Age of the Fathers*, Cambridge Mass. 1959, 35, definiše „ideju reforme ... kao ideju da se nešto slobodno, namerno i sposobno razvija i stalno usavršava. Misli se na višestruko, trajno i uvek ponavljajuće nastojanje da po čoveku ponovo postaju važeće i da se povećavaju vrednosti koje su već ranije postojale u duhovno-materijalnoj sprezi sveta.”

W.Kinzig, *Novitas ...*21 između ostalog ukazuje na „Karl Bartove iskaze u KD IV/1 (1953), str 565sl (odbijanje sekularnog napretka) i 787 (odbijanje crkvenog napretka u korist jednog pojma reformacije, koji valja shvatiti kao ‘povratak – ne na zemaljsko, već na bitni izvor zajednice)...” (beleške 23)

Istočne crkve više nisu uspele da primete ovu zapadno-latinsku vezu pošto više nije dat preko zajedničke istorije prvih šest ili osam vekova.

Na Zapadu, na prelazu od kasnog Starog veka na Srednji vek, misao je poprimila „sve veću težinu, što iskazuje bogati vokabular (restaurare, restituere, renovare, innovare, renasci, corrigere, emendare, meliorare i dr).

I neki politički program je mogao da sadrži tu misao (upor. pečat Karla Velikog i njegovih naslednika sa tekstom: *Renovatio Romani Imperii, Renovatio Regni Francorum*), što se opet konkretno ispoljavalo na mnogim

područjima, npr. u ponovnom uspostavljanju ... poremećenog mira (... reformare pacem).

Pokazatelj da je tlo spremno za reformu je i odbacivanje štovanja slika po karolingijanskim teolozima u *Libri Carolini*: „Pobožnost slika se stavlja nasuprot sleđenja Hrista...”

(Mi u crkvama imamo slike kao ukras i kao uspomenu na istoriju; obožavamo jedino Boga ...) (Članak Slike TRE VI/1980, 515-568, ovde 541)

„U srednjem veku Libri Carolini nemaju neki velikiupliv, pa su ubrzo pali u zaborav.” Jedno prvo izdanje iz 1549 „Calvin koristi prvi put u svojoj *Institutio* iz 1550 ...” (Helmut Feld, *Der Ikonoklasmus des Westens*, Leiden 1990, 16)

Nakon Karlovog nastojanja da sa dvora potekne široka reforma obrazovanja i života u kleru i narodu, u Francuskoj najvažniji nosilac reformske misli pod Ludvigom Pobožnim I je kroz četiri veka vladajuće benediktinsko monaštvo.” No, potrebno je shvatiti da su u ranom Srednjem veku benediktinski manastiri bili „ostrva” nekog „stranog sveta” u poređenju sa naseljima monaha i monahinja, koji su, recimo, u Kapadokiji i okolini kao podstrekači učestvovali u diakonski aktivnom gradu-zajedništvu.

Karakteristično za istoriju ranog Srednjeg veka jeste preobličavanje benediktinskog monaštva zahvaljujući odlučujućim reformama koje su sledile jedna drugu, a sa željom da svaka u neukrašene crkve bez slika povrati „evanđeosku skromnost i jednostavnost”.

„Prema Mt 25,3sl dela milosrđa čine integralni sastavni deo (benediktinsko-) manastirske prakse. Osnovane po Benediktu a u trendu kluzianske reforme (10.vek) došlo je do integracije diakonije u monaški oblik života i do punog vrednovanja. Manastiri su bili mesta utočišta u društvu okarakterisanom nasiljem; mesta u kojima je valjalo doživeti kako spasenje tako i isceljenje.” (*Diakonisches Kompedium*, 2005,43) – „Osnovni stav na kome se zasniva karitativna praksa, pokazuje se naročito u liturgijskim oblicima: Novopridošlici valja prati noge” – u nekim manastirima svakodneвно, „po za stalno udomljenim siromašnima” (*Diakonisches Kompedium*, 2005,44 – upor Regula Benedicti, cap 53).

„U 10. veku, polazeći od centara, pre svega u Burgundiji (Cluny, Dijon) i Lotaringiji (Gorze), ideali monaških reformi zahvatili su Francusku i Englesku, Nemačko Carstvo i Italiju.” Cluny je usled sledeće reforme „koja je osnovano u 1098, a krenula od reformskog manastira Citeaux” (– (južno od

Dijona) takođe u Burgundiji, cca 100 km severno od Cluny-ja –, tj po nastanku Cistercinaca u ranom 12. veku” a zahvaljujući spisima Bernarda od Clairvauxa dospeo pod osudu da je i on „izneverio svoje prvobitne početke ...” (RGG 4.A.7/2004, 160), što po današnjem viđenju valja svakako diferencirano prosuditi.” „Aktivnosti Clunya bile su neposredno usmerene na monaški oblik. Posredno, naravno, i na usavršavanje i iscelenje sveta, ali ovo još u postojećem društvenom/okviru, u preuzetom državnom i crkvenom redu.” (Art.Cluny, TRE 8/1981, 126-132, ovde 130sl, Karl Suso Frank). Kluniacenzeri ni u kom slučaju nisu bili borbene pristalice crkvene reforme pape Grgura VII. Od samog početka ... su bili na odstojanju od poduhvata Krstaških ratova. U svom nastojanju da isceljuju svet oni su se okomili na nepravilnosti, ali nisu postali ni glasni borci protiv simonije” – kupovine sveštenečkog zvanja – niti su se pretvorili u „borbene branioce sveštenečkog celibata.” (Art. Cluny, TRE 8/1987,131).

Grgur VII je odobravao (pasivni) bojkot mise. „On je ušao u crkveno pravnu tradiciju”. (U.-R.Blumenthal, *Gregor VII.*, Darmstadt 2001, 172). On je sudelovao u sudbini Ramirdusa, koji je spaljen kao jeretik zato što je odbijao da kod nečistih sveštenika sluša misu ili da prizna njihova činodejstva.” (Blumenthal 286). Konačno se samo papi duguje neograničena poslušnost. (Bl. 287)

Cistercinci, znači, sledeći reformski pokret u benediktinskom monaštvu, naime **Bernard od Clairvaux**, kao da su lako izlazili na kraj sa posvetovljenim životom i razvojem raskoša u impozantnim građevinama Cluniacinaca. Bernard je živeo u „čudnoj mešavini mistike koja se odvrćala od sveta ali i u aktivnosti okrenute svetu.” Naselje u pustinji veoma udaljene od nastanjenih krajeva, uz odbijanje desetka, činile su manualni rad nezaobilaznom neophodnošću i dužnošću. Cistercinci su se bavili racionalno „savremenim” obrađivanjem zemlje – uz korišćenje snage vetra i vode – što je, recimo, u istočnim kolonijama počev od 13. veka utiralo put zemljoradničkim naseljima. (Art. *Zisterzinsler* RGG 3. Izd. 6/1962, 1918-1920, ovde 1919, Heinrich Fausel).

U drugoj polovini 11. veka monaštvo je „počelo da se povlači iz sveta. Uporedo s tim se razvijalo sve veće vrednovanje askeze, fizičkog rada i siromaštva. Osim toga su reformski krugovi svojim postupcima dodatno zahtevali i reformu crkve, klera i društva. Oni treba da se u svom ličnom

okretanju orijentišu na hrišćanskom življenju.” (Immo Ebert, *Die Zisterzienser*, Stuttgart 2002, 11)

„Pravila koja su sledila”, tj. „Čistota Regule Benedicti” (Ebert 31), zahtevanih ovim reformama, bila su podređena „nasledovanju Hrista u Evandelju i stoga drugorazredna”.

Karakteristično za arhitekturu i umetnost Cistercinaca je „stroga jednostavnost bez ukrasa” (Ebert 193 i „odricanje od svih ukrasnih elemenata” (E. 194). Najstariji propis za crkve propisao je „belo staklo bez ikakvog oslikavanja.” (E.209)

TRE -članak „*Slike*” (545) citira Bernarda od Clairvaux-a „nametljive slike koje osim što privlače pogled molilaca, istovremeno i sprečavaju njihovu predanost ... Ljudi hrle da ljube, pozivaju se na klanjanje; a dive se više lepom umesto da štiju svece. ...”. Ovo je „svedočanstvo jedne pounutarnjene a istovremeno etički orijentisane pobožnosti.” – „Crkva sija svojim zidovima a kod svojih siromaha dozvoljava da im svega nedostaje. Odeva svoje kamenje u zlato a svoju decu ostavlja da idu gola. Onim što bi čovek valjalo da izda za one u potrebi, služi očima bogatih. Ljubopitljivci nalaze svoju zabavu. a nesrećnici ne nalaze čak ni ono za život potrebno.” (Bernard, cit. Kod H.Fled, *Ikonoklazam ...* 54).

„Fizičkim poslom su se bavili kako monasi (odn. laici) tako i obraćenici u različitom obimu i po meri njihove vremenske raspoloživosti. U zajedničkom delovanju crpeli su obe grupe ... snagu iz istog monaškog ideala. --Rad je time uglavnom gubio negativno vrednovanje nasuprot tada uobičajenim u tadašnjem društvu ... Cistercinci su, nasuprot tome, mnogo više smatrali fizički posao bogoslužjenjem ravan po vrednosti sa molitvom (‘opus Deo’). ... „Tako je svet rada uključen u iskustveni prostor intelektualaca. Ova kvalitativna promena će u istoriji rada i poslovne etike imati dalekosežne posledice.” (Ernst Tremp, *Mönche als Pionire*. Cistercinci u Srednjem veku, 1997, 27) Cistercinci su rad podigli „na isti nivo sa kontemplacijom i liturgijskim slavljenjem Boga. Cistercinci su uloge Marije i Marte tumačili na novi način, ... (Luka 10, 38-42) tako što su Martinom poslu podigli vrednost i poistovetili ga da Marijinim kontemplativnim životom. Laička braća kao specijalistima fizičkog posla otvarale su se nove mogućnosti i nudile nove mogućnosti razvoja. ... Do određenog vremena je uspevalo da se skladno povezuje molitva i rad, oba životna oblika monaštva i laičkog sveta i da se ostvaruje kao monaško-asketska utopija.” (Tremp ... 87)

Istovremeno sa pozivom na Drugi krstaški rat, žestokom borbom protiv jeretika i teoloških protivnika, Bernard deluje kao kompleksna, čak i ambivalentna ličnost. Nekoliko njegovih iskaza „protiv papinskog centralizma i rimske kurije” rado su koristili kasniji kritičari crkve – recimo Viklif (Wyclif) (nasuprot tome Bernard kao da je ostavio duboki upliv na Lutera i Kalvina) –, ali su isti ignorisali one, „u kojima se pokazala njegova povezanost sa papinstvom.”

(Art. Bernard von Clairvaux, TRE 5/1980,644-651, ovde 647sl+650, Jean Leclercq)

„Pošto je u „obogaćenim manastirima posle sprovedenih delotvornih mera, a usled prilagođavanja, zamah reformovanih verskih zajedništava”, uvek iznova došlo do zastoja, to su se uvek pokazale potrebnima nove reforme (u izvorima: deformata reformare, deformatum pordinem reformare, in pristinum rigorem revocare i slično). Jedino Kartezianci sve do danas odbijaju svaku reformsku misao po paroli: *Cartusia nunquam reformata, quia nunquam deformata.*” (Art. *Reformgedanke*, RGG 4/izd. tom 7/2004, 160). No, oni usled ovoga stoje prilično usamljeno u Zapadnoj crkvi. Osim toga postaju plen samoprevare, pošto i sami vode svoje poreklo iz jedne reforme! „U drugoj polovini 12. veka su zahtevi za alternativnim životom po primeru apostola postali toliko snažni, da su se samo veoma ograničeno mogli uklopiti unutar postojećeg monaštva.

Zbog toga su delimično doprineli stvaranju velikih **laičkih pokreta** (Katari, Valdenžani, široki pokret pokajnika). Tek je prosjačkom redu ranog 13. veka uspelo da u tim razgranatim pokretima delotvorno prihvati snažne reformske poticaje i da ih učini plodnima za većinsku crkvu. Svađa koja je u poslednjim godinama života **Franje Asiškog** izbila u zajedništvu a u vezi njegovih osnovnih ideala, dakako vodile su ubrzo posle njegove smrti do buđenja novih reformskih misli.” (RGG 4.izd. 7/2004, 160). U tome se na franjevačku duhovnost iskazivao i upliv Joahima od Fiore, koju je zatim isto tako nemilosrdno proganjala inkvizicija kao i Katare i Valdenžane. Upozoren od prvih Valdenžana i Humilitate, Franjo je pokušavao da to izbegne po cenu osnovnog iskrivljavanja svog temelja putem zvanične crkve. Kod Franje Asiškog bio je za društvo posledična i tzv “Treći red” sa svojom „mirovnom praksom” među muškarcima i ženama koji su živeli u svetu i koji su se nenaoružano otvoreno uz franjevački pozdrav „pax et bonum” (mir i dobro). sučeljavali sa svakim.

„Pape su poticali ideologiju i praksu svetog rata, a imajući ovakvu pozadinu, franjevački mirovni pokret se čini kao ona bitna revolucionarna protivstruja, ...” (Helmut Feld, *Franjo Asiški i njegov pokret*, Darmstadt 1994, 72 upor 209-211)

Međutim, „Franjo nije u savremenom smilu, bio ... ni reformator društva niti crkve. Ako njegove misli deluju revolucionarne, onda su to činile posredno i zaobilaznim putem, ...” (Feld 125 upor 115)

„Da je Klara (Asiška) dok je bila zdrava, „služila i negovala čak i svoje služavke, izveštava se kao izraz njene sasvim posebne poniznosti.” (Feld 425, Anm 89 ebd.: „Savremeno razumevanje je da je Bog svakome podario ‘blagodat posla’ te se svodi na reformatorsko hrišćanstvo Švajcarske (Zürich, Genf).” Valja dodati: kao i na Luterovu etiku zanimanja!))

U ostvarivanju bitnog elementa franjevačkog ideala, apostolskog putničkog života, učestvovala su sasvim prirodno napr. i žene Valdenžana i Katara što je bilo doživotno zabranjeno ženama franjevaca.” (Feld 441)

Navodno je „Biskup od Lincolna franjevačkom provincijalu Wilhelmu od Nottinghama rekao „u četiri oka” da postoji jedan viši stepen savršenog života (tj. da se živi od prosjačenja), naime živeti od vlastitog rada. Po mišljenju biskupa Begini su prema tome (znači ne Minoriti!) sačinjavali najsavršenije i najsvetije versko zajedništvo, jer da su živeli od svog sopstvenog rada i da nisu bili na teret svojim bližnjima svojim bezobraznim prosjačenjem.” (kako je to u osnovi između ostalog predvideo Franjo– Feld 310sl. i 466)

Bratstva su pojačano prihvatila kolektivno dobrotvorstvo laika. Karitativna bratstva su se razvijala i iz molitvenih bratstava s jedne i iz zadruga s druge strane, a koje su osnovane u cilju osiguranja njihovih članova (zanatlija). Inspirisani naročito prosjačkim redom, bratstva su prešla na podupiranje siromašnih i bolesnih.” (Upliv od strane Jovanovskog reda, osnovanog 1099 – *Diakonisches Kompendium*, 2005,45). „Ono originalno u pokretu oko Franje se da zapaziti na spremnosti da u poniznosti deli život siromašnih, da živi kao siromah i sa siromašnima.” Imenom „Minores” preuzeo je uobičajeni „naziv za donje društvene slojeve.” (*Diakonisches Kompendium*, 2005,46)

„Inspiracija laika putem prosjačkih redova postaje jasno na primeru **Elizabete Tirinške** ((Elisabeth von Thüringen) (1207-1231). Kod nje su se ična briga za siromašne i bolesne povezivali sa protestom protiv raskošnog

dvorskog života i protiv bespravnog vlasništva. Protest i karitas, provokacija i služba isprepletali su se u Elizabetinom delovanju na originalan način.” (*Diakonisches Kompendium*, 2005, 46sl)

Kasnije je ‚devotio moderna‘ Beginjana (i Beghardi) pobožnost svakodnevce stavila u središte tvrdnju: „Boga je moguće doživeti ne samo u sebi okrenutom pounutarnjenju, već i u „mističnoj diakonskoj spoljašnjosti”, – kraj ognjišta ili u štali“ (Meister Eckhard, citirano prema: Gottfried Hammann/G.Ph.Wolf, *Die Geschichte der christlichen Diakonie: ... sve do vremena Reformacije*, Göttingn 2003, 153sl)

Pokret ‚**Siromaha od Liona**‘ (takođe iz burgundskog kraja, nepunih 80 km južno od Cluny-a) oko **Valdesa** nastao je u poslednjoj četvrti 12. veka. Valdesov najdublji motiv podseća na Zlatoustog: „Žarka vera i osećanje odgovornosti za spas bližnjega!” To je ono bitno kod pokreta Valdenžana od samog njegovog početka.” (Kurt-Victor Selge, cit. kod Gabriela Audisio, *Die Waldenser: Geschichte einer religiösen Bewegung*, München 1996,26) Engleski kanonik Walter Map (”De nugis curialium”/Kurienpossen, u: *Enchiridion Fontium Valdensium*, 1 izd. od Jean Gonnet, str. 122sl – cit. prema Giorgio Tourn, *Geschichte der Waldenser-Kirche*, Erlangen 2980, 24) pomaže pri razumevanju naročite izvorske priče o njegovom poreklu kao **Obrazovnom pokretu**. Map piše o prvim Valdenžanima, koji su učestvovali na 3 Lateranskom koncilu, 1179, da su „homines ydiotas, illiterati”, znači neobrazovani ljudi i neznalice. Mora da je bio svestan da time ponavlja presudu Velikog veća nad Petrom i Jovanom (Dela 4,13: agrammatoi kai idiotai): ovi, istina, u očima pismoznalaca nisu bili stručnjaci, no nikako ne i nepismeni. Isto tako su izgledali prvi Vandenzani u očima teologa i koncilskih otaca, pošto „nisu upućeni ni u najosnovnije stvari”, neobrazovani su; „lutaju zemljom bosonogi, dvojica po dvojica” (Luka 10,1,4 par). „Nemaju ličnu imovinu, već im je sve zajedničko po primeru apostola” (Dela 2,44) „Nagi slede nagog Hrista.” (cit prema G. Tourn, 1980, 24) Verovatno je Mapu bilo poznato da je već Cistercincima bio cilj „da sa siromašnim Hristom budu siromašni” (bez navoda izvora cit. Kod Herberta Grundmanna, *Religiöse Bewegungen im Mittelalter*, 2 izd. Darmstadt 1961, 312).

Izraz „Nudum Christum nudus sequi”, koji susrećemo u različitom obliku već u pismima svetog Jeronima, u 11. I 12. veku ističe izričito često kod Valdenžana kao životni ideal „siromaha u Hristu” i putujućih propovednika, ali se izražava i kod jeretika koji su se otuđivali od Rimske

crkve ili su iz nje bili izbačeni.” (Feld, *Franziskus* 82, upor za samog Franje 133sl prema Valdenžanima 88-91+29sl.)

Map kaže za Valdenžane: „Dosad je njihov broj još mali, još nisu uzeli maha. Ako im damo na volju, oni će da nas proteraju ...” (Tourn, 1980, 24) Za Mapa oni su „priprosti nadobudni ljudi, u svojoj neobrazovanosti nesposobni „da tačno znaju i zastupaju pravu nauku, istina i ljude” – i žene! – „koji svojom ‘poniznom’ željom” **laičkog propovedanja** postaju pretnja za socijalni svetski red i položaj klera.” (Kurt-Victor Selge, *Die ersten Waldenser*, 1 tom, Berlin 1967, 30)

I nesvesno se čovek podseća na Jovana 2,27: „Pomazanje koje ste od njega (Hrista) primili ostaje u vama, pa nemate potrebe da vas neko uči, jer vas njegovo pomazanje uči o svemu. ... Tako ostajte povezani u Hristu!”

Pošto prvi Valdenžani nisu bili klerici a nisu bili ni monasi „a to nisu ni želeli da postanu, to je učiteljski stalež crkve– a koji se iz temelja izdvajao od staleža koji uči – što naravno protivureći dialektici „učenja” i „poučavanja” „odbacio siromašne iz Liona. Ovo je bila reakcija jedne „privilegovane kaste”, koja se osećala ugrožena u svojoj vlasti u „vlasti koja se zasniva na božanskom monopolu” crkvenog zvanja, „usmene tradicije „i pisane Božje reči Valdesovo naivno proroštvo se zasnivalo na dovođenju u pitanje ovog monopola.” (G. Audisio, 1996, 17).

Valdes je zamolio dva klerika iz Liona, Stephan von Anse-a i Barnarol Ydros-a – da mu prevedu celokupni Novi Zavet i izbor iz Starog Zaveta (uključujući pojedine Apokrifne) na narodni jezik (provensalski/’langue d’oc), uz to i izreke crkvenih otaca, koji su se u prvom redu odnosili na hrišćansko življenje – prema biskupu i inkvizitoru Bernard Gui radilo se o „nekoliko maksima Svetog Augustina, Svetog Jeronima, Svetog Ambrozije i svetog Grgura” (G. Audisio, 1996, 186). Za vreme Valdesa se nemalo klerika, koji su vladali latinskim jezikom, pridružilo pokretu – koji su se ustvari – uglavnom pod vodstvom Durandusa von Huesca kao „katolički siromasi” bili izmirili sa Rimom i već u 13. veku se utopili u prosjački red Dominikanaca (dok su ponovo izmirene humilitate-zajednice i dalje opstale kao posebna zajedništva sve do 16. veka)

Na osnovu više od dve stotine rukopisa identifikovanih kao „valdenžanski”, a sačuvanih u petnaest evropskih biblioteka, nije moguće da se „barbi” (stricu ili braći siromašnih iz Liona) dokaže veće znanje sve do vremena pre Druge evropske reformacije. To opet ne znači da nisu mogli da

mu pronađu neki pristup. Prema docentu Reinhard Bodemannu (u Valdenžanskom-seminaru, Bern / maj 2005, naznačeno u apendiksu) oni se u Francuskoj brzo okoristili virtuoznom upotrebom štamparstva, što krajnje zadivljuje kod valdenžanskog stanovništva zemljoradnika brđana i malih zanatlija. Analogno radničkom obrazovanju u 19./20. veku, može se sa sigurnošću pretpostaviti da su umeli mnogo bolje da se okoriste obrazovanjem, s obzirom na potvrđenu činjenicu, da su „braća” uglavnom Novi Zavet i izvode iz Starog Zaveta učili napamet.

Profesor Ermanno Genre sa ‘Facolta Valdese’ podseća, „da su Valdenžani u Srednjem veku na primer, u jeku inkvizicije, primali gubavce kod sebe u kuću ili otvarali škole” a to „za sadašnjost znači ponovo otkrivati ličnu dimenziju angažmana, a što je nemoguće delegirati na neku instituciju”, niti „zapaziti ljude koji su određeni za diakonski rad.” . „Antikonstantinska dimenzija valdežanskog pokreta Srednjega veka, tj. radikalna kritika feudalnog sistema na osnovu vernosti Evanđelju, ne samo da je išla u prilog političkoj kritici o jednoj državi koju karakteriše pogrešno poslovanje i korupcija, već i proizvelo novu analizu diakonskog rada unutar crkve. Siromaštvo koje je karakterisalo Valdenžane u prvovreme– za razliku od Franjevačkog pokreta – nikada se nije okarakterisalo kao neka vrsta ‘ideala’, samog po sebi, već kao znak verodostojnog propovedanja Evanđelja i kao sredstvo kritičke teološke analize.” Sem toga prioritet se davao ”lakoј diakoniji”, sopstvenim snagama (Lk 14,28sl) koja se lako da menjati”, znači malo povezana sa institucionalnim, „čija evanđeoska dimenzija nije uvek prepoznatljiva”. „Društveni razvoj ju je često već prevazišao, a njeno usmerenje na cilj može da gubi na svojoj verodostojnosti a ovo se samo teško da promeniti.” (E.Genre, *Das Selbstverständnis der Waldenser Kirche als diakonische Kirche*, 178-196, ovde 180, u: Th.Strohm, izd., *Diakonie in Europa*, Heidelberg 1997)

Crkveno učenje izvornih Valdenžana se velikim delom slaže „sa gledištima prvih glosatora Gratianijskog dekreta (osnove Corpus Iuris Canonici), naročito sa stanovištem Uguccio od Pise (+1210). On je razlikovao između duhovnog naloga kao dragocenoj privilegiji svih vernika i veoma ograničenoj vlasti lokalne rimske crkve. Po njemu je navodno apostol Petar svojim priznanjem mnogo više ukazao na zajedništvo hrišćana i na mnoštvo različitih darova, nego recimo papa. Ovaj poticaj Uguccio-a obilno je iskoristio Nikolaus von Dresden ...” (A.Molnar, *Die Waldenser*, 1993, 400)

Kako praški profesor **Jan Hus** nije samo bio uveren u pravovernost i ispravno učenje - kao i učenja Džona Viklifa (John Wycliff), već je gajio i predrasude prema „valdeškom krivoverju”. Verovatno je nesvesno stajao već prilično blizu poziciji siromaha iz Liona. Posle 1412 se njegov stav promenio, kada je morao da napusti Prag, koji se zbog njega našao pod crkvenom anatemon. Živeo je životom putujućeg propovednika na jugu Češke koja je već duže vremena stajala pod uplivom Valdenžana. Tada je pisao:

Od nedavno sam shvatio da jednostavni i siromašni sveštenici, siromašni laici pa čak i žene mnogo većom odvažnosti umeju da brane istinu nego što to obično čine doktori Svetog Pisma.” (cit. kod G. Audisio, 1996, 99)

Amedeo Molnar, *Die Waldenser*, Freiburg u br 1993 (1973), 244 o tome piše: „Događaji iz 1412 pokazuju da eklezijaska shvatanja jednog **Matthiasa od Janova**” – 1350/55 – 1393, magistra Parisiensis, reformskog i teološkog pisca u Pragu – koji je pred domskim saborom dva puta opozvao svoje verovanje (da li je Hus mislio na njega?) ... „bolje odražavaju reformatorsku borbu od Viklifovog” naoko veoma skolastičkog učenja crkve: „Proganjana manjinska crkva odana pozivu Evanđelja, a koju proganja antihristovsko deformisano hrišćanstvo, poziva nenasilno (bez oružja) na duhovnu borbu. Bez ikakvog potpomaganja sa strane društvenog autoriteta a spremna na trpljenje, ona se pouzdaje isključivo na propovedanu Božju reč. Ona će se uskoro konkretizovati u jedno zajedništvo koje se sve više utelovljuje u jedan narod koji seže za budućnim carstvom. Takav pogled na stvari moralo je da se osvesti za svoje plemensko srodstvo sa valdeškim mentalitetom, čime je dobilo priliku da ga upozna. Na nivou jednostavnog naroda došlo je do ovog upoznavanje u južnoj Češkoj, na nivou intelektualaca uspeo je u Pragu putem teologa, koji su u nemačkim zemljama upoznali Valdenžane. Svojim dolaskom u Češku sa ciljem da podupiru husitski pokret, oni su igrali značajnu posredničku ulogu. ...” Teolozi su bili magistri Jacobellus (Jakoubek od Miesa/z Stribro) i Nicolaus od Drezdena, koji su sa argumentima Matthias-a od Janova zasnovali svakodnevno pričešćivanje putem laika i **delili Gospodnju večeru u oba oblika** (sub utraque specie – što se do 11. veka u svim izvorima pretpostavljalo). Oni su takođe i prethodnici buduće „istorijske mirovne-crkve” **Češko-moravske braće**. Kao teolog „laik” **Peter od Cheltschitz** (paralelno je generaciju kasnije imao da zahvali osnivač „češke braće”, „brat” Gregor, utraquističkom, „narodnocrkvenom” „administratoru” Janu Rokycana, upućivanje na prethodnika Petra. Zar se to ne

približava veoma nameravanom ostvarivanju misli jedne „ecclesiola in ecclesia“?)

„Odeljak koje je ostavilo trajni upliv na razmišljanje Husita i Braće o Gospodnjoj večeri ... Regulae V, 254, glasi: „Misa se na istaknuti način naziva zajedničkim delovanjem u crkvi, ne samo zato što u njoj sveštenik doprinosi za zajedništvo naroda i moli, već se prvobitno naziva zajedničko delovanje zato, jer se ovde od samog početk i zauvek okuplja zajedništvo hrišćana na misu, takoreći oko zajedničkog Isusovog stola, njihovog Gospoda, i ovde uzima zajedničku hranu i zajedničko piće, pripremljeno rukama sveštenika. To su u sakramentu Isusovo telo i njegova krv.“ (J.L. Hromadka, *Von der Reformation zum Morgen*, Leipzig 1959, 162, prim. 19 – prev. Ch.Tap.)

1534 je izdavač Otto Brunfelsa u Štrasburu posvetio Luteru izdanje navodnih Husovih spisa (drugo izdanje je izdao Zinzendorf iz arhiva Česko-moravske braće, treće 1975 E. Beyreuther i W.F.A Jakobsmeier u Hildesheimu), koji su zapravo – kako su to Moravska braća oduvek znala! –sadržali izvode iz **Matthias od Janove „Regulae Veteris et Novi Testamenti“**. Sadržinski se bave pravim i lažnim proroštvom, pravom i lažnom hrišćanskom verom, antihristom usred hierarhijske Hristove crkve a u središtu učenjem o neophodnom „razlikovanju duhova“.

Jakov je prema mišljenju češkog starozavetničara, Slavomil Danek-a „prvorazredni izvor za istraživanje religioznih vrednosti reformacije, u kolikoj meri su se orijentisale prema Pismu” – „Henri Clavier je upozorio da se koreni Ecclesiologije Reformacije nalaze u delima Janova (Etudes sur le Calvinisme, 1936, 89).” (J.L. Hromadka, ... *Reformation ...* 1959, 161sl.prim. 12)

„Janov se odlučio za ovaj naslov jer ... je obradio ... trinaest regulae-propise Biblije. Prva knjiga tumači četiri „starozavetna propisa o razlikovanju duhova i proroka kao i primanje sakramenta oltara. Druga knjiga sadrži osam novozavetnih „pravila za razlikovanje pravih i lažnih hrišćana. Naročito važna i obimna treća knjiga ... obrađuje trinaest pravila ... regula generalis ili regula principalis, ... nazvanih i veritas prima ... odredba koja određuju Hristov život i njegovo učenje. Ovo pravilo se primenjuje onda na svedoke istine, na primanje euharistije, na jedinstvo carkve, na antihrista i na abhominacio in loco sancto (tj. na gnusobu na svetom mestu). Četvrta i peta knjiga uz ukazivanje na najveću regulu obrađuju pitanje učestalosti

Gospodnje večere.” (tako Jana Nechutova, izdavač od Liber V „*Regulae*”, vol. VI, Muenchen 1993, VII)

Hrist „koji jeste i koji beše i koji će uvek biti, je jedina odredba za sve apostole i zajedno s tim za svakoga čoveka koji dolazi na ovaj svet. Ona je jedina neophodna i dostatna za sve stvari i na svakom mestu i (za svako vreme” (cit. kod Jakobsmeier 12 sl – prev autora). „Ruku pod ruku sa takvom solus Christus odredbom ide i princip sola scriptura. ... Često navodi crkvene oce.” (ibid. Jakobsmeier 13). Iz prve odredbe proizilazi i Janovova „ekleziologija, u kojoj preovladava postulat jedinstva crkve, kao i njegovo učenje o euharistiji uz... zahtev da je laici primaju što je moguće češće, po mogućstvu svakodneвно.” – Pri tome Matthias v. Janov naglašava naročito „zajedničarski (koinonijanski) karakter euharistije” (Nechutova VIII). Izdavač poslednjeg toma ovog naučnog izdanja *Regulae* naglašava Janovovu očiglednu sklonost prema misticizmu ...; njegovi spisi se karakterišu pre intuicijom i emotivnošću nego skolastičnim učenjaštvom.” On naučava „da je hostija sposobna da obnovi crkvu i da crkvi vrati jedinstvo, koje je igubljeno papinskom šizmom a što će voditi sve članove crkve, duhovnike i laike, do prave unutarnje pobožnosti i na način života prema uzoru na Hrista i pracrkve. Euharistija ... postaje ... snaga koja potiče reformu ...” Svakako, ona treba da se ostvaruje „na osnovu unutrašnjeg obnovljenja svakog pojedinca ...” – Dalji rezultat „bio njegov odbojni stav prema svim adinventiones hominum (tj. dodatnim ljudskim izumima, koji su naneli priličnu štetu „prvobitnoj apostolskoj čistoti vere, naime sakramentu Hristovog tela i krvi” (Valasek 97) kao i prekomernom cemerionijalu ili štovanju svetaca, ali pre svega prema sakralnoj umetnosti i ukrašavanju crkava slikama i skulpturama.” Ovo bi, ako je to potrebno, „trebalo čak odstraniti iz crkava”. „Sam autor naglašava” u predgovoru, „da je pomoću *Regulae* sledio reformatorsko usmerenje i da je ovu tvrdnju svesno zasnivao na sili obnovljenja, koja prebiva u strahopoštovanju pred euharistijom” (Nechutova IX)

Premda je prvobitno pre svega 5. knjigu želeo da uputi „ad dispensatores et ministros in ecclesia corporis et sanguinis Christi ...” (tj. „upraviteljima i slugama u crkvi Hristovog tela po telu i krvi”), „on se pre obraća laicima i predočava im potrebu ... da čak svakodneвно primaju euharistiju.” „Bitni povod ... bila je ...želja jednog prijatelja, koji ga je kao

laik zamolio da izloži svoj pogled na ovo pitanje.” (po mišljenju Františka M. Bartosa radi se o Thomas von Stitny-u – Nechutova X)

Odlučujuće za Matthiasa bilo je istupanje „sve većeg broja propovednika protiv antihriste a za reformu crkve” – „a koji deluju u ilijevskom duhu” – protiv sile licemera – a naročito „sve većeg mnoštva pobožnih laika” (B. Toepfer, *Chiliasische Elemente in der Eschatologie des Matthias von Janov*, u W. Steinitz et.al izd. *Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen*, Berlin 1966, 59-70, 63sl.) Janov nije očekivao neku revoluciju odozgo (Töpfer 64). Pitanje je „u kolikoj meri je Matthias očekivao temeljnu promenu postojeg reda za boljitak još pre završetka ovog sveta.” (Töpfer 60). Zapravo, sam Matthias ipak nije postao reformator za „od njega očekivanih direktnih promena u institucionalnom području. Promene nisu bile ni izdaleka toliko duboke kako bi se to dalo očekivati na osnovu oštine njegove kritike.” (Töpfer 68). Ipak je „doprineo svoj deo da se pripremi tlo za oformljivanje taboritskog (tj. radikalno husitskog) hilijazma (posle 1420).” (Töpfer 69) „Žigosao ...je uvek iznova tlačenje naroda koje su vršile duhovne i svetovne sile. Tako ‘sloboda Svetoga Duha’, koju je Hrist doneo svojim sledbenicima, a koju je on zahtevao, dobija jasan socijalni naglasak.” (Töpfer 67). Eshatološko gledište Milića i Matthiasa ne zahvaljuju Joachimu von Fiore, već se razvilo iz „moravskih odnosa”. „Sloboda Svetoga Duha ... je karakterni znak Lex evangelica, koju je Isus naveštao”, ... a ne jednog navodnog „trećeg statusa” hrišćanstva, pogotovu što postoji oštra kritika monaštva, naročito prosjačkog reda. (Töpfer 70)

Osnivanje češko-moravkog bratskog „zajedništva se pozivalo na” Janovu „tezu, da će se obnovenje crkve oformiti kao odgovor pobožnog naroda na Reč i stvoriti jedan narod ili zajednica ‘bez mača’.” (Jakobsmeier 24). Matthias gradi na „zdravom smislu za veru pobožnog naroda” (Valašek 130), „istovremeno objašnjavajući zajedničko sveštenstvo vernika ...”, ali istovremeno objašnjava „razliku između posvećenog i zajedničkog sveštenstva hrišćanskog naroda” (Valašek 156)

Janova su na praškoj nadbiskupskoj „sinodi 1380 ... prisilili, da javno porekne svoje zablude” On dobija „zabranu propovedanja” za pola godine” kao i zapovest” da napusti Prag i da se preseli na seosku parohiju.” Međutim, njegovo shvatanje o čestoju euharistiji laika se rehabilitovalo, a ipak je morao da opozove zahtev za smanjivanje vrednosti svetaca i monaštva. „1392 je morao da svoje knjige prikaže crkvenoj vlasti za cenzuru”, – pa je ponovo

rehabilitovan ali bez sankcija , prema Valašku *Das Kirchenverständnis des ... M. od Janova*, 1972, 55 sl.) (W.-F.-A. Jakobsmeier, ed. Matthias Janov, *Opera, excerpte iz Regulae*, 1975,11)

(U kolikoj meri je Janov zastupao ovu ‘ecclesia semper reformanda’, „ecclesiola in ecclesia’ i sveopšte sveštenstvo svih hrišćana, potrebno je– uz pomoć kritičkog aparata latinskog izdanja Janove Regulae – tačno razjasniti, 1908-1993 u šest tomova uopšte prvi put štampano.

Pisac ovog rada želi da na ovaj način izrazi svoju zahvalnost **Blokseminar -u”U prilog istoriji Valdenžana” ...”** održanog od 5-8. maja, 2005 u Bernu pod vođstvom profesora teologije Martina Georgea, Rudolfa Dellspergera, docenta Reinharda Bodemanna (svi sa Teološkog fakulteta u Bernu), kao i dekanu Daniele Garonne i profesoru Martinu Hirzelu (obojska sa Facolta Valdese di Teologia, Roma) kao i svim učesnicima oba fakulteta. Bio bi naročito duboko zahvalan fakultetima u Rimu i Pragu, kada bi mu mogli staviti na raspolaganje dalji materijal za istoriju Valdenžana i Husita/Češko-Moravske braće pre Druge reformacije – isto tako ukazivanje na literaturu na talijanskom odn. češkom jeziku (u prilog pitanja na koje je ukazano u prethodnom odeljku kod Matthiasa od Janova, a i za temu „Diakonske zajednice”).

Uz dužno poštovanje iskrena zahvalnost za srpski prevod, Prof.dr Rut Lehotsky, Novi Sad/SCG

Christoph Tapernoux, reformovani sveštenik (u penziji), CH-9000 St.Gallen,/Švajcarska, Scheidwegstrasse 10/e-mail: chstapernoux@bluewin.ch

O „Obnovljenju čoveka” kod Pavla u prilog Reforme „iz malih hrišćanskih zajedništava u crkvu i svet” – I. deo/26.11.2005-12-07

Pisac, koji je od sredine 2001 godine penzionisani reformirani sveštenik, je već nekoliko godina jednim delom svog vremena ovlašćeni predavač na Pravoslavnoj akademiji u Aradu/Rumunija i od 2004 na Interdenominacionalnom Teološkom fakultetu u Novom Sadu, koga su osnovali Baptisti. Od 2002 je volonter kod EHOa/Diakonske ekumenske organizacije za pomoć u Novom Sadu, Vojvodina/Srbija

---

Dr. sc. Jasmin Milić
BOŽIĆNO VRIJEME
U PROTESTANTSKOJ LITURGIJSKOJ TRADICIJI

Uvod:

Riječ liturgija (od grčkog glagola *leiturgein*) u doslovnom bi prijevodu značila *narodno djelo*. U Crkvi se liturgija općenito shvaća kao organizirano bogoslužje koje ima određene ustaljene oblike, pravila, i sl. Tako imamo liturgijske knjige, liturgijske boje, liturgijsku odjeću te liturgiku kao znanost. Nasuprot liturgijskim bogoslužjima postoje i tzv. slobodna bogoslužja¹ u kojima nema određene forme a koja su uglavnom prisutna u tzv. slobodnim crkvama (poznatima kao Crkve reformacijske baštine).² Tradicionalne protestantske crkve³ uglavnom su liturgijske crkve, što podrazumijeva da se u bogoslužju koriste prepoznatljive liturgijske forme. Ne možemo govoriti o jednoj protestantskoj niti pak o jednoj reformiranoj liturgijskoj praksi. U 20. stoljeću se među protestantskim crkvama razvio liturgijski pokret s težnjom da se kršćani što više i u liturgiji približe jedni drugima. Među protestantima nastaju određene liturgijske knjige koje se temelje na zapadnoj liturgijskoj tradiciji (ali i s određenim elementima Istočnih liturgija).

Na hrvatskom jeziku imamo objavljenu liturgiju s molitvama za narod, predslavljinama i biblijskim čitanjima u Evangeličkoj liturgijskoj knjizi *Pjesmarica Božjega naroda*.⁴ Godine 2003. za potrebe Protestantske reformirane kršćanske crkve u Republici Hrvatskoj izdan je djelomičan prijevod engleske liturgijske knjige *The Book of Common Prayer, Knjiga zajedničkih molitava*.

1. Teško je na pravi način definirati tzv. slobodno bogoslužje. I one crkve koje ne poznaju liturgijske obrasce, ipak imaju određena pravila kod bogoslužja. Postoji vrijeme molitve, vrijeme pjevanje, vrijeme propovijedi i sl. Sloboda se očituje u molitvama (svatko od vjernika može moliti, ukoliko predvodnik zajednice pruži takvu mogućnost na bogoslužju) svojim vlastitim riječima. Propovijedati mogu i laici a ne samo rukopoloženi službenici. Službenici ne nose nikakvu posebnu liturgijsku odjeću. No i tzv. slobodne crkve se po pitanju bogoslužbene prakse razlikuju jedna od druge pa je u nekih ipak prisutnija veća organiziranost a u drugima veća sloboda i spontanost.
2. Baptisti, Pentekostalci, Adventisti i sl.
3. Evangelička, Reformirana, Anglikanska, Metodistička i sl.
4. *Pjesmarica Božjega naroda*, Zagreb: Evangelički seniorat, 1981.

1. Liturgijska godina

Liturgijsko vrijeme odnosno crkvena⁵ ili liturgijska godina, jest godišnji spomen (slavlje) na povijest spasenja u Isusu Kristu. Crkva je nadahnuće za organiziranje blagdana u liturgijskoj godini crpila iz Starozavjetnih blagdana koji su također simbolizirali povijest spasenja. Židovi su se, proslavljanjem određenih blagdana, prisjećali Božje dobrote i brige za njihov narod kroz povijest.⁶ Tako se i novozavjetna Crkva, proslavljanjem pojedinih blagdana, sjeća najznačajnijih događaja iz Kristovog života.

Liturgijska je godina podijeljena na tri liturgijska razdoblja odnosno ciklusa: Božićni, Uskrсни i Duhovski ciklus. Liturgijska godina započinje prvom nedjeljom adventa. U ovome razmatranju usredotočit ćemo se na Božićno vrijeme.

1. Advent ili Došašće

Božićno vrijeme započinje pripremom od četiri tjedna. Ovo se vrijeme naziva *Advent* ili *Došašće*. Advent dolazi od latinske riječi *adventus* koja znači dolazak pa se stoga prevodi hrvatskom riječju *Došašće*. Prva adventska nedjelja pada između 27. studenog i 3. prosinca. Prvom nedjeljom Adventa započinje, kako smo već rekli, liturgijska godina. Četiri tjedna Adventa

5. „Naziv *crkvena godina* (*Kirchenjahr*) nalazi se, izgleda, po prvi put u postilama luteranskoga župnika *Johannesa Pomariususa* (Wittenber, 1589.). Adolf Adam, *Uvod u Katoličku liturgiju*, Zadar: Hrvatski institut za liturgijski pastoral, 1993., str. 276.

6. „Nakon Mojsijeve vjerske reforme slavi se tjedno *šabat*, subota, kao dan Gospodnji, mjesečno se slavi svetkovina *mladog mjeseca*, a godišnje tri velika blagdana: *Blagdan beskvasnih kruhova* (hebrejski *massot*), *Blagdan sedmica* (hebr. *šebut*) i *Blagdan sjenica* (heb. *sukot*). Poslije useljenja u Kanaan stari su blagdani s vremenom dobivali novo, teološko, povijesnospasenjsko značenje. Blagdan beskvasnih kruhova (hebr. *mazzot*) povezan je s drevnim blagdanom Pashe (hebr. *pesah*) i s povijesnospasenjskim značenjem Izlaska iz Egipta, Blagdan sedmica (*šebu'ot*) povezan je sa sjećanjem na sinajski Zakon i Savez, a Blagdan sedmica (*sukot*) povezan je s povijesnospasenjskim boravkom u pustinji. Uz te blagdane bitno je povezana činjenica sjećanja (zikaron, grč. *anamnesis*, *spomen*). Na te godišnje blagdane Izraelci su se prisjećali veličanstvenih Božjih spasenjskih djela u prilog Izraelu... Osim ovih blagdana postojali su i drugi važni blagdani kao, na primjer: Nova godina, Dan pomirenja (*Jom kippur*), Posvećenje Hrama (*hanukkah*), Purim.” Adalbert Rebić, *Središnje teme Staroga zavjeta*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1996., str. 151-152

simboliziraju 4000 godina koliko je, sukladno Bibliji, prošlo od stvaranja svijeta do Kristovog rođenja. Liturgijska boja u Adventu je ljubičasta. To je naime liturgijska boja pokajanja i pokore (koristi se i u korizmenom vremenu kao i kod sprovednih obreda). Naime, u prošlosti se uz advent, kao i uz korizmu vezivao običaj posebne pokore, posta i sl. No, u novije vrijeme Adventu se više pridaje radosno raspoloženje. Običaj posta (odnosno nemrsa) na Zapadu se sačuvao još samo na Badnjak dok se u Istočnim crkvama post zadržao u cijelom razdoblju predbožićnog vremena koje traje šest tjedana (tzv. Božićni post). Prve tragove liturgijske pripreve za Božić nalazimo početkom 5. stoljeća u Siriji.

U Adventu je običaj da se u domovima pale četiri svijeće na adventskim vijencima. Četiri svijeće označavaju četiri adventska tjedna pa se svake nedjelje pali po jedna. Prvi je adventski vijenac načinio evangelički teolog Johann Wichern godine 1839. Od tada se adventski vijenac počeo širiti diljem Njemačke. Od 1925. adventski vijenac se javlja i u katoličkim obiteljima Njemačke.⁷

1.1. Biblijska čitanja u Adventnom vremenu

Popis biblijskih čitanja donosi nam lekcionar koji je podijeljen na cikluse A, B i C. U adventu, kako smo ranije naglasili, započinje liturgijska godina. Godine 2006. započeo je ciklus godine B. On traje sve do prve nedjelje adventa 2007. godine. Tada započinje ciklus godine C. i tako redom. Lekcionar ima i ekumenski karakter, budući ga na ovaj način koriste gotovo sve liturgijske zapadne crkve (Rimokatolici, Anglikanci, Luterani, Reformirani, Metodisti i sl.). Sukladno lekcionaru, svaka nedjelja sadrži četiri čitanja, dva iz Staroga zavjeta, dva iz Novoga. Kod starozavjetnih čitanja redovito se čita psalam (rjeđe neki drugi biblijski himan) a kod novozavjetnih tekst iz evanđelja. Ovdje donosimo popis čitanja koji je naveden u liturgijskoj knjizi *Book of Common Worship*⁸ (Knjiga zajedničkog slavljenja), koju koriste reformirani kršćani u SAD, te *Book of Common Order*,⁹ liturgijskoj knjizi

7. Usp. Suzana Vrhovski, „Kako je nastao adventski vijenac”, u: *Vjesnik reformacije* br. 5, 2005. str. 7.
8. *Book of Common Worship*, Louisville, Kentucky: Westminster/John Knox Press, 1993., str. 1035-1036.
9. *Book of Common Order of the Church of Scotland*, Edinburgh: Saint Andrew Press, 1994., str. 615.

Škotskih reformiranih kršćana. Biblijska su čitanja donekle, s manjim odstupanjima, slična s lekcionarom kojega koristi Rimokatolička crkva. U Adventskim biblijskim čitanjima i porukama naglasak se daje na iščekivanje prvoga Kristovoga dolaska, dakle njegova rođenja, ali i na drugi Kristov dolazak na koji smo pozvani pripravljati se.

Godina A	Godina B	Godina C
1. nedjelja adventa		
Iz 2, 1-5	Iz 64, 1-9	Jr 33, 14-16
Ps 122	Ps 80, 1-7, 17-19	Ps 25, 1-10
Rim 13, 11-14	1 Kor 1, 3-9 1 Sol 3, 9-13	
Mt 24, 36-44	Mk 13, 24-37	Lk 21, 25-36
2. nedjelja adventa		
Iz 11, 1-10	Iz 40, 1-11	Mal 3, 1-4
Ps 72, 1-17, 18-19	Ps 85, 1-2, 8-13 Lk 1, 68-79	
Rim 15, 4-13 2 Pt 3, 8-15a	Fil 1, 3-11	
Mat 3, 1-12 Mk 1, 1-8	Lk 3, 1-6	
3. nedjelja adventa		
Iz 35, 1-10	Iz 61, 1-4, 8-11	Sef 3, 14-20
Ps 146, 5-10	Ps 126	Iz 12. 2-6
<i>ili</i> Lk 1, 47-55	<i>ili</i> Lk 1, 47-55	
Jak 5, 7-10	1 Sol 5, 16-24	Fil 4, 4-7
Mt 11, 2-11	Iv 1, 6-8, 19-28	Lk 3, 7-18
4. nedjelja adventa		
Iz 7, 10-16	2 Sam 7, 1-11, 16	Mih 5, 2-5a
Ps 80, 1-7, 17-19	Lk 1, 47-55 <i>ili</i>	Luka 1, 47-55
Ps 89, 1-4, 19-26	<i>ili</i> Ps 80, 1-7	
Rim 1, 1-7	Rim 16, 25-27	Heb 10, 5-10
Mt 1, 18-25	Lk 1, 26-38	Lk 1, 39-45 (46-55)

Ukoliko se ne čitaju sva četiri navedena čitanja, preporučljivo je da se čitaju barem dva, posebice na euharistijskim bogoslužjima, uz obvezno čitanje teksta iz evanđelja.

2. Badnjak

Božić tradicionalno započinje večernjom službom 24. prosinca. Naime, sukladno biblijskoj objavi, dan započinje zalaskom sunca. Večernjom

službom odnosno negdje i ponoćnom službom koja se služi s 24. na 25. prosinca, započinje bdijenje odnosno radosno iščekivanje Kristova rođenja. Stoga se dan prije Božića naziva Badnjak. Postoji više tumačenja riječi Badnjak. Po jednim riječ badnjak dolazi od riječi badanj što označava cjepanicu. Drugi opet smatraju da Badnjak dolazi od riječi baditi ili bdjeti. Ovo drugo nekako je bliže samome značaju Badnjaka. Naime, drevni je kršćanski običaj da se u noći prije velikih blagdana bdije. Od večernje službe 24. prosinca liturgijska je boja bijela.

2.1. Biblijska čitanja za *Badnjak*

Čitanja za Badnjak ista su za sve liturgijske cikluse (A, B i C).

Godina A, B, C

Iz 9, 2-7

Ps 96

Tit 2, 11-14

Lk 2, 1-14 (15-20)

3. Božić

Božić (deminutiv od Bog, *mali Bog, Božić*), blagdan je kada proslavljamo rođenje Kristovo. U Novome zavjetu nalazimo izvješća o rođenju Kristovu (Mt 1, 25 i 2, 1, Lk 2, 1-7) no nemamo ni približno datum kada se to moglo zbiti. Već u 2. stoljeću javljaju se interesi za određivanje datuma Isusovog rođenja.

U rimskom spisu *Depositio Martyrium* iz 354. godine nalazimo da se u to vrijeme Božić u Rimu slavio 25. prosinca. Od tada, dakle od 6. stoljeća pouzdano se zna da je Božić i na Istoku i na Zapadu slavljen 25. prosinca.¹⁰ Postoje dvije pretpostavke zašto se baš 25. prosinac izabrao za slavljenje Kristovog rođendana: „Prva se zasniva na pastoralnom načinu djelovanja Rimske Crkve, koja je na dane poganskih svečanosti uvodila svoje blagdane, kako bi narod odvratila od poganstva. U ovom slučaju radilo se o rimskom

10. Postoji pogrešno mišljenje kako pojedini Istočni kršćani (Pravoslavni) slave Božić 7. siječnja. I istočni kršćani slave Božić 25. prosinca, no kako se oni još uvijek pridržavaju Julijanskoga kalendara, 25. prosinac po gregorijanskom kalendaru pada 7. siječnja. Pojedine pravoslavne crkve prešle su na novo računanje vremena, dakle gregorijanski kalendar, poput Bugarske, Grčke i sl.

poganskom blagdanu *Natalis Solis Invicti*, Mitre, čiji je symbol bio Sunce a slavio se 25. prosinca. Od 21. prosinca počinje rast Sunca, pa je to bio svečani blagdan početka novog života u prirodi. Mjesto Mitre-pobjednika tame, Crkva je nakon izlaska iz progonstva počela slaviti rođenje Krista, kome je kršćanska tradicija primijenila Malahijinu proročku sliku ‘Sunca pravednosti’ (Mal 4, 2) i ‘svjetla svijeta’ (Iv 8, 12).¹¹ Ova pretpostavka svjedoči o mudrosti rane crkve prilikom evangeliziranja pogana. Crkva je bila svjesna da će ljudi teško odbaciti stečene poganske tradicije, te je poganskim običajima dala kršćansku simboliku, ne dovodeći time u pitanje vjernost kršćanskom učenju. Druga pretpostavka temelji se na vjerovanju koje je bilo rašireno u 3. stoljeću, kako je svijet stvoren 25. ožujka, tj. na proljetni ekvinocij, te da je upravo toga dana umro Krist. „To shvaćanje nije podnosilo da bude u računanju Kristova života nekih ostataka, jer bi to značilo nesavršenost. Polazeći, dakle, od tada priznate tradicije da je Krist umro 25. ožujka, morao je toga dana započeti i njegov zemaljski život, tj. toga je dana uslijedilo Utjelovljenje. Računajući od toga dana 9 mjeseci dolazimo na 25. prosinca.”¹² Općenito se smatra da je prva pretpostavka pravi razlog proslavljanja Božića 25. prosinca. Obje ove pretpostavke svjedoče nam više o simboli nego o stvarnom datumu Kristova rođenja. Treba znati da je simbolika u rano kršćansko doba imala zapaženu ulogu.

3.1. *Molitve za božićno bogoslužje*

Gotovo sve liturgijske protestantske crkve, na Božić održavaju svečana bogoslužja s Večerom Gospodnjom. Ovdje donosimo dvije molitve koje se koriste u Božićnoj službi Prezbiterijanske crkve SAD.

Na početku Bogoslužja moli se molitva uzvisivanja kojom se Boga na poseban i svečan način slavi jer je poslao svoga jedinorođenoga Sina za naše spasenje. Ova je molitva ujedno i poziv okupljenoj zajednici da proslavi Boga.

Molitva uzvisivanja

Slava Tebi, Svemogućí Bože,
 što si svoga jedinorođenoga Sina poslao,
 kako bi smo imali život vječni.

11. Vladimir Zagorac, *Krist posvetitelj vremena*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1996., str. 174.

12. Vladimir Zagorac, *Krist posvetitelj vremena*, str. 174-175.

Slava Tebi, Gospodine Isuse,
 što si došao u tijelu i nastanio se među nama,
 kako bi smo postali Tvojim narodom.
 Slava Tebi, Duše Sveti,
 što upravljaš i usmjeravaš naše živote.
 Slava Tebi, Svemoguću Bože,
 i Sinu Tvome, Isusu Kristu, i Duhu Svetomu,
 sada i zauvijek. Amen!¹³

Uobičajen način sudjelovanja vjernika na bogoslužju u liturgijskim crkvama jesu litanijske molitve. One su zajednička molitva predvodnika bogoslužja i naroda. Ovdje donosimo Božićnu litaniju kako ju donosi Prezbiterijanska liturgijska knjiga *The Book of Common Prayer*.

Božićna litanija

Riječ je tijelom postala
Aleluja, aleluja!
 i nastanila se među nama
Aleluja, aleluja!

Isuse, Sine Boga živoga, Miljeniče Božji, svjetlo vječno;
Slava Tebi Gospodine!
 Isuse, Kralju slave, sunce pravde, rođen od Djevice Marije;
Slava Tebi Gospodine!

Isuse, Savjetniče divni, Moćni Bože, Vječni Gospodine;
Slava Tebi Gospodine!

Isuse, Prinče mira, Pastiru duša, savršena svetosti;
Slava Tebi Gospodine!

Isuse, prijatelju svih ljudi, Zaštitniče siromašnih, bogatstvo vjernih;
Slava Tebi Gospodine!

Isuse, Pastiru Dobri, Mudrosti nepresušna, Putu naš, Istino naša i
 živote naš;

Slava Tebi Gospodine!

Isuse, radosti anđela i kruno svetih;
Slava Tebi Gospodine!

13. *The Book of Common Worship*, str. 178.

(nakon kratke stanke, predvodnik zaključuje sljedećom molitvom)
 Krist je rođen, slavimo ga!
 Krist je sišao s nebesa, prihvatimo ga!
 Krist je sada na zemlji, uzvisujmo ga!
 O, zemljo, pjevaj Gospodinu!
 O, narodi, slavite ga radosno,
 jer se proslavio! Amen!¹⁴

3. 2. Biblijska čitanja za Božić

Na Božić se u pojedinim crkvama služi rano jutarnje bogoslužje (tzv. zornica). Tamo gdje nema takvoga običaja, služi se redovito bogoslužje tijekom prije podneva (negdje i tijekom poslije podneva). Radi svečanoga doživljaja Božića, trebalo bi svakako sačuvati običaj da se Božićna služba slavi, ako ne u ranu zoru a ono barem tijekom prije podneva.

I na blagdan Božića čitanja su ista za sve liturgijske cikluse (A, B, C).

Rano Božićno bogoslužje (Zornica), A, B, C.

Iz 62, 6-12

Ps 97

Tit 3, 4-7

Lk 2, (1-7) 8-20

Dnevno Božićno bogoslužje (Poldanjica), A, B, C

Iz 52, 7-10

Ps 98

Heb 1, 1-4 (5-12)

Iv 1, 1-14

3.2. Drugi dan Božića (Sv. Stjepan)

U zapadnoj kršćanskoj tradiciji obilježava se i drugi dan Božića, 26. prosinca.¹⁵ Rimska tradicija, koje se pridržavaju rimokatolici pa i pojedine tradicionalne protestantske crkve, 26. prosinca se spominje kršćanskog

14. *The Book of Common Worship*, str.178-179.

15. U Rimokatoličkoj tradiciji 26. prosinac posvećen je Sv. Stjepanu, 27. prosinac Svetom Ivanu a 28. prosinac Nevinoj dječici. Istočna tradicija drugi dan Božića, 26. prosinca, posvećuje Bogorodici (Sabor Presvete Bogorodice) a treći dan Božića, 27. prosinca, prvomučeniku i arhidakonu Stjepanu

prvomučenika Stjepana, dok se u drugim protestantskim pa i u većini reformiranih crkava sukladno Lutherovoj tradiciji 26. prosinca obilježava jednostavno Drugi dan Božićnog slavlja. U većini reformiranih liturgijskih knjiga ne postoji posebna služba za ovaj blagdan, pa tako niti posebna čitanja u lektionaru. Čitanja za ovaj blagdan nalazimo u Anglikanskoj alternativnoj liturgijskoj knjizi *The Alternative Service Book 1980 together with The Liturgical Psalter*.¹⁶ U ovoj je liturgijskoj knjizi lektionar podijeljen na godinu 1 i 2 te se uz nedjelje i blagdane navode po dva psalma te po dva čitanja, za jutarnje i večernje bogoslužje. Tako se za 26. prosinac navode sljedeća čitanja:

Godina 1 i 2

Jutarnje bogoslužje

Izl 18, 13-26

Ps 13 i 46

Djela 6

Večernje bogoslužje

Post 4, 1-10

Ps 57 i 86

Iv 15, 20 – 16, 4a

4. Nova Godina-Obrezanje Gospodnje

Prvi dan Nove godine u tradiciji Crkve naziva se različitim nazivima. Općenito se na prvi dan nove godine proslavljao Blagdan obrezanja Gospodnjega. Ovaj se blagdan uveo u Španjolskoj i Galiji temeljem Lk 2, 21 a spominje se već od 6. stoljeća. Od 13-14 stoljeća ovaj se blagdan pojavljuje i u Rimu. Naime 1. siječnja se ispunjava osam dana od Blagdana Kristova rođenja. Kako se, sukladno biblijskoj praksi obrezanje vršilo osmoga dana po rođenju, tako se 1. siječnja obilježavao blagdan obrezanja Gospodnjega. Rani reformirani spis *Drugo helvetsko vjeroispovijedanje*, navodi Obrezanje među blagdanima koje reformacija nije odbacila (24:226).¹⁷ O istom govore i *Kneževinogradski kanoni* u čl. 8. Tijekom vremena u Rimokatoličkim se crkvama ovome 1. siječnju daju izrazito marijanska obilježja (štovanje Blažene djevice Marije) dok se u pojedinim protestantskim crkvama toga dana daje naglasak na Ime Isusovo odnosno nadijevanje imena Isusu (Lk 2,

16. *The Alternative Service Book 1980 together with The Liturgical Psalter*, SPCK, Clowes, Cambridge, 1980. str. 987.

17. *Heidelberški katekizam, Drugo helvetsko vjeroispovijedanje*, Osijek: Reformirana kršćanska crkva u Hrvatskoj i Reformirani teološki institut, 2000., str. 170.

21). *Ime Isusovo* se obilježava od 15. stoljeća. Prvi je put ovaj običaj uveden u Engleskoj gdje ga nalazimo u jednoj liturgijskoj knjizi (časoslovu) 1493. godine. Obilježavanjem Imena Isusova želi se dati naglasak na samo značenje imena Isus. (*Spasitelj, Osloboditelj*) U novijim rimokatoličkim kalendarima Ime Isusovo se obilježava 3. siječnja dok se u pojedinim protestantskim liturgijskim knjigama obilježava i dalje 1. siječnja.

4.1. Biblijska čitanja za prvi dan Nove Godine¹⁸

Bogoslužje kada se slavi Obrezanje ili Ime Isusovo (A, B, C)

Br 6, 22-27

Ps 8

Gal 4, 4-7

Ili Fil 2, 5-11

Lk 2, 15-21

Bogoslužje kojim započinje Nova godina (A, B, C)

Prop 3, 1-13

Ps 8

Otk 21, 1-6a

Mt 25, 31-46

5. Bogojavljenje ili Epifanija

Bogojavljenje ili *Epifanija* (od grčke riječi *epiphania* koja znači očitovanje ili objavljenje) važan je blagdan božićnog vremena. Prve tragove slavljenja ovoga blagdana nalazimo početkom 3. stoljeća u Aleksandriji. Na Istoku je to bio prvobitni blagdan Isusova rođenja i krštenja. Od 4. stoljeća Božić se i na Istoku i na Zapadu slavi 25. prosinca. Reformacija nije odbacila ovaj blagdan. Većina reformiranih crkava zadržala je ovaj blagdan u svome liturgijskom kalendaru i ima posebnu službu za ovaj blagdan u liturgijskim knjigama. Na Bogojavljenje, Crkva se spominje poklonjenja mudraca s Istoka novorođenom Kristu. (U ranoj se tradiciji ovim blagdanom obilježavalo tri događaja iz Kristovog života: 1. Poklonjenje mudraca Kristu, 2. Krštenje Gospodnje te, 3. Svadba u Kani Galilejskoj). Stoga se u tradiciji rimokatoličke

18. Čitanja za prvi dan Nove godine nalazimo u *Book of Common Order* dok ih u *Book of Common Worship* nema.

crkve ovaj blagdan naziva i Sveta tri Kralja. Protestantska tradicija je zadržala prvotni naziv Bogojavljenje ili Epifanija. Mudraci s Istoka prvi su pogani koji su se poklonili Kristu, pa je stoga ovaj blagdan značajan u razumijevanju Kristove Spasiteljske uloge. Krist je došao spasiti sve ljude, ne samo Židove već i pogane. Kristova stvara novi narod od različitih plemena i jezika, Crkvu svoju.

Litanija na Bogojavljenje

Svi krajevi zemlje vidješe spasenje Boga našega, Aleluja!

Kliči Gospodinu sva zemljo, Aleluja!

Radosno se pomolimo našem Spasitelju, Sinu Božjem koji je došao biti jedan od nas, govoreći: Milost Božja bila sa svima nama.

Kriste, neka tvoje evanđelje zasja na svakom mjestu gdje riječ života još nije primljena. Privuci k sebi cjelokupno stvorenje, kako bi po svoj zemlji bilo znano tvoje spasenje.

Milost Božja bila sa svima nama.

Kriste, Spasitelju i Gospodine, rasprši Crkvu svoju na svakom mjestu. Učini je mjestom dobrodošlice za sve rase i jezike.

Milost Božja bila sa svima nama.

Kriste, Vladaru vladara, upravljaj djelovanjem i nakanama vođa nacija, kako bi tražili pravdu i promicali mir i slobodu za svakoga.

Milost Božja bila sa svima nama.

Kriste, Gospodaru svih, budi potpora slabih i utjeha žalosnih, jačaj one koji su u kušnji i podigni posrnule. Motri usamljene i one u opasnosti. Daj nadu beznadnima i ukrijepi vjeru progonjenih.

Milost Božja bila sa svima nama.

(Nakon kratke stanke predvoditelj zaključuje)

Kriste, tvoje se svjetlo očitovalo kao istinito svjetlo Božje,
i obradovalo naša srca radosnim jutrom Tvoje slave;
pozovi naše ime onoga slavnoga dana dolaska Tvoga;
udijeli nam milost da možemo, zajedno sa svim mnoštvom na nebu,
beskrajno slaviti Gospodina,
u kome cjelokupno stvorenje nalazi svoj kraj. Amen!

5.1. Biblijska čitanja za Bogojavljenje

Godina A, B, C

Iz 60, 1-6

Ps 72, 1-7, 10-14

Ef 3, 1-12

Mt 2, 1-12

6. Krštenje Gospodnje

Krštenje Gospodnje ranije se slavilo na blagdan Bogojavljenja što je i danas praksa Istočnih crkava. U Zapadnim se crkvama od druge polovine 20. stoljeća Krštenje Gospodnje slavi kao zaseban blagdan i to prve nedjelje nakon Bogojavljenja. Tim blagdanom završava i Božićni ciklus. Iz reformiranih liturgijskih knjiga vidljivo je da su većina reformiranih (i drugih protestantskih denominacija) prihvatile slavljenje Kristova krštenja u nedjelju nakon Bogojavljenja. Nakon blagdana Krštenja Gospodnjega započinje tzv. vrijeme kroz godinu u liturgijskom kalendaru.

6.1. Biblijska čitanja na nedjelju Krštenja Gospodnjega

Godina A	Godina B	Godina C
Iz 42, 1-9	Post 1, 1-5	Iz 43, 1-7
Ps 29	Ps 29	Ps 29
Dj 10, 34-43	Dj 19, 1-7	Dj 8, 14-17
Mt 3, 13-17	Mk 1, 4-11	Lk 3, 15-17, 21-22

Zaključak

Westminsterski katekizam u svome prvome pitanju kaže: „Čovjekov glavni i najviši cilj jest da proslavi Boga te u Njemu u cijelosti uživa za uvijek”. Boga proslavljamo našom privatnom molitvom, ali i našim zajedničkim Bogoslužjima Dana Gospodnjega i blagdana. Blagdani koji se u protestantskoj tradiciji slave, imaju svoje temelje, kako smo ovdje naglasili, u ranoj povijesti Crkve. Stoga iznova trebamo otkrivati bogatstva njihove poruke te ih na što dostojniji i svečaniji način trebamo proslavljati. Liturgijska

protestantska tradicija može uvelike pomoći pastorima lokalnih crkava da Božićne blagdane učine što svečanijima i radosnijima.

KRATICE BIBLIJSKIH KNJIGA

Post – Postanak
Br – Brojevi
Iz – Izaija
Ps – Psalam
Prop – Propovjednik
Mt – Matej
Mk – Marko
Lk – Luka
Iv – Ivan
Dj – Djela apostolska
Ef – Efežanima
Fil – Filipljanima
Gal – Galaćanima
Tit – Titu
Heb – Hebrejima
Otk – Otkrivenje

BIBLIOGRAFIJA

- Adam, Adolf, *Uvod u katoličku liturgiju*, Zadar: Hrvatski institut za liturgijski pastoral, 1993.
- Agenda Českobratrské církve evangelické*, Praha: Sinodni rada českobratrské církve evangelické, 1988.
- Book of Common Order of the Church of Scotland*, Edinburgh: Saint Andrew Press, 1994.
- Book of Common Worship*, Louisville, Kentucky: Westminster/John Knox Press, 1993.
- Hatchett, J. Marion, *Commentary on The American Prayer Book*, New York: The Seabury Press, 1981.

- Heidelberski katekizam, Drugo helvetsko vjeroispovijedanje*, Osijek: Reformirana kršćanska crkva u Hrvatskoj i Reformirani teološki institut, 2000.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik sv. 1 (A-Bez), Zagreb: Jutarnji list, Novi liber, 2004.
- Knjiga zajedničkih molitava, Osijek: Protestantska reformirana kršćanska crkva u Republici Hrvatskoj, 2003.
- Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990.
- Pjesmarica Božjeg naroda*, Zagreb: Seniorat Evangeličke crkve, 1981.
- Rebić, Adalbert, *Središnje teme Staroga zavjeta*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1996.
- Suvremena katolička enciklopedija (F-Lj)*, Split: Marjan tisak, 2005.
- The Alternative Service Book 1980 together with The Liturgical Psalter*, SPCK, Clowes, Cambridge, 1980.
- The Book of Common Prayer*, New York: Oxford University Press, 1990.
- Zagorac, Vladimir, *Krist posvetitelj vremena*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1996.

SUMMARY

Liturgical tradition has been accepted in certain protestant churches, such as Lutheran, Reformed and Presbyterian. This article discusses the meaning of the liturgical year and deals in more detail with one part of the liturgical calendar – Christmas liturgy. This article shows development of Christmas holidays, brings specific liturgical practices, Biblical texts and other related things that are being used today in various protestant churches. Purpose of this article is to show historical foundation of holidays that are celebrated in protestant churches and to help church workers in protestant churches to enrich their holiday services.

Tomislav Žigmanov SVIJEST O KRIVNJI – PRETPOSTAVKA ZA DIJALOG I SURADNJU

Kada ljudi ne bi nosili nikakvu krivicu, bili bi anđeli.

Karl Jaspers

1. Dijalog je nužnost kršćanstva

Nećemo biti prvi koji će koristiti sliku o *bratskoj svađi djece Božije*, kako bi se slikovito dobro opisala situacija u kojoj se nalazi(lo) kršćanstvo, budući da ono gdjekad nije imala čak ni značajke miroljubive koegzistencije. Naime, više je događaja bilo koji govore u prilog toga da su odnosi između denominacija koje se pozivaju na Krista često bivale daleko od *bratske ljubavi*, što ih kao imanentni religijsko-etički imperativ treba u djelovanju voditi, te bi upravo takva morala biti i praksa u njihovim međusobnim odnosima. A takvi bi onda odnosi, odnosi u ozračju bratske ljubavi, morali imati različita usadržjenja: od nepotverene želje za cjelovitim upoznavanjem drugih i drugačijih, preko suradničkog djelovanja u različitim oblastima rada, pa do realiziranja zajedničkih pothvata i ostvarivanja strategije pozitivnog prihvata drugog. Dakako, da u tu skupinu aktivnosti onda spada i vođenje dijaloga. Dijaloga, koji mogu biti usmjereni na različite probleme, mogu imati različite intencije, različite ciljeve se također mogu u njim postavljati... no, on se mora odvijati u ozračju iskrenog povjerenja.

Tim prije sve to tako mora biti, budući da su kršćani pozvani na *isto djelovanje* koje se sažima u *djelotvornom mirotvorstvu*. Naravno, to nije praktički temelj samo kršćanstva, već i drugih monoteističkih religija svijeta. Pa ipak, na djelu često se zna dogoditi da se to načelo iznevjeruje u religijskoj praksi, to jest u praksi imamo svjedočenje nečeg drugoga. Uzrok tomu dakako su ljudske slabosti, koje se manifestiraju na sljedeći način: olako se u životu svode univerzalne etičke maksime na svoje partikularne inačice, zatim susreće se i funkcionalno poimanje i razumijevanje temeljnih kršćanskih sastavnica, krajnje instrumentalno se pristupa njihovom prakticiranju... U tome kontekstu biva onda jasno zašto povijest religijskih praksi znade gdjekad imati i značajke nasilnoga fanatizma, paralizirajućeg fatalizma,

nerazumne isključivosti, ispostavljanje zahtjeva za apsolutnošću, produciranje uzajamne agresivnosti i odbacivanje jednih od strane drugih... Sve to onda uvjetuje da se među Kristovim sljedbenicima umnažaju nesporazumi: naglašavaju se nebitne razlike, poziva se na povijesne opterećenosti, upada se u zamke etnofiletizma i ksenofobije... No, zajednički je sabiratelj svega da se iza toga ne kriju moguće manjkavosti religijske paradigme, budući da je njezina narav univerzalna i apsolutno inkluzivna, već iznad i prije svega u temelju su im *ljudske slabosti*. Ljudska je, naime, nesavršenost glavni razlog svih posrnuća, to jest ljudska je *grešnost* uzrok svijui pa i zala učinjenih u religijama i odnosima među njima.

Pa ipak, svijest o tomu često izostaje kada je u pitanju tematiziranje manjkavosti i drugih nedostataka u odnosima među religijama. To, naime, da je čovjek, prema kršćanskoj slici svijeta, izvorno nesavršen, da je nedostatan, da je sklon grijehu... Drugim riječima, bitna antropolojska crta kršćanskoga svjetonazora – činjenica izvorne ljudske krivosti, koja se slikovito označava grijehom Istoka – previda se u njim često. A ona se u životu kršćanina mora stalno osvještavati, to jest na razne načine uvlačiti u svijest i tako uistinjavati, ne samo kada se misli o dijaloškim i suradničkim odnosima s odijeljenima, u čemu se, pak, pojavljuje kao njihova nužna pretpostavka.

Dakako, moramo osvijestiti i to da je krivica posljedica čovjekove slobode i odgovornosti. Naime, pod krivicom se razumijeva čovjekovo viševrsno trpno stanje s mahom negativnim značajkama koje nastaje zbog određenih učinjenih ili neučinjenih praktičko-moralno-vrijednosno propisanih *djela*, zatim njegovih *misli*, *riječi* i *propusta*.¹, u: *HabitusI**, br. 5, Novi Sad 2001., str. 73-95. *Ono što slijedi izravno je a sažetom u obliku preuzeto iz te radnje. U tom smislu je krivica onda, s jedne strane, samo puka čovjekova potencijalnost da se bude uistinu kriv, i istovremeno ona je neposredna posljedica čovjekovih postupaka. Budući da je kod krivice riječ o čovjekovom djelovanju, još dva pojma se pojavljuju kao nužna za očitovanje krivice. To su sloboda i odgovornost. Pojam sloboda se ovdje koristi u svojemu ontološkom značenju – ona je habituelna bit čovjeka. Čovjek nije biće koje je naprosto određeno nužnošću, nego suprotno – otvorenošću ili mogućnošću. On jednostavno uvijek može na neki način da bude, ali ne mora. Čovjek, naime, na temelju vlastite odluke uvijek mora posta(ja)ti i to isključivo na neki način*

1. O svemu ovome sam detaljnije govorio u radnji *Jaspersovo razumijevanje pojmova krivice i odgovornostiI**

– na temelju slobode i vlastitih moći i snaga oblikuje način svojega opstanka. Čovjek je stoga kao slobodan izvorno i izravno sam odgovoran za ono što i kako jeste.²

2. Pripomena o odgovornosti i krivici

Kao takva, odgovornost u sebi podrazumijeva tri nužna sastojna momenta: 1. podnositelja (onoga *tko* je odgovoran), 2. predmet ili djelo (za što je netko odgovoran), te 3. instancu utvrđivanja (u *odnosu* na što je netko odgovoran). Također, odgovornost se razumijeva kao jedno *raspoloživo* stanje čovjekove *nedovršenosti*: odgovornost nije dana u statičnosti niti se tako ostvaruje jednom za svagda. Jednom odgovoran ne znači ujedno i biti stalno odgovoran. Pri tomu se uvijek odgovornost odnosi isključivo na stvari na koje čovjek može, bilo posredno bilo neposredno, utjecati. Dakle, pojam *odgovornosti* je pojam s daleko širim opsegom važenja u njegovu odnosu na pojam krivica. Krivica je, naime, samo jedan *upojedinjeni, konkretni i posljedični* vid očitovanja odgovornosti. Odgovornost je, drugim riječima, onaj sastojni moment u životu čovjeka koji *dopušta* da se bude kriv, to jest na temelju čega je, na ovoj ontološkoj razini, moguća pojava zbiljske krivice, koja se, pak, uvijek pojavljuje pod ili u nekim uvjetima i pod nekim određenim okolnostima a na temelju ljudske odgovornosti.

No, za razliku od slobode, kao puke mogućnosti da se nekako bude, i odgovornosti, kao raspoloživog stanja da se uvijek bude ali na jedan određeni

-
2. U ovome se vidi i moguća imanentna etimologijska dimenzija u tumačenju pojma *odgovornosti* u južnoslavenskim jezicima. Naime, zato što je biće otvorenosti i slobode, čovjek se nalazi u stalnom stanju upitanosti (jer je značajka upitanosti, onoga *biti u pitanju*, upravo neimanje vlastite zatvorenosti), spram čega se ili spram kojih se onda u životu moraju davati *odgovori*. Čovjek je, drugim riječima, biće koje mora unekako *odgovarati* na pitanja koja mu nosi život. Kao takav, on je onda po sebi *odgovoran* – u stanju je stalnog davanja unekakvih odgovora, koje svjedoči vlastitim životom u svim različitim aspektima očitovanja: teorijskom, praktičkom i poetičkom. Naravno, kao biće koje je odgovorno, koje dakle daje unekakve odgovore na pitanja života, on je ujedno i u mogućnosti snašati posljedice za svoje odgovore. Drugim riječima, čovjek je biće koje je, na temelju odgovornosti, *uračunljivo* – ono „računa” na koji će način odgovoriti, kako će realizirati vlastitu slobodu glede mogućih posljedica. Time se uz odgovornost nužno veže i *spoznajni* moment: on *prosuđuje* što će i kako će se djelovati te s kojim posljedicama valja računati, premda se odgovornost ne može svesti samo na spoznajni moment. U tomu je sastojan *ontološki* korijen ljudske odgovornosti, koja onda na nižim ontološkim instancama ima različite konkretne oblike upojedinjenja.

način prema vlastitoj odluci, krivica jest njihova izravna konkretna *negativna* posljedica, ukoliko se, naravno, bude na način koji nije propisan ili na drugačiji način utvrđen kao dobar. Isto tako, krivica se uvijek *negativno* manifestira, istina na različite načine, kod pojedinca ili određenog kolektiva. Krivica se, dakle, uvijek posljedično pojavljuje kod *nekoga*, i to kod subjekta djelovanja, kao višestruko i *bitno* trpno *stanje*, u konkretnom odnosu na nešto, a zbog konkretnog nečega i to na jedan određen način.³ Kao takva, krivica može imati kod čovjeka svoju *subjektivnu* ravan očitovanja (npr. ćutnja griže savjesti, osjećaj stida, ili neke druge negativne posljedice koje se snažaju u unutrašnjosti poput nelagode...) i *objektivnu* (vanjsko snošenje posljedica u vidu kazni – gubitak slobode, tjelesno kažnjavanje...).

No za nas je od presudno značaja sljedeće: onaj tko je u stanju krivice i ima svijest o toj krivici gubi sljedeća karakterna svojstva: ponos i osionost – „ponos biva slomljen (...) osionost postaje nemoguća”, kaže u tom smislu Jaspers.⁴ Ova se, dakle, ljudska karakterna svojstva uz postojanje svijesti o vlastitoj krivici pokazuju kao nemoguća, dok ih zamjenjuje *skrušenost*. Drugim riječima, iza ovoga stajališta se krije antropološka ideja o čovjekovoj *oholosti* kao glavnom toposu ili izvoru grijeha u kršćanskom poimanju, a o

3. Dakako, ovakvo je etičko razumijevanje krivice moralno-praktički „ispravno” jedino u duhu osnovnih polazišta „etike odgovornosti” (njem. Verantwortungsethik), koju je, čini se, prvi u novije vrijeme ozbiljno reafirmirao Max Weber. Naime, za razliku od „etike uvjerenja” (njem. Gesinnungsethik), čiji paradigmatički oblik imamo na tragu nekih ideja sv. Augustina, u protestantskom razumijevanju etike, prema kojoj se svekolika prosudba učinaka moralnog djelovanja prepušta izravno, dakle bez ikakvog posredovanja čovjeka, *premilosnom* Bogu (čovjek jednostavno ne može znati ništa o vlastitoj odgovornosti za svoja djela, jer se čovjekova slobodna volja razumijeva ochamistički kao *potestas absoluta Dei* – apsolutna Božja moć), dotle „etika odgovornosti” inzistira, prateći na najbolji način dugu tradiciju konzekvencijalističkog stajališta u etici, na činjenici značaja čovjekovog neposrednog snanjanja *posljedica* vlastitog djelovanja – moralna se relevantnost djelovanja ovdje mora prosuđivati isključivo prema posljedicama, za koje je neposredno odgovoran, prije svega, moralni djelatnik, a tek nakon toga moguće je i očitovanje Boga. To je moguće stoga što se u ovoj misaonoj tradiciji, čije je podrijetlo vezano za Tomu Akvinskog, sloboda volje čovjeka razumijeva bez prevelikog utjecaja Božje milosti, čime se otvara mogućnost da čovjek bude neposredno odgovoran za svoje moralno djelovanje. Pri tomu se odgovornost razumijeva kao odgovornost za vlastita djela (za sebe), ali i za djela koja su usmjerena na druge, tako da je čovjek, zapravo, odgovoran i za druge, za društvo i svijet u kojemu boravi. Etiku odgovornosti u jednom takvom kontekstu osobito je snažno u prošlom stoljeću utemeljio Hans Jonas u svojem čuvenom djelu *Princip odgovornosti* (Biblioteka Logos, Sarajevo 1990.).
4. Karl Jaspers, *Pitanje krivice*, SamizdatFreeB92, Beograd 1999., str. 25

skrušenosti, dakle opozitu oholosti, kao toposu bezgrešnog držanja čovjeka. Ovdje se tako argumentira u prilog toga da stanovito držanje čovjeka u vidu „oholog” ponosa, čija je jedna od značajki zatvorenost i isključivost spram drugih učenja, shvaćanja i Drugog kao takvog, nestaje ukoliko se osvijesti činjenica vlastite krivice. I upravo u tome, u pozivanju na vlastitu krivicu, mi vidimo mjesto koje otvara prostor za uspostavljanje dijaloga, budući da se na taj način gubi zahtjev za vlastitom nepogrešivošću, za apsolutnošću vlastite istine, ispravnosti vlastitih djela...

Konkretno, pak, to onda kazuje kako je za jedan međureligijski dijalog i međureligijsku suradnju uopće potrebna prije svega *samokritičnost* religija prema vlastitoj prošlosti ali i sadašnjosti (npr. kroz otvoreno priznanje da u svim religijama ima vjernika koji umjesto suradnje i razumijevanja prakticiraju aroganciju i konfrontaciju, te kroz radikalno odvajanje od svakovrsne isključivosti). Drugim riječima, na početku jednog takvog *ekumenskog*⁵ projekta mora postojati jedna refleksija o *udioništvu u krivnji za postojeće zlo u svijetu od strane svake religije ponaosob te jasan smjerokaz za prevladavanje takvoga stanja*.⁶ Ovo posljednje se može ostvariti tek ukoliko se oni koji vjeruju bez obzira na religiju drže sljedećih obvezujućih moralno-etičkih načela, koja pak slijede iz istih takvih vrijednosti: *prva* je obvezanost na kulturu *nenasilja* i općenito poštovanja života, zatim, kao *drugo*, obveza na kulturu *solidarnosti* i pravednosti svjetskog gospodarskog poretka, kao *treće* ima se obveza na kulturu *tolerancije* i života u istinitosti, a kao posljednje ima se obveza na kulturu *jednakopravnosti* i partnerstva muškarca i žene.⁷ S druge strane, da bi se uspostavila takva ekumena potreban je i napor za *upoznavanjem, učenjem, studiranjem* onih drugih. Nema, naime, teološkog sporazumijevanja bez obuhvatnog uzajamnog znanja i trajne

5. U radnji rabimo pojam ekumenizam u njegovom najširem značenju: ukupnost onoga što se odnosi na aktivnosti koje su u funkciji uspostave dijaloga i suradnje svih svjetskih religijskih zajednica poradi ostvarenja nekakvoga, ali bitno ravnopravnog jedinstva.
6. Za ovo se eksplicite na ovaj način zalaže njemački katolički filozof i teolog Karl-Josef Kuschel. Ovo i što slijedi navodimo prema njegovoj knjizi *Spor oko Abrahama: što Židove, kršćane i muslimane dijeli – a što ih ujedinjuje*, Svjetlo riječi, Sarajevo 2000., str. 339.
7. Mjerila za ovo je postavila *Izjava o svjetskom etosu*, koju je donio Parlament svjetskih religija 4. rujna 1993. godine u Čikagu. Nju su naime prihvatili predstavnici svih velikih religija. Sama ova deklaracija počiva na činjenici da u svima njima, usprkos mogućim sadržajnim razlikama, postoji vrlo slični etički temelj, koji u obliku zahtjeva pred vjernika donose obvezujuće upute za konkretno djelovanje.

uzajamne spremnosti na učenje. Nema ekumenskog dijaloga ako se ozbiljno ne uzima samorazumljivost postojanja drugoga i ako se ne prestane drugoga neprestano gledati iz vlastitoga kuta gledanja. Drugim riječima, kaže spomenuti Kuschel, „potrebna je jedna teologija koja bi ljudima u religijama argumentirano omogućila održavanje vlastitog polaganja na istinu bez isključivanja ili sotoniziranja drugih zahtjeva za istinom”⁸. Sve to, pak, postaje ostvarivo ukoliko se osvijesti činjenica vlastite krivice, koja sa sobom ukida moment nepogrešivosti i težnju za apsolutnošću.

3. Plodne posljedice u suvremenosti

I upravo u tome smislu, polazeći s tih idejnih polazišta, i mnoge su kršćanske Crkve u Europi u posljednje vrijeme učinile nekoliko osnovnih ali i odlučnih koraka u pravcu međusobnog približavanja, izgradnje povjerenja, te rada na stvaranju pretpostavki za ostvarenje jedinstva. Taj je proces snažnije započeo nakon II. vatikanskog sabora, a intenzivirao se u posljednjem desetljeću drugog tisućljeća, osobito u zapadnom dijelu Europe, dok ga u Srbiji do sada gotovo nije ni bilo. Jedan, pak, od najvećih vidljivih rezultata svih tih nastojanja dogodio se 31. listopada 1999. godine, kada su predstavnici Katoličke Crkve i Luteranskih Crkava u Augsburgu potpisali *Deklaracija o opravdanju*, čime je premoštena najveća zapreka koja je stajala na putu dijaloga između ovih Crkava, ono, naime, o „pitanju opravdanja”.⁹

Druga i vjerojatno još značajnija stvar dogodila se nepune dvije godine kasnije, kada je daleko veći broj kršćanskih Crkava usvojio minimum zajedničkih principa i polazišta spram kojih se moraju ravnati jedni prema drugima, a s ciljem da zajedništvo među njima raste. Naime, 22. travnja 2001. godine u Strasbourgu je potpisana tzv. *Ekumenska povelja*, to jest *Charta oecumenica*.¹⁰ Svoj je potpis tada, u ime Vijeća europskih biskupskih

8. Karl-Josef Kuschel, *ibid*, str. 221

9. O ovome sam više govorio u radnji *O Ekumenskoj povelji ovdje i sada*, u: *Religija & tolerancija*, br. 1, Novi Sad 2004., str. 46-54.

10. Bilo je to na kraju Trećeg ekumenskog susreta između predstavnika dviju najvećih crkvenih „krovnih” organizacija u Europi. Prvi ovakav susret bio je u Bazelu 1989., a drugi u Grazu 1997. Upravo je na susretu u Grazu prihvaćena ideja da se pristupi izradi jednog za sve obvezujućeg ekumenskog dokumenta, a u procesu same izrade, koji se odvijao u nekoliko faza, ravnopravno su sudjelovali teolozi iz različitih Crkava. Na koncu je ovaj dokument nazvan jednostavno *Ekumenska povelja*, to jest *Charta oecumenica*.

konferencija (CCEE)¹¹, stavio tadašnji predsjedavajući Vijeća poljski kardinal Miroslav Vlk, a u ime Konferencije europskih Crkava (CEC)¹² to je učinio Mitropolit Jéremie. Poveljom su se, naime, ove Crkve Europe obvezale da će nastojati njegovati zajedništvo, koje je, kako se priznaje, unatoč svemu ipak raslo među njima. Isto tako, ovom se poveljom iskazuje pristajanje na zajednički rad i zalaganje oko dijaloga i međusobne suradnje, a na svim razinama života Crkava, koje su članice ovih organizacija, prihvata se promicanje ekumenske kulture. Nažalost, u našoj su javnosti neopaženo prošla ova dva događaja.¹³

Formalno promatrano, *Ekumenska je povelja* podijeljena na pet dijelova nejednake duljine i nejednake teološke važnosti i značaja. Na početku je kratki uvod, to jest preambula, zatim slijedi dio kojim se potvrđuje vjerovanje u „Jednu, svetu, katoličku i apostolsku Crkvu”, treći, programski dio, koji ima naslov „Na putu prema vidljivom zajedništvu crkava u Europi”, govori o temeljnoj zadaći Crkava na što se one i obvezuju – to je navještanje i djelovanje u duhu evanđelja, četvrti dio *Ekumenske povelje* govori o odgovornosti Crkava u Europi, koja mora biti zajednička, i na koncu imamo kratak završni dio. Isto tako, ističemo da je ova povelja bitno kršćanska i isključivo europska, to jest ona govori o ekumeninskim nastojanjima među rascjepkanim kršćanskim Crkvama, a odnosi se, to jest vrijedi samo za Crkve koje postoje na tlu Europe. U osnovi joj je, pak, svijest o vlastitoj krivici. Na taj način ona se pokazuje kao nužna pretpostavka za vođenje dijaloga i za početak jedne intenzivnije i svestranije suradnje među Crkvama.¹⁴ općenit i

11. Tako glasi naziv na hrvatskom i skraćena latinskog naziva (Consilium conferentiarum episcoporum Europae) „krovne”, europske asocijacije, koja okuplja 34 nacionalne katoličke Biskupske konferencije država iz Europe. Više o ovom tijelu Katoličke crkve vidi na njihovoj web stranici: <http://www.ccee.ch/>. Među ostalima, članovi Vijeća europskih biskupskih konferencija su i Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine, te Hrvatska Biskupska konferencija, dok, barem prema informaciji s ove internet stranice, Biskupska konferencija Srbije i Crne Gore još uvijek nije postala članicom ovoga Vijeća.
12. Ovo, pak, crkveno tijelo okuplja 125 nekatoličkih crkava, koje postoje i djeluju u Europi. Iz Srbije i Crne Gore članice Konferencije europskih Crkava su sljedeće četiri Crkve: Evangeličko-metodistička Crkva, Reformatska kršćanska Crkva, Srpska pravoslavna Crkva i Slovačka evangelička Crkva. Više o ovoj organizaciji može se pronaći na njihovoj web stranici: <http://www.cec-kek.org/>.
13. Istina, Katolički je mjesečnik *Zvonik*, kojega izdaje Rimokatolički župni ured sv. Roka iz Subotice, donio u br. 4 (90), str. 28, i 5 (91), str. 7, kratku vijest i osvrt o *Ekumenskoj povelji* iz pera Nike Ikića. Bilo je to točno godinu dana kasnije – u brojevima od travnja i svibnja u 2002. godini.
14. Još nam se važnim čini za reći to da je diskurs *Ekumenske povelje* I*

načelan. Pri tomu, dominira odmjerjenost, pa se nigdje ne spominju kontroverzni dogmatski problemi: ovaj dokument, naime, polazi od onoga što Crkve objedinjuje a ne od onoga što ih razdvaja. To je vjerojatno učinjeno zbog toga da ne bi bila izričito zaniijekana i odbačena, to jest radi što „šireg prihvaćanja”. Drugim riječima, ovo je, čini se, dokument dobre volje nastao na početku trećeg tisućljeća, koji nudi teološki utemeljena pravila za još veći rast i bolju ekumensku suradnju među odijeljenim i uveliko posvađanim kršćanskim denominacijama.

U tom smislu se konkretno u *Prembuli* Povelje eksplicite kaže kako „ipak ne smijemo ostati pri sadašnjem stanju. Svjesni svoje krivnje i spremni na obraćenje moramo nastojati prevladati podjele koje postoje među nama”.¹⁵ U drugom pak dijelu, koji govori o *vidljivom zajedništvu Crkava u Europi* se decidirano tvrdi sljedeće: „U duhu evanđelja moramo zajedno proraditi povijest kršćanskih Crkava, koja je obilježena mnogim dobrim iskustvima, ali i podjelama, neprijateljstvima pa čak i oružanim sukobima. Ljudska krivnja, nedostatak ljubavi te česta zloporaba vjere i Crkava za političke interese teško su našle vjerodostojnosti kršćanskog svjedočanstva. Ekumenizam stoga za kršćanke i kršćane počinje obnovom srca i spremnošću za pokajanje i obraćenje.” I na koncu, kada se govori o *zajedničkoj odgovornosti u Europi* svih religija ustvrđuje se ovo: „Tijekom stoljeća razvila se Europa religiozno i kulturno pretežno kršćanskih obilježja. U isto je vrijeme, zakazivanjem kršćana u Europi i izvan njenih granica, učinjeno mnogo zla. Priznajemo suodgovornost u toj krivnji i molimo Boga i ljude za oprostjenje. Naša nam vjera pomaže, da učimo iz prošlosti te da se zauzimamo za to da kršćanska vjera i ljubav prema bližnjima izjaravaju nadu za moral i etiku, za obrazovanje i kulturu, za politiku i ekonomiju u Europi i u cijelom svijetu.” Nešto kasnije, kada se govori o Židovima, kaže se: „Žalimo i osuđujemo sve pojave antisemitizma, sve izljeve mržnje i progone. Za kršćanski antijudaizam molimo Boga za oprostjenje i naše židovske sestre i braću za pomirenje”.

15. *Ekumenska je povelja* prvi put na hrvatskome jeziku objavljena u sarajevskom časopisu za teološka i međureligijska pitanja *Vrhbosnensia*, kojega izdaje Vrhbosanska katolička teologija, u br. 1. za 2001. godinu u prijevodu s njemačkog Nike Ilića (str. 168-177). Dokument je izvorno napisan upravo na njemačkome jeziku. Mi se, pak, u ovoj radnji nećemo služiti tim prijevodom, nego ćemo donijeti integralni tekst s internet stranice Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, kojega je priredio Odjel za ekumensku teologiju Instituta za ekumensku teologiju i dijalog „Juraj Križanić” ovoga fakulteta na čelu s dr. sc. Jurem Zečevićem (vidi: http://www.kbf.hr/instituti/ekumenska_povelja.asp). U tom smislu, on se, čini se, može smatrati i službenim prijevodom koji važi za Katoličku crkvu.

KRATAK PREGLED RADA TF-NS-A akademske 2006/07.

Naučno-nastavno veće: dr Dimitrije Popadić, dr Aleksandar Birviš, dr Tadej Vojnović, dr Zdravko Šorđan i dr Stanko Cvjetičanin.

Profesori i nastavni predmeti akademske 2006/07. god.:

dipl. teolog Matej Delač Prof. dr Andrija Parli (Andrew Parlee)-	Metodi naučno-istraživačkog rada Novozavetni grčki jezik Uporedna teologija
mr Ivan Vajdle-	Uvod u Stari Zavet 1 Stari Zavet: Istrorijske knjige
Prof. dr Tadej Vojnović- mr David Martin (David Martin)-	Uvod u teologiju Istorija crkve 2
dipl. filolog Ivan Popadić- Prof. dr Dimitrije Popadić- mr Linka Parli (Linka Parlee)-	Engleski jezik Engleski jezik Odgoj hrišćanskih vođa Duhovno savetovanje i duhovna izgradnja
mr Igor Đurčik- dr Jasmin Milić-	Homiletika Uporedna veroispovedanja i liturgija
Prof. dr Ivan Balta-	Ikonografija, simbolika i heraldika
dipl. teolog Danijela Živančević- dipl. teolog Miroslav Radovanović-	Asertivno ponašanje Homiletika

Gosti predavači

Prof. dr Bob Atli (Bob Utley)- Stiv Piterson (Steve Peterson)-	Evandjelje po Jovanu Duhovno savetovanje i duhovna izgradnja
---	--

mr Kristof Tapernu (Christoph Tapenoux)-	Diakonia
Prof. dr Leri Medoks (Larry Madox)- dr Kevin Steger (Kevin Steger)-	Odgoj hrišćanskih vođa Primena psihologije obrazovanja u hrišćanskom obrazovanju
Prof. dr Elizabet Lajtbody (Elisabeth Litebody)-	Rešavanje konflikata u službi

Dosadašnje diplome:

Diplome <i>osnovnih akademskih studija</i> :	11
Diplome <i>diplomskih akademskih studija (master)</i> :	22
<i>Magistri nauka</i> :	5
1) mr Igor Đurčik,	
2) mr Velimir Radovanović,	
3) mr Ratko Kuburić,	
4) mr Srđan Sremac,	
5) mr Sergej Beuk.	
Ukupno:	38